

Onderwerp Resultaten en vervolgstappen nav rapport *internationals*
in Nederland

Steller F.W.A.P. van Kleef

De leden van de raad van de gemeente Groningen
te
GRONINGEN

Telefoon (050) 367 76 35 Bijlage(n) 5

Ons kenmerk 5364563

Datum 11-11-2015 Uw brief van

Uw kenmerk

Geachte heer, mevrouw,

Samenvatting

Wij informeren uw raad over een landelijk rapport dat onlangs is verschenen over het aantal internationale studenten, kennismigranten, arbeidsmigranten en zelfstandigen in Nederland. Hieruit blijkt dat deze groep in Groningen harder groeit dan elders in het land. Hun aandeel neemt in sociaal en economisch opzicht de komende jaren verder toe. Er liggen nadrukkelijke kansen voor het bedrijfsleven en voor maatschappelijke instellingen om meer te profiteren van deze doelgroepen. Ook liggen er opgaven bij bijvoorbeeld de gemeente zelf, met name op het vlak van tweetaligheid. Daarom gaat het college samen met de partners uit Het Akkoord van Groningen en binnen de kaders van het huidige internationaliseringsbeleid, de kansen en opgaven verkennen die deze groeiende groep *internationals* met zich mee brengt.

Aanleiding en achtergrond rapport

De Nederlandse expat centers zijn samen met het Ministerie van Economische Zaken/Netherlands Foreign Investment Agency (EZ/NFIA) en de Belastingdienst, verenigd in het landelijke expat desk overleg. Ook het International Welcome Center North (IWCN) in Groningen maakt hier deel van uit. Vanuit dit landelijke overleg is het initiatief genomen tot het landelijke onderzoek naar internationale werknemers, studenten en zelfstandigen in Nederland. Het rapport inclusief samenvatting en infographic is bijgevoegd bij deze brief. Aanleiding voor het onderzoek is de behoefte om meer inzicht te krijgen in de aantallen en sociaal-economische kenmerken van genoemde doelgroepen. Dit onderzoek is uitgevoerd door Decisio | Economisch onderzoek en advies te Amsterdam. Het onderzoek mag beschouwd worden als een nulmeting. Herhaling van het onderzoek is in voorbereiding.

Toename internationalisering in stad

Groningen internationaliseert in rap tempo. Op basis van het jaarverslag 2014 van de RUG is momenteel 13% van alle studenten aan de RUG afkomstig uit het buitenland, bij de Hanzehogeschool is dit bijna 8 %. Binnen 5 jaar zal dat percentage bij de RUG waarschijnlijk stijgen naar 20% (1 op de 5!!) of meer. Nu al is bijna 40% van alle nieuwe medewerkers van de RUG afkomstig uit het buitenland, dat aantal stijgt naar verwachting de komende jaren door naar 50%.

Naast de internationale studenten en expats zal ook het aantal arbeidsmigranten, zelfstandigen en tot slot de vluchtelingen uit Syrië bijdragen aan een verdergaande internationalisering in de stad. Het ontbreekt Groningen echter nog aan een ecosysteem om de (positieve en negatieve) gevolgen van deze internationalisering tegemoet te treden.

Positief geformuleerd is de opgave hoe we als kennisstad optimaal van deze groei kunnen profiteren. Wat kan deze groep voor ons toekomstige arbeidsmarkt betekenen, of voor ons evenementenbeleid? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de *internationals* ook hun weg vinden naar onze musea, theaters, poppodia en publiekssporten zoals FC Groningen en de Gasterra Flames? Maatschappelijke organisaties en bedrijven kunnen door te investeren in Engelstalige communicatie en interculturele vaardigheden een potentiële bron van inkomsten aanboren, waar de doelgroep ook echt op zit te wachten.

Negatief geformuleerd betekent de groei van de groep *internationals* ook een extra druk op de gemeentelijke voorzieningen en diensten. Vooral door de taalbarrière weten veel *internationals* de weg niet te vinden naar allerhande voorzieningen en mogelijkheden. Het gevaar van tweederangs burgerschap ligt hier mogelijk op de loer.

Positie IWCN

Het IWCN is in korte tijd een essentiële schakel geworden in de internationaliseringsinfrastructuur van Groningen en Noord-Nederland. Zij is niet alleen brandpunt van nieuwe initiatieven en diensten, maar ook klankbord voor *internationals* in de stad. De oproep van het IWCN in de bijgevoegde brief om als gemeente het welkomstbeleid breder te ontwikkelen dan alleen de dienstverlening bij het IWCN nemen wij daarom zeer serieus.

Concurrentie

Tot slot zien we dat ook andere kennissteden als Eindhoven, Maastricht en Utrecht investeren om de groeiende groep *internationals* beter te faciliteren. In de mondiale *war on talent* wordt een aantrekkelijk en dienstbaar verstigingsklimaat daarom steeds belangrijker, ook voor kennisstad Groningen. Door onze compacte afmetingen, afzonderlijke ligging en hoge aantal *internationals* zouden we in staat moeten zijn om hierin in ieder geval gelijk op te lopen en mogelijk zelfs te excelleren.

Vervolg

Wij zullen samen met het IWCN en de partners van het Akkoord van Groningen de komende maanden verkennen hoe we het welkomstbeleid 2.0 kunnen vormgeven, als voorloper op het internationaliseringsbeleid na 2016. Deze doorontwikkeling van het welkomstbeleid past binnen de kaders en middelen van het huidige internationaliseringsbeleid. Begin 2016 is de verkenning gereed en zullen we u hierover informeren.

Met vriendelijke groet,
burgemeester en wethouders van Groningen,

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Peter den Oudsten', written over a horizontal line.

de burgemeester,
Peter den Oudsten

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Peter Teesink', written over a horizontal line.

de secretaris,
Peter Teesink

**international
welcome center
north**

visiting address

Gedempte Zuiderdiep 98 - 9711 HL
Groningen - The Netherlands

postal address

P.O. Box 7081 - 9701 JB Groningen
The Netherlands

e info@iwcn.nl

t +31 (0)50 367 71 97

Ter attentie van het college

Betreft: Economische analyse internationale werknemers, studenten en zelfstandigen Noord Nederland

Groningen, 23-10-2015

Geacht college,

De aanwezigheid van internationale kenniswerkers is een steeds belangrijker wordende factor voor de ontwikkeling van de Noord Nederlandse kenniseconomie. Om deze reden is er voor de drie noordelijke provincies een International Welcome Center North (IWCN) opgezet waar het snel groeiende aantal internationale medewerkers van bedrijven en kennisinstellingen terecht kunnen voor versnelde procedures en geïntegreerde (overheids)dienstverlening. Het International Welcome Center North (IWCN) heeft in samenwerking met andere expatcentra in Nederland een onderzoek laten uitvoeren en daarvan presenteren zij nu de cijfers aan u.

Human capital

Human capital – in de vorm van buitenlandse werknemers – speelt een belangrijke rol in de internationale oriëntatie van ons land en de Nederlandse economie. De toenemende internationale mobiliteit van werknemers, studenten en zelfstandigen en deze populaties in ons land zijn van belang voor (het aantrekken van) buitenlandse bedrijven en een verdere internationalisering van de economie.

Landelijk initiatief

De Nederlandse expat centers zijn, waaronder ook IWCN, samen met het Ministerie van Economische Zaken/Netherlands Foreign Investment Agency (EZ/NFIA) en de Belastingdienst, verenigd in het landelijke expat desk overleg. Zij hebben samen het initiatief genomen tot het landelijke en regionale onderzoek naar “vier” internationale groepen in Nederland:

1. werknemers (bestaande uit arbeidsmigranten en kennismigranten)
2. studenten en
3. zelfstandigen.

Voor Noord Nederland ontvangt u bij deze het rapport (bijlage 1) wat inzicht geeft in the “whereabouts” van internationals met bijbehorende infographics. Daarnaast is in bijlage 4 ter informatie een samenvatting van het overall rapport voor Nederland bijgevoegd.

Internationale werknemers Noord Nederland

Het onderzoek is gebaseerd op data van de Belastingdienst, DUO, IND en UWV en daardoor uniek en zeer compleet. Het geeft een bespiegeling van de groei van de internationale gemeenschap in Noord Nederland in de periode van 2009 tot en met 2013. Uit het rapport zijn een aantal highlights voor Noord Nederland te distilleren, waaronder voor de internationale werknemers (kennismigranten + arbeidsmigranten):

- Bijna verdubbeling aantal economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland
- Gemiddelde contractduur neemt af
- Internationale werknemers overwegend afkomstig uit Polen, Duitsland en China
- Meeste internationale werknemers in de gemeenten Groningen, Emmen en Leeuwarden
- Aandeel kenniswerkers: Groningen 22%, Drenthe 15% en Friesland 12% en
- Sterke toename van arbeidsmigranten in Noord Nederland
- Kenniswerkers in Noord-Nederland: vooral afkomstig uit Duitsland en Verenigd Koninkrijk
- Totaal aantal kinderen van internationale werknemers neemt toe

Groei internationale zelfstandigen Noord-Nederland boven provinciale en landelijke gemiddelde

Het aantal internationale zelfstandigen in Nederland laat tussen 2010 en 2013 een groei zien van 15%; in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe is dat de afgelopen jaren lager geweest, respectievelijk 12%, 13% en 10% geweest.

Economische analyse internationale werknemers, studenten en zelfstandigen in Nederland

Regiorapport Noord-Nederland

OPGESTELD IN OPDRACHT VAN:

Ministerie van Economische Zaken (EZ) en
negen expat centers in Nederland

OPGESTELD DOOR:

Adres: Valkenburgerstraat 212
1011 ND Amsterdam
Telefoon: 020 - 67 00 562
Fax: 020 - 47 01 180
E-mail: info@decisio.nl
Website: www.decisio.nl

TITEL RAPPORT:

Economische analyse internationale werknemers, studenten en zelfstandigen in Nederland

Regiorapport Noord-Nederland

STATUS RAPPORT:

Eindrapport

DATUM:

8 oktober 2015

OPDRACHTGEVER(S):

Ministerie van Economische Zaken, Netherlands Foreign Investment Agency (NFIA)

Gemeente Amsterdam, Amsterdam In Business (AIB)

Expatcenter Food Valley

Holland Expat Center South

Stichting Rotterdam Partners

Gemeente Den Haag, The Hague International Centre (THIC)

Expat Center Leiden

International Welcome Center North (IWCN)

Expat Center Utrecht

Expat Center Twente

PROJECTTEAM DECISIO:

Gerwin van der Meulen, projectleider onderzoek (g.vandermeulen@decisio.nl)

Mathieu Wijnen, adviseur (m.wijnen@decisio.nl)

Raisa Knibbe, adviseur (r.knibbe@decisio.nl)

Marc Holleman, adviseur (m.holleman@decisio.nl)

MET DANK AAN:

Belastingdienst

Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO)

Ministerie van Buitenlandse Zaken, Directie Kabinet en Protocol

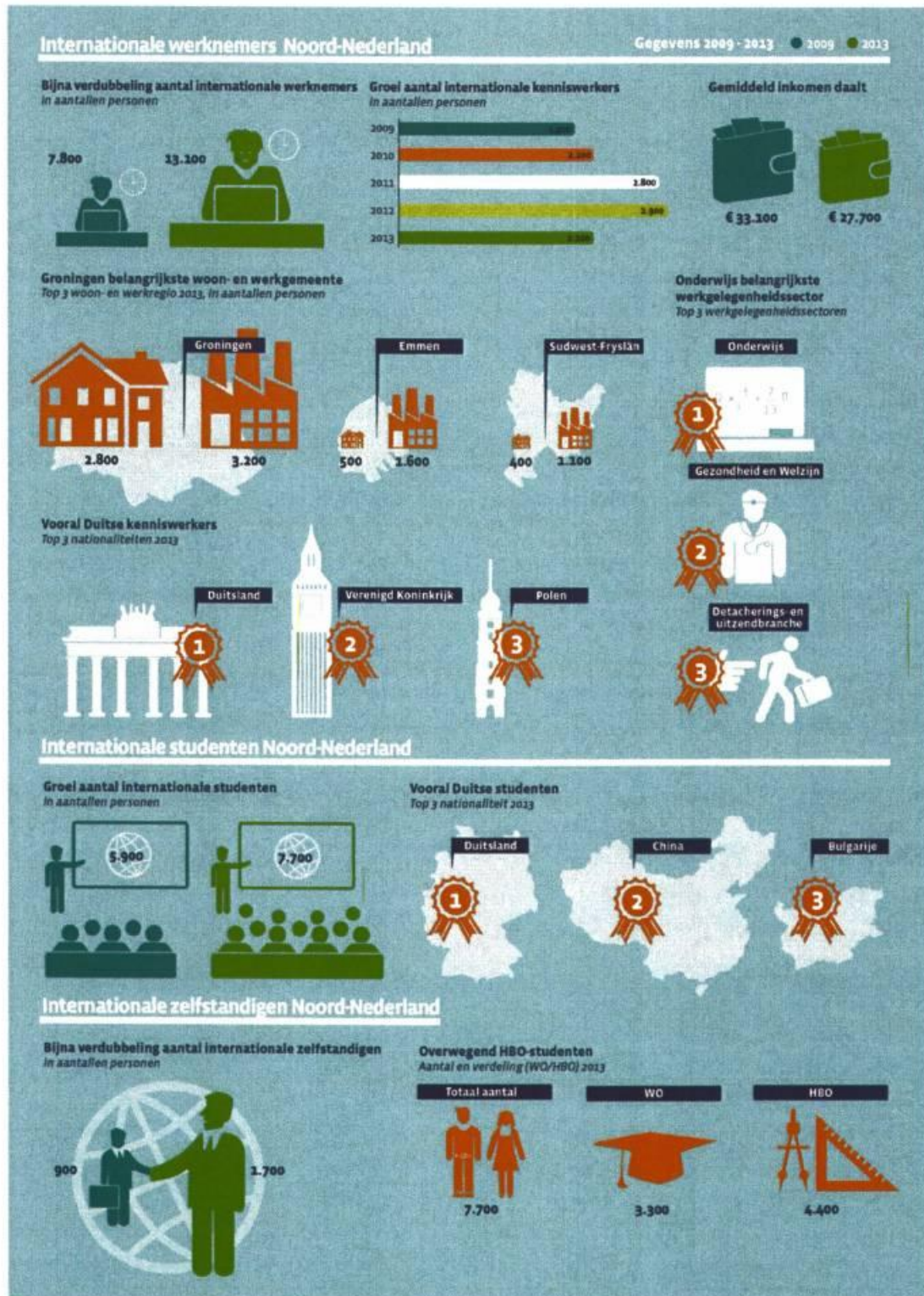
Inhoud

Infographic regio Noord-Nederland	4	
1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding.....	5
1.2	Vraagstelling	5
1.3	Geografische afbakening	6
1.4	Leeswijzer.....	7
2	Internationale werknemers	8
2.1	Aantal economisch-actieve internationale werknemers.....	8
2.2	Kenniswerkers en arbeidsmigranten.....	9
2.2.1	Kenniswerkers	9
2.2.2	Arbeidsmigranten.....	11
2.3	Instroom, uitstroom en duur economische activiteit	12
2.3.1	Jaarlijkse instroom van internationale werknemers	13
2.3.2	Jaarlijkse uitstroom van internationale werknemers	14
2.3.3	Duur van economische activiteit van internationale werknemers	15
2.4	Land van herkomst van internationale werknemers	16
2.4.1	Land van herkomst.....	16
2.4.2	Kenniswerkers	17
2.4.3	Arbeidsmigranten.....	18
2.5	Geslacht, leeftijd, woonsituatie en woning.....	19
2.5.1	Geslacht	19
2.5.2	Leeftijd.....	21
2.5.3	Burgerlijke staat.....	23
2.5.4	Kinderen	25
2.5.5	Woning: huur, koop en WOZ-waarde koopwoning.....	29
2.6	Regionale spreiding internationale werknemers: werken	33
2.7	Regionale spreiding internationale werknemers: wonen	34
2.8	Woon-werk balans en pendel van internationale werknemers	36
2.9	Inkomen	39
2.9.1	Kenniswerkers	40
2.9.2	Arbeidsmigranten.....	41
2.10	Sectoren	42
2.10.1	Kenniswerkers	43
2.10.2	Arbeidsmigranten	43
3	Internationale studenten	45
3.1	Aantal internationale studenten	45
3.2	Geslacht, leeftijd en nationaliteit.....	46

3.2.1	Geslacht	46
3.2.2	Leeftijd.....	47
3.2.3	Nationaliteit.....	48
3.3	Opleiding	48
3.3.1	Opleidingsinstelling WO	48
3.3.2	Opleidingsinstelling HBO	48
3.3.3	Type onderwijs	49
3.3.4	Actuele opleiding.....	49
3.3.5	Fase van opleiding.....	51
3.3.6	Duur van inschrijving per jaar	52
3.4	Instroom, uitstroom en duur van opleiding	52
3.4.1	Jaarlijkse instroom van internationale studenten.....	52
3.4.2	Jaarlijkse uitstroom van internationale studenten.....	53
3.4.3	Verblijfsduur van internationale studenten	54
3.5	Regionale spreiding internationale studenten: wonen	55
3.6	Regionale spreiding internationale studenten: vestiging opleiding	56
4	Internationale zelfstandigen	57
4.1	Aantal internationale zelfstandigen	57
4.1.1	Leeftijd.....	58
4.1.2	Geslacht	58
4.1.3	Nationaliteit.....	59
4.1.4	Burgerlijke staat.....	60
4.1.5	Woning: huur, koop en WOZ-waarde koopwoning.....	61
4.2	Regionale spreiding internationale zelfstandigen: wonen.....	62
4.3	Sectoren.....	63
4.4	Omzet	64
5	Overall analyse en conclusies	65
5.1	Internationale werknemers	66
5.2	Internationale studenten.....	67
5.3	Internationale zelfstandigen	69
	Bijlage 1: Verantwoording	70
	Bijlage 2: Overzicht sectoren	75
	Bijlage 3: Overzicht CROHO	77
	Bijlage 4: Duiding ontwikkeling aantal kenniswerkers	78

Infographic regio Noord-Nederland

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De internationalisering van de Nederlandse economie is in toenemende mate van belang. Door onze geografische ligging en de Nederlandse economische bedrijvigheid is een internationale oriëntatie meer dan eens noodzakelijk. Hierbij spelen diverse aspecten een belangrijke rol, zoals:

- De beschikbaarheid van voldoende en goed geëquipeerde werknemers in een goed functionerende arbeidsmarkt
- De toename van de export van Nederlandse goederen en diensten
- De toenemende (internationale) mobiliteit van studenten
- Het behouden en aantrekken van buitenlandse bedrijven die vanuit Nederland (willen) opereren

Tegen deze achtergrond zijn er in Nederland diverse expat centers actief met als doel een snellere en betere dienstverlening tot stand te brengen voor bedrijven en werknemers uit het buitenland die zich in Nederland willen vestigen. Een expat center faciliteert onder meer een vlotte aanvraag van benodigde verblijfsdocumenten en de inschrijving in de Basisregistratie Personen (BRP) in samenwerking met gemeenten en IND. Daarnaast bieden expat centers uiteenlopende informatie over huisvesting, financiën, belastingen, onderwijs en dergelijke. De expat centers in Nederland voorzien hiermee in een belangrijke behoefte bij bedrijven, (internationale) organisaties en instellingen (zoals universiteiten en ziekenhuizen). Om deze (intermediaire) rol te kunnen vervullen en om in de toekomst effectief (arbeidsmarkt)beleid te kunnen voeren is betere kennis van de internationale 'community' noodzakelijk.

De Nederlandse expat centers zijn, samen met het Ministerie van Economische Zaken/Netherlands Foreign Investment Agency (EZ/NFIA) en de Belastingdienst, verenigd in het landelijke expat desk overleg. Vanuit dit overleg is, door EZ/NFIA en in samenwerking met de regionale expat desks, het initiatief genomen tot het landelijke en regionale onderzoek naar internationale werknemers, studenten en zelfstandigen in Nederland. Dit onderzoek is uitgevoerd door Decisio | Economisch onderzoek en advies te Amsterdam.

1.2 Vraagstelling

Voor het landelijke en regionale onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoeveel internationale werknemers, studenten en zelfstandigen zijn er in Nederland? Welke relevante subsegmenten kunnen we hierbinnen onderscheiden?
2. Wat zijn de meest relevante ontwikkelingen geweest gelet op de *sociaal-demografische kenmerken* van internationale werknemers, studenten en zelfstandigen (bijvoorbeeld wanneer het gaat nationaliteit, geslacht, leeftijd, woonsituatie, doel van verblijf)?
3. Wat zijn de meest relevante ontwikkelingen geweest gelet op de *economische kenmerken* van internationale werknemers, studenten en zelfstandigen (bijvoorbeeld wanneer het gaat inkomen, sector waarin werkzaam)?

4. Welke ontwikkeling(en) van regionale verdelingen van internationale werknemers, studenten en zelfstandigen zijn relevant?

Het landelijke en regionale onderzoek is uitgevoerd voor de periode 2009 tot en met 2013 (5 onderzoeksjaren). In de bijlage van dit rapport is een verantwoording opgenomen van de aanpak van het onderzoek en de gehanteerde definities.

1.3 Geografische afbakening

Voor dit voorliggende rapport geldt de volgende, geografische afbakening:

- **Regio Noord-Nederland:** de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe en de gemeenten Groningen, Assen, Eemsmond, Emmen, Heerenveen, Leeuwarden, Smallingerland, Hoogezand-Sappemeer en Ten Boer.

Naast dit onderzoek voor regio Noord-Nederland heeft Decisio onderzoek verricht naar en regiorapporten opgesteld voor (met daarbij de verschillende geografische uitsplitsingen):

- **Nederland totaal,** met daarbij uitsplitsingen voor de 12 provincies
- **Regio Amsterdam:** de provincies Noord-Holland en Flevoland, de gemeente Amsterdam en de Metropoolregio Amsterdam (bestaande uit 36 gemeenten).
- **Regio Rotterdam:** de provincie Zuid-Holland en het werkgebied van Stichting Rotterdam Partners (bestaande uit een selectie van postcodegebieden in de Rotterdamse regio).
- **Regio Zuid-Nederland:** de provincies Noord-Brabant en Limburg en de gemeenten Eindhoven, Breda, Veldhoven, Tilburg en Maastricht.
- **Regio Den Haag:** provincie Zuid-Holland, de regio Haaglanden (bestaande uit 9 gemeenten), de regio 070 (bestaande uit 4 gemeenten) en de regio 015 (bestaande uit 1 gemeente: Delft).
- **Regio Food Valley:** de provincie Gelderland, de gemeenten Arnhem, Nijmegen, Ede en Wageningen en de regio Food Valley (bestaande uit 8 gemeenten).
- **Regio Leiden:** de Leidse regio (bestaande uit 6 gemeenten).
- **Regio Twente** (alleen als tabellenboek): de provincie Overijssel en de gemeenten Hengelo, Enschede, Almelo, Borne, Oldenzaal, Hof van Twente, Deventer en Zwolle.
- **Regio Utrecht** (alleen als tabellenboek): de provincie Utrecht en de gemeenten Utrecht, Nieuwegein, Amersfoort, Stichtse Vecht en De Bilt.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport stellen we voor regio Noord-Nederland achtereenvolgens aan de orde:

- **Hoofdstuk 2:** in dit hoofdstuk gaan we nader in op de internationale werknemers en hun belangrijkste sociaal-demografische en economische kenmerken.
- **Hoofdstuk 3:** in dit hoofdstuk schetsen we het beeld van de ontwikkeling van het aantal internationale studenten. Daarbij komt onder meer aan bod: het aantal internationale studenten, hun opleiding, jaarlijkse in- en uitstroom en de regionale spreiding.
- **Hoofdstuk 4:** In dit hoofdstuk gaan we nader in op de internationale zelfstandigen. Daarbij stellen we onder meer het volgende aan de orde: aantal internationale zelfstandigen, regionale spreiding, sectoren en omzet.
- **Hoofdstuk 5:** in dit hoofdstuk presenteren we onze overall analyse en conclusies van het onderzoek.
- In de **bijlagen** bij dit rapport is een verantwoording opgenomen van de aanpak van het onderzoek en de gehanteerde definities.

2 Internationale werknemers

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de internationale werknemers en hun belangrijkste sociaal-demografische en economische kenmerken.

Definities: in dit hoofdstuk worden meerdere definities gehanteerd. Deze definities zijn:

- **Economisch-actieve, internationale werknemer:** een economisch-actieve, internationale werknemer is een persoon in loondienst bij een in Nederland gevestigde organisatie waarvoor loonheffing is betaald aan de Belastingdienst. Daarnaast geldt dat deze persoon *alleen een buitenlandse nationaliteit* heeft; oftewel deze persoon heeft niet de Nederlandse nationaliteit.
- **Kenniswerker:** een kenniswerker is een economisch-actieve werknemer. Daarnaast is voor kenniswerkers een minimale looneis gesteld (fiscaal loon: loon voor belastingen) voor twee leeftijdsgroepen en een minimaal aantal SV-dagen (Sociale Verzekeringen). De minimale looneisen per jaar per leeftijdsgroep zijn:

Leeftijd	2009	2010	2011	2012	2013
< 30 jaar	€ 25.198	€ 25.761	€ 25.985	€ 26.605	€ 27.109
≥ 30 jaar	€ 34.361	€ 35.128	€ 35.433	€ 35.867	€ 36.407

- **Arbeidsmigrant:** een arbeidsmigrant is een economisch-actieve, internationale werknemer. Indien een economisch-actieve, internationale werknemer geen kenniswerker is (zie voorgaande definitie) dan is deze persoon gerekend tot de groep 'arbeidsmigranten'.

Een nadere toelichting op de aanpak van het onderzoek, methode, databronnen etc. is opgenomen in de bijlagen van dit rapport.

Welke 'internationals' komen in dit rapport en hoofdstuk niet aan bod?

Dit hoofdstuk is specifiek gericht op de internationale werknemers die economisch-actief zijn (in loondienst van een in (Noord-)Nederland gevestigde organisatie). De volgende hoofdstukken gaan daarnaast in op internationale studenten en zelfstandigen. In het rapport worden geen uitspraken gedaan over:

- Asielzoekers en zij die illegaal in Nederland verblijven
- De PhD-ers/bursalen met een buitenlandse beurs of werkgevers en afkomstig uit de EU (zie hierover verder het kader over 'promovendi' in dit hoofdstuk
- Internationale werknemers die vanuit hun buitenlandse werkgever tijdelijk werk in opdracht uitvoeren in (Noord-)Nederland (bijvoorbeeld consultants etc.).

2.1 Aantal economisch-actieve internationale werknemers

Bijna verdubbeling aantal economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland

In 2013 telde Noord-Nederland ruim 13.000 economisch-actieve internationale werknemers; sinds 2009 is het aantal economisch-actieve, internationale werknemers bijna verdubbeld. In 2009 was het

aantal internationale werknemers ruim 7.700 personen. De provincie Groningen heeft de meeste internationale werknemers: 5.300 personen in 2013, de provincie Drenthe bijna 4.000 internationale werknemers en de provincie Friesland ruim 3.800.

Groningen, Emmen en Sudwest-Fryslân: gemeenten met meeste internationale werknemers

De gemeenten Groningen, Emmen en Sudwest-Fryslân zijn in Noord-Nederland in 2013 de gemeenten met de meeste economisch-actieve, internationale werknemers; respectievelijk bijna 3.200, bijna 1.600 en ruim 1.100 internationale werknemers.

Tabel 2.1 Aantal economisch-actieve internationale werknemers (per 31/12) per werkregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	7.792	8.635 (+11%)	11.318 (+31%)	12.586 (+11%)	13.120 (+4%)
Groningen (prov)	3.376	3.942 (+17%)	4.860 (+23%)	5.226 (+8%)	5.303 (+1%)
Friesland	2.247	2.407 (+7%)	3.312 (+38%)	3.682 (+11%)	3.827 (+4%)
Drenthe	2.169	2.286 (+5%)	3.146 (+38%)	3.678 (+17%)	3.990 (+8%)
Groningen (gem.)	2.182	2.354 (+8%)	2.960 (+26%)	3.243 (+10%)	3.180 (-2%)
Assen	426	460 (+8%)	539 (+17%)	536 (-1%)	535 (0%)
Eemsmond	30	306 (+920%)	289 (-6%)	105 (-64%)	68 (-35%)
Emmen	752	829 (+10%)	1.255 (+51%)	1.311 (+4%)	1.562 (+19%)
Heerenveen	337	370 (+10%)	442 (+19%)	441 (0%)	422 (-4%)
Leeuwarden	483	482 (0%)	570 (+18%)	602 (+6%)	627 (+4%)
Sudwest-Fryslân	251	372 (+48%)	918 (+147%)	1.118 (+22%)	1.124 (+1%)
Smallingerland	185	200 (+8%)	224 (+12%)	244 (+9%)	295 (+21%)
Hoogezand-S'meer	159	228 (+43%)	317 (+39%)	396 (+25%)	422 (+7%)
Ten Boer	6	8 (+33%)	19 (+138%)	22 (+16%)	36 (+64%)
Nederland	302.298	319.794 (+6%)	407.742 (+28%)	463.241 (+14%)	471.993 (+2%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.2 Kenniswerkers en arbeidsmigranten

De totale populatie van economisch-actieve, internationale werknemers is nader onder te verdelen naar aantal kenniswerkers en arbeidsmigranten. In Noord-Nederland zijn in 2013 respectievelijk bijna 2.250 kenniswerkers en bijna 11.000 arbeidsmigranten.

2.2.1 Kenniswerkers

Aandeel kenniswerkers: Groningen 22%, Drenthe 15% en Friesland 12%

Het aandeel kenniswerkers in de gehele populatie economisch-actieve, internationale werknemers is in 2013 in Noord-Nederland 17%. Het aantal kenniswerkers is sinds 2009 flink toegenomen; alleen tussen 2012 en 2013 is het aantal kenniswerkers in Noord-Nederland afgenomen. Een aantal variabelen verklaart deze ontwikkeling. Een verdere uitwerking is opgenomen als bijlage 4 in dit rapport.

We verwachten daarnaast dat de daling van het aantal internationale kenniswerkers tussen 2012 en 2013 een gevolg is van de economische crisis en (daardoor) slechtere omstandigheden op de arbeidsmarkt.

Het aandeel kenniswerkers in de provincies Groningen, Drenthe en Friesland bedraagt in 2013 respectievelijk 22%, 15% en 12%. Gemeenten met een relatief hoog aandeel kenniswerkers in 2013 in Noord-Nederland zijn Groningen, Assen, Leeuwarden en Heerenveen.

Tabel 2.2 Aantal economisch-actieve internationale kenniswerkers (per 31/12) naar werkregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	1.921	2.102 (+9%)	2.754 (+31%)	2.949 (+7%)	2.245 (-24%)
Groningen (prov)	963	1.016 (+6%)	1.509 (+49%)	1.621 (+7%)	1.166 (-28%)
Friesland	457	562 (+23%)	640 (+14%)	711 (+11%)	591 (-17%)
Drenthe	501	524 (+5%)	605 (+15%)	617 (+2%)	488 (-21%)
Groningen (gem.)	735	798 (+9%)	1.248 (+56%)	1.344 (+8%)	924 (-31%)
Assen	214	226 (+6%)	240 (+6%)	252 (+5%)	222 (-12%)
Eemsmond	-	-	6 (-25%)	5 (-17%)	-
Emmen	105	114 (+9%)	133 (+17%)	96 (-28%)	68 (-29%)
Heerenveen	90	114 (+27%)	131 (+15%)	131 (0%)	103 (-21%)
Leeuwarden	132	138 (+5%)	145 (+5%)	155 (+7%)	150 (-3%)
Sudwest-Fryslân	47	39 (-17%)	49 (+26%)	81 (+65%)	52 (-36%)
Smallingerland	43	43 (0%)	49 (+14%)	46 (-6%)	41 (-11%)
Hoogezand-S'meer	64	49 (-23%)	49 (0%)	47 (-4%)	31 (-34%)
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	78.006	88.292 (+13%)	100.898 (+14%)	107.246 (+6%)	88.200 (-18%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Promovendi

Een promovendus (PhD-er) is een persoon die door een geaccrediteerde onderwijsinstelling formeel erkend is als een persoon die uitzicht heeft op een promotie tot een academische graad van doctor. In Nederland zijn ook vele internationale promovendi actief; vaak zijn zij als werknemer met een arbeidsovereenkomst in dienst van een hoger onderwijsinstelling in Nederland of bijvoorbeeld binnen het bedrijfsleven. Als zodanig is deze groep internationale werknemers in het onderzoek geïdentificeerd op basis van de fiscale loongegevensdata van de Belastingdienst.

Er zijn echter ook internationale promovendi in Nederland actief die niet in dienst zijn als werknemer van een hoger onderwijsinstelling of van een andere instelling in Nederland (dit zijn de zogenaamde 'contractpromovendi' of 'buitenpromovendi'). Financiering verloopt veelal vanuit het land van herkomst; bijvoorbeeld middels een beurs (van bijvoorbeeld de EU of een buitenlandse universiteit). Daarnaast zijn er internationale promovendi zonder arbeidsovereenkomst of zonder internationale beurs. Zij komen derhalve allen niet voor bij de fiscale loongegevens van de Belastingdienst.

Om inzicht te krijgen in de omvang van de groep *internationale promovendi zonder arbeidsovereenkomst* is een beknopte inventarisatie uitgevoerd op basis van publiek beschikbare gegevens. Hieruit ontstaat het beeld dat er geen volledig, betrouwbaar overzicht bestaat van de groep internationale promovendi zonder arbeidsovereenkomst. Het strekt tot aanbeveling om dit via aanvullend onderzoek in kaart te brengen. De volgende gegevens zijn wel bekend:

- Het aantal onbezoldigde PhD'ers met een niet-Nederlandse nationaliteit bij Maastricht University bedraagt op 31 december 2013 in totaal: 52 (bron: Maastricht University).
- Het aantal 'not on payroll' PhD-ers met een niet-Nederlandse nationaliteit bij TU Eindhoven was op 31 december 2013 in totaal: 253 (bron: TU Eindhoven). Van dit aantal is niet bekend of zij wellicht elders een arbeidsovereenkomst hebben.
- Het aantal 'bursalen' op 31 december 2013 in de provincie Gelderland was in totaal 824; verdeeld over Radboud Universiteit (220), KNAW-NIOO (27), Radboud UMC (250) en Wageningen UR (327).
- Het aantal 'bursalen' op 22 mei 2015 bij de Rijksuniversiteit Groningen was in totaal 462. Het betreft hier echter alleen de PhD-ers/bursalen non-EU (bron: Rijksuniversiteit Groningen).
- Voor de overige regio's/universiteiten kon geen overzicht van PhD-ers/bursalen achterhaald worden.

2.2.2 Arbeidsmigranten

Sterke toename van arbeidsmigranten in Groningen, Drenthe en Friesland

Het aantal internationale arbeidsmigranten is tussen 2009 en 2013 bijna verdubbeld; in 2013 zijn er bijna 11.000 arbeidsmigranten; in 2009 waren dat bijna 5.900. De drie provincies in Noord-Nederland hebben in 2013 achtereenvolgens 4.100 (Groningen), 3.500 (Drenthe) en 3.200 (Friesland) arbeidsmigranten.

Meeste internationale arbeidsmigranten werkzaam in Groningen, Emmen, Sudwest-Fryslân en Hoogezand-Sappemeer

De meeste economisch-actieve, internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland zijn in 2013 werkzaam in de gemeenten Groningen, Emmen, Sudwest-Fryslân en Hoogezand-Sappemeer. Sinds 2009 is het aantal economisch-actieve, internationale arbeidsmigranten in al deze gemeenten sterk toegenomen.

Tabel 2.3 Aantal economisch-actieve internationale werkmigranten (per 31/12) naar werkregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	5.871	6.533 (+11%)	8.564 (+31%)	9.637 (+13%)	10.875 (+13%)
Groningen (prov)	2.413	2.926 (+21%)	3.351 (+15%)	3.605 (+8%)	4.137 (+15%)
Friesland	1.790	1.845 (+3%)	2.672 (+45%)	2.971 (+11%)	3.236 (+9%)
Drenthe	1.668	1.762 (+6%)	2.541 (+44%)	3.061 (+20%)	3.502 (+14%)
Groningen (gem.)	1.447	1.556 (+8%)	1.712 (+10%)	1.899 (+11%)	2.256 (+19%)
Assen	212	234 (+10%)	299 (+28%)	284 (-5%)	313 (+10%)
Eemmond	30	298 (+893%)	283 (-5%)	100 (-65%)	62 (-38%)
Emmen	647	715 (+11%)	1.122 (+57%)	1.215 (+8%)	1.494 (+23%)
Heerenveen	247	256 (+4%)	311 (+21%)	310 (0%)	319 (+3%)
Leeuwarden	351	344 (-2%)	425 (+24%)	447 (+5%)	477 (+7%)
Sudwest-Fryslân	204	333 (+63%)	869 (+161%)	1.037 (+19%)	1.072 (+3%)
Smallingerland	142	157 (+11%)	175 (+11%)	198 (+13%)	254 (+28%)
Hoogezand-S'meer	95	179 (+88%)	268 (+50%)	349 (+30%)	391 (+12%)
Ten Boer	-	-	-	17 (+21%)	31 (+82%)
Nederland	224.292	231.502 (+3%)	306.844 (+33%)	355.995 (+16%)	383.793 (+8%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.3 Instroom, uitstroom en duur economische activiteit

Voor de jaren 2009 tot en met 2013 is onder meer gekeken naar de ontwikkeling van de instroom, uitstroom en de duur van de economische activiteit van internationale werknemers.

Definitie: in deze paragraaf worden meerdere definities gehanteerd. Deze definities zijn:

- **Instroom:** met instroom wordt bedoeld dat een internationale werknemer economisch-actief wordt/is. Oftewel, er vindt afdracht van loonheffing aan de Belastingdienst plaats. Instroom betekent derhalve niet altijd dat een internationale werknemer instroomt in Nederland; het kan namelijk ook zijn dat de internationale werknemer al in Nederland gevestigd is maar van economisch-inactief economisch-actief wordt.
- **Uitstroom:** met uitstroom wordt bedoeld dat een internationale werknemers economisch-inactief wordt/is (zie ook voorgaande definitie van 'instroom').
- **Duur economische activiteit:** de periode waarin daadwerkelijk loonheffing wordt betaald door de economisch-actieve, internationale werknemer.

Een nadere toelichting op de aanpak van het onderzoek, methode, databronnen etc. is opgenomen in de bijlagen van dit rapport.

2.3.1 Jaarlijkse instroom van internationale werknemers

Constante instroom in Groningen en Friesland; lichte groei in Drenthe

De instroom van economisch-actieve werknemers in de provincies Groningen en Friesland is sinds 2011 jaarlijks respectievelijk gemiddeld 1.800 en 1.500 internationale werknemers; de instroom in de provincie Drenthe van economisch-actieve, internationale werknemers stijgt sinds 2011 nog steeds licht met circa 150 werknemers per jaar.

Tabel 2.4 Jaarlijkse instroom economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	3.019	4.986	4.904	5.231
Groningen (prov)	1.428	1.920	1.791	1.881
Friesland	775	1.502	1.397	1.539
Drenthe	816	1.564	1.716	1.811
Groningen (gem.)	747	1.192	1.054	1.150
Assen	134	172	145	165
Eemsmond	285	84	37	26
Emmen	328	733	630	847
Heerenveen	114	154	126	117
Leeuwarden	169	219	199	207
Smallingerland	74	90	97	126
Hoogezand-S'meer	106	154	176	172
Ten Boer	-	12	11	19
Nederland	61.327	125.381	127.082	125.517

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Instroom economisch-actieve, internationale werknemers voornamelijk uit Polen

De instroom van internationale werknemers in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe is in belangrijke mate afkomstig uit Polen. Daarnaast zijn voor deze provincies Duitsland en Hongarije belangrijke landen waar economisch-actieve, internationale kenniswerkers vandaan komen.

Tabel 2.5 Top 5 herkomstlanden instroom economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (prov)	Polen (28%)	Duitsland (13%)	Hongarije (6%)	China (4%)	Italië (4%)
Friesland	Polen (53%)	Duitsland (8%)	China (3%)	Hongarije (3%)	Griekenland (3%)
Drenthe	Polen (63%)	Duitsland (6%)	Letland (4%)	VK (2%)	Italië (2%)
Nederland	Polen (49%)	Duitsland (5%)	Turkije (4%)	Hongarije (3%)	VK(3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.3.2 Jaarlijkse uitstroom van internationale werknemers

Hoogste uitstroom in 2013

De uitstroom van economisch-actieve, internationale werknemers was in 2013 het hoogst (gelet op de onderzoeksperiode 2009 – 2013).

In 2013 bedroeg de uitstroom in Noord-Nederland bijna 4.700 personen. In de jaren 2012 en 2011 was de uitstroom van economisch-actieve, internationale werknemers respectievelijk 3.600 en 2.300.

Tabel 2.6 Jaarlijkse uitstroom economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	2.176	2.303	3.636	4.697
Groningen (prov)	862	1.002	1.425	1.804
Friesland	615	597	1.027	1.394
Drenthe	699	704	1.184	1.499
Groningen (gem.)	575	586	771	1.213
Assen	100	93	148	166
Eemsmond	9	101	221	63
Emmen	251	307	574	596
Heerenveen	81	82	127	136
Leeuwarden	170	131	167	182
Smallingerland	59	66	77	75
Hoogezand-S'meer	37	65	97	146
Ten Boer	-	-	8	-
Nederland	43.944	44.006	75.890	118.684

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Uitstroom voornamelijk internationale werknemers uit Polen

De uitstroom van economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland zijn hoofdzakelijk werknemers afkomstig uit Polen (gelijk aan het beeld van de instroom van economisch-actieve, internationale werknemers). Naast werknemers uit Polen stroomden in 2013 in Noord-Nederland ook relatief veel Duitse, internationale werknemers uit.

Tabel 2.7 Top 5 herkomstlanden uitstroom economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (prov)	Polen (20%)	Duitsland (16%)	Italië (10%)	Turkije (5%)	VK (4%)
Friesland	Polen (49%)	Duitsland (10%)	China (4%)	VK (3%)	Spanje (3%)
Drenthe	Polen (52%)	Duitsland (8%)	VK (4%)	Letland (3%)	Spanje (3%)
Nederland	Polen (39%)	Duitsland (7%)	Turkije (6%)	VK(5%)	Hongarije (3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%. Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.3.3 Duur van economische activiteit van internationale werknemers

Op basis van de in- en uitstroom tussen 2010 en 2013 is nagegaan hoe lang economisch-actieve, internationale werknemers in de provincies Groningen, Drenthe en Friesland economisch actief zijn.

Duur economische activiteit internationale werknemers neemt af

De duur van economische activiteit van internationale werknemers in de provincies in Noord-Nederland is de afgelopen jaren afgenomen.

Van de internationale werknemers die in 2009 in Groningen economisch actief waren is na 1 jaar (in 2010) nog steeds 74% economisch-actief. Van zij die in 2010 startten, waren er in 2011 nog 75% actief. Daarna is het aandeel starters dat na 1 jaar nog economisch-actief was, verder gedaald van 71% naar 65%. Dat betekent dat een steeds kleiner wordende groep internationale werknemers na 1 jaar nog steeds economisch-actief is. Hetzelfde beeld zien we wanneer internationale medewerkers meer dan 2, 3 of 4 jaar werkzaam zijn.

Het beeld van de duur van economische activiteit van internationale werknemers in de provincies Friesland en Drenthe is grotendeels gelijk aan het beeld in de provincie Groningen. Ook in Friesland en Drenthe neemt de duur van economische activiteit af.

Tabel 2.8 Duur economische activiteit internationale werknemers, 2009-2012, werkregio: provincie Groningen

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	74%	59%	49%	37%
2010	75%	57%	42%	-
2011	71%	47%	-	-
2012	65%	-	-	-

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.9 Duur economische activiteit internationale werknemers, 2009-2012, werkregio: provincie Friesland

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	73%	57%	49%	40%
2010	75%	60%	48%	-
2011	69%	48%	-	-
2012	62%	-	-	-

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.10 Duur economische activiteit internationale werknemers, 2009-2012, werkregio: provincie Drenthe

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	68%	50%	40%	32%
2010	69%	52%	40%	-
2011	62%	42%	-	-
2012	59%	-	-	-

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Gemiddelde contractduur neemt af

De gemiddelde contractduur van een economisch-actieve, internationale werknemer in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe bedroeg in 2009 respectievelijk 9,6, 9,4 en 9,3 maanden; in 2013 is deze in alle provincies afgenomen en bedroeg de gemiddelde contractduur respectievelijk 8,2, 7,5 en 7,0 maanden.

2.4 Land van herkomst van internationale werknemers

2.4.1 Land van herkomst

Internationale werknemers overwegend afkomstig uit Polen, Duitsland en China

De economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland zijn overwegend afkomstig uit Polen, Duitsland en China.

De herkomstlanden van economisch-actieve, internationale werknemers in de grootste gemeenten in Noord-Nederland is grotendeels overeenkomstig het regionale beeld. Uitzonderingen daarop is het belang van internationale werknemers afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk in de gemeente Assen en relatief grote aandeel internationale werknemers afkomstig uit Hongarije in de gemeen Hoogezand-Sappemeer.

Tabel 2.11 Top 5 herkomstlanden economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Polen (22%)	Duitsland (16%)	China (5%)	Italië (5%)	Hongarije (5%)
Friesland	Polen (36%)	Duitsland (13%)	China (6%)	VK (5%)	Hongarije (3%)
Drenthe	Polen (48%)	Duitsland (10%)	VK (4%)	China (4%)	Italië (3%)
Groningen (g)	Duitsland (17%)	Polen (12%)	Italië (7%)	China (6%)	VK (5%)
Assen	VK (14%)	Duitsland (14%)	Polen (7%)	China (6%)	Italië (6%)
Eemsmond	Duitsland (57%)	Polen (19%)	Italië (9%)	-	-
Emmen	Polen (71%)	Duitsland (8%)	Hongarije (2%)	China (2%)	Turkije (2%)
Heerenveen	Polen (24%)	Duitsland (14%)	Hongarije (6%)	VK (6%)	Turkije (5%)
Leeuwarden	Duitsland (21%)	Polen (8%)	VK (7%)	China (6%)	Turkije (4%)
Smallingerland	Polen (35%)	Duitsland (11%)	China (8%)	VK (6%)	Spanje (5%)
H'zand-S'meer	Polen (39%)	Hongarije (17%)	Duitsland (9%)	Turkije (6%)	China (4%)
Ten Boer	China (22%)	-	-	-	-
Nederland	Polen (37%)	Duitsland (7%)	Turkije (6%)	VK (5%)	België (3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.4.2 Kenniswerkers

Kenniswerkers in Noord-Nederland: vooral afkomstig uit Duitsland en Verenigd Koninkrijk

De internationale kenniswerkers in Noord-Nederland zijn in 2013 vooral afkomstig uit Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. Daarnaast zijn ook veel kenniswerkers in Noord-Nederland afkomstig uit Polen en België.

Beeld grote gemeenten: overwegend kenniswerkers uit Duitsland

Voor alle grotere gemeenten in Noord-Nederland geldt dat in 2013 de meeste internationale kenniswerkers in deze gemeenten afkomstig zijn uit Duitsland.

Tabel 2.12 Top 5 herkomstlanden economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Duitsland (26%)	Italië (7%)	VK (7%)	Polen (6%)	België (5%)
Friesland	Duitsland (28%)	VK (11%)	Polen (9%)	België (7%)	Frankrijk (5%)
Drenthe	Duitsland (21%)	VK (14%)	België (7%)	Polen (6%)	Frankrijk (5%)
Groningen (g)	Duitsland (24%)	Italië (8%)	VK (7%)	België (5%)	China (4%)
Assen	VK (17%)	Duitsland (16%)	Frankrijk (8%)	India (6%)	Italië (5%)
Eemshoek	-	-	-	-	-
Emmen	Duitsland (34%)	Polen (10%)	-	-	-
Heerenveen	Duitsland (27%)	VK (12%)	Polen (9%)	Oekraïne (8%)	Italië (6%)
Leeuwarden	Duitsland (36%)	VK (14%)	VS (6%)	België (6%)	-
Smallingerland	Duitsland (22%)	Polen (15%)	-	-	-
H'zand-S'meer	Duitsland (48%)	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	Duitsland (12%)	VK (12%)	Polen (8%)	België (7%)	Frankrijk (5%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.4.3 Arbeidsmigranten

Arbeidsmigranten in Noord-Nederland: vooral afkomstig uit Polen en Duitsland

De arbeidsmigranten in Noord-Nederland in 2013 zijn overwegend afkomstig uit Polen en Duitsland. Daarnaast zijn ook China en Hongarije belangrijke herkomstlanden voor arbeidsmigranten.

Het beeld voor de grotere gemeenten in 2013 is overeenkomstig het regionale beeld voor de herkomst van internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland. Enkele uitzonderingen zijn: relatief veel arbeidsmigranten afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk in Assen, grotere vertegenwoordiging van arbeidsmigranten afkomstig uit China in Smallingerland en Ten Boer en een grotere vertegenwoordiging van Hongaren in de gemeente Hoogezand-Sappemeer.

Tabel 2.13 Top 5 herkomstlanden economisch-actieve internationale werkmigranten naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Polen (27%)	Duitsland (13%)	China (6%)	Hongarije (5%)	Italië (5%)
Friesland	Polen (42%)	Duitsland (10%)	China (6%)	Hongarije (4%)	VK (3%)
Drenthe	Polen (54%)	Duitsland (9%)	China (4%)	Letland (3%)	VK (3%)
Groningen (g)	Polen (15%)	Duitsland (14%)	Italië (7%)	China (6%)	VK (4%)
Assen	VK (13%)	Duitsland (12%)	China (9%)	Polen (9%)	Italië (7%)
Eemshoek	Duitsland (61%)	Polen (18%)	-	-	-
Emmen	Polen (73%)	Duitsland (7%)	Hongarije (2%)	China (2%)	Turkije (2%)
Heerenveen	Polen (29%)	Duitsland (10%)	Hongarije (7%)	Turkije (6%)	China (5%)
Leeuwarden	Duitsland (17%)	Polen (11%)	China (7%)	VK (5%)	Turkije (4%)
Smallingerland	Polen (39%)	China (9%)	Duitsland (9%)	Spanje (6%)	VK (6%)
H'zand-S'meer	Polen (42%)	Hongarije (19%)	Turkije (6%)	Duitsland (6%)	China (4%)
Ten Boer	China (19%)	-	-	-	-
Nederland	Polen (42%)	Duitsland (6%)	Turkije (6%)	Hongarije (3%)	VK (3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.5 Geslacht, leeftijd, woonsituatie en woning

2.5.1 Geslacht

Overwegend mannelijke, internationale werknemers

De populatie economisch-actieve internationale werknemers in Noord-Nederland kent een hoger aandeel aan mannen. Zij vormen met ruim 7.400 personen in 2013 een meerderheid van 57%. De oververtegenwoordiging van mannen in de internationale populatie geldt voor de meeste gemeenten, met uitzondering van de gemeenten: Leeuwarden, Hoogezand-Sappemeer en Ten Boer.

Tabel 2.14 Geslacht economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Noord-Nederland	7.475 (57%)	5.645 (43%)	13.120
Groningen (prov)	3.056 (58%)	2.247 (42%)	5.303
Friesland	2.198 (57%)	1.629 (43%)	3.827
Drenthe	2.221 (56%)	1.769 (44%)	3.990
Groningen (gem.)	1.750 (55%)	1.430 (45%)	3.180
Assen	327 (61%)	208 (39%)	535
Eemsmond	53 (78%)	15 (22%)	68
Emmen	962 (62%)	600 (38%)	1.562
Heerenveen	254 (60%)	168 (40%)	422
Leeuwarden	275 (44%)	352 (56%)	627
Smallingerland	184 (62%)	111 (38%)	295
Hoogezand-S'meer	190 (45%)	232 (55%)	422
Ten Boer	15 (42%)	21 (58%)	36
Nederland	260.166 (57%)	193.479 (43%)	453.622

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

De oververtegenwoordiging van mannen in de internationale populatie geldt ook wanneer we kijken naar de subsegmenten internationale kenniswerkers en arbeidsmigranten.

Tabel 2.15 Geslacht economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Noord-Nederland	1.349 (60%)	896 (40%)	2.245
Groningen (prov)	663 (57%)	503 (43%)	1.166
Friesland	359 (61%)	232 (39%)	591
Drenthe	327 (67%)	161 (33%)	488
Groningen (gem.)	498 (54%)	426 (46%)	924
Assen	152 (68%)	70 (32%)	222
Eemsmond	-	-	6
Emmen	50 (74%)	18 (26%)	68
Heerenveen	78 (76%)	25 (24%)	103
Leeuwarden	65 (43%)	85 (57%)	150
Smallingerland	25 (61%)	16 (39%)	41
Hoogezand-S'meer	16 (52%)	15 (48%)	31
Ten Boer	-	-	5
Nederland	54.529 (63%)	32.012 (37%)	86.541

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.16 Geslacht economisch-actieve internationale *arbeidsmigranten* naar werkregio, 2013

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Noord-Nederland	6.126 (56%)	4.749 (44%)	10.875
Groningen (prov)	2.393 (58%)	1.744 (42%)	4.137
Friesland	1.839 (57%)	1.397 (43%)	3.236
Drenthe	1.894 (54%)	1.608 (46%)	3.502
Groningen (gem.)	1.252 (55%)	1.004 (45%)	2.256
Assen	175 (56%)	138 (44%)	313
Eemsmond	48 (77%)	14 (23%)	62
Emmen	912 (61%)	582 (39%)	1.494
Heerenveen	176 (55%)	143 (45%)	319
Leeuwarden	210 (44%)	267 (56%)	477
Smallingerland	159 (63%)	95 (37%)	254
Hoogezand-S'meer	174 (45%)	217 (55%)	391
Ten Boer	12 (39%)	19 (61%)	31
Nederland	205.637 (56%)	161.467 (44%)	367.104

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.5.2 Leeftijd

25 tot 35 jaar grootste leeftijdsgroep in Noord-Nederland

In 2013 is in Noord-Nederland de leeftijdsgroep 25 tot 35 jaar de grootste groep binnen de totale populatie van economisch-actieve, internationale werknemers. Het beeld voor de grotere gemeenten is in 2013 grotendeels overeenkomstig het regionale beeld voor Noord-Nederland; wel is opvallend het hoge aandeel 15 tot 25 jarigen in de gemeente Emmen in 2013.

Tabel 2.17 Leeftijd economisch-actieve internationale *werknemers* naar werkregio, 2013

	15 tot 25 jaar	25 tot 35 jaar	35 tot 45 jaar	45 tot 55 jaar	55 tot 67 jaar
Noord-Nederland	3.034 (23%)	4.599 (35%)	2.913 (22%)	1.862 (14%)	712 (5%)
Groningen (p)	931 (18%)	2.046 (39%)	1.266 (24%)	768 (14%)	292 (6%)
Friesland	726 (19%)	1.398 (37%)	886 (23%)	595 (16%)	222 (6%)
Drenthe	1.377 (35%)	1.155 (29%)	761 (19%)	499 (13%)	198 (5%)
Groningen (g)	472 (15%)	1.439 (45%)	729 (23%)	394 (12%)	146 (5%)
Assen	68 (13%)	216 (40%)	140 (26%)	82 (15%)	29 (5%)
Eemsmond	-	19 (28%)	19 (28%)	19 (28%)	7 (10%)
Emmen	640 (41%)	437 (28%)	270 (17%)	152 (10%)	63 (4%)
Heerenveen	50 (12%)	140 (33%)	125 (30%)	84 (20%)	23 (5%)
Leeuwarden	88 (14%)	209 (33%)	153 (24%)	122 (19%)	55 (9%)
Smallingerland	34 (12%)	90 (31%)	95 (32%)	54 (18%)	22 (7%)
H'zand-S'meer	92 (22%)	132 (31%)	96 (23%)	78 (18%)	24 (6%)
Ten Boer	-	23 (64%)	-	-	-
Nederland	94.109 (21%)	167.799 (37%)	106.857 (24%)	62.025 (14%)	22.855 (5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

De groep economisch-actieve internationale kenniswerkers in Noord-Nederland is in 2013 is overwegend iets ouder (vergeleken met de totale populatie internationale werknemers). De groep economisch-actieve internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland is juist iets jonger.

Tabel 2.18 Leeftijd economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	15 tot 25 jaar	25 tot 35 jaar	35 tot 45 jaar	45 tot 55 jaar	55 tot 67 jaar
Noord-Nederland	69 (3%)	921 (41%)	592 (26%)	486 (22%)	177 (8%)
Groningen (p)	30 (3%)	510 (44%)	301 (26%)	237 (20%)	88 (8%)
Friesland	26 (4%)	195 (33%)	165 (28%)	156 (26%)	49 (8%)
Drenthe	13 (3%)	216 (44%)	126 (26%)	93 (19%)	40 (8%)
Groningen (g)	19 (2%)	432 (47%)	250 (27%)	166 (18%)	57 (6%)
Assen	9 (4%)	105 (47%)	61 (27%)	35 (16%)	12 (5%)
Eemsmond	-	-	-	-	-
Emmen	-	25 (37%)	19 (28%)	13 (19%)	8 (12%)
Heerenveen	12 (12%)	32 (31%)	27 (26%)	29 (28%)	-
Leeuwarden	7 (5%)	39 (26%)	36 (24%)	45 (30%)	23 (15%)
Smallingerland	-	13 (32%)	10 (24%)	12 (29%)	-
H'zand-S'meer	-	8 (26%)	-	15 (48%)	-
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	2.564 (3%)	35.065 (41%)	26.886 (31%)	15.698 (18%)	6.328 (7%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.19 Leeftijd economisch-actieve internationale arbeidsmigranten naar werkregio, 2013

	15 tot 25 jaar	25 tot 35 jaar	35 tot 45 jaar	45 tot 55 jaar	55 tot 67 jaar
Noord-Nederland	2.965 (27%)	3.678 (34%)	2.321 (21%)	1.376 (13%)	535 (5%)
Groningen (p)	901 (22%)	1.536 (37%)	965 (23%)	531 (13%)	204 (5%)
Friesland	700 (22%)	1.203 (37%)	721 (22%)	439 (14%)	173 (5%)
Drenthe	1.364 (39%)	939 (27%)	635 (18%)	406 (12%)	158 (5%)
Groningen (g)	453 (20%)	1.007 (45%)	479 (21%)	228 (10%)	89 (4%)
Assen	59 (19%)	111 (35%)	79 (25%)	47 (15%)	17 (5%)
Eemsmond	-	16 (26%)	17 (27%)	19 (31%)	7 (11%)
Emmen	637 (43%)	412 (28%)	251 (17%)	139 (9%)	55 (4%)
Heerenveen	38 (12%)	108 (34%)	98 (31%)	55 (17%)	20 (6%)
Leeuwarden	81 (17%)	170 (36%)	117 (25%)	77 (16%)	32 (7%)
Smallingerland	32 (13%)	77 (30%)	85 (33%)	42 (17%)	18 (7%)
H'zand-S'meer	92 (24%)	124 (32%)	93 (24%)	63 (16%)	19 (5%)
Ten Boer	-	21 (68%)	-	-	-
Nederland	91.545 (25%)	132.734 (36%)	79.971 (22%)	46.327 (13%)	16.527 (5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.5.3 Burgerlijke staat

Circa 29% van internationale werknemers in Noord-Nederland gehuwd of samenwonend

Zo'n 29% van de economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland is in 2013 gehuwd of samenwonend.

Tabel 2.20 Burgerlijke staat economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Gehuwd	Samenwonend	Niet gehuwd/samenwonend
Noord-Nederland	3.583 (27%)	170 (1%)	9.367 (71%)
Groningen (prov)	1.530 (29%)	60 (1%)	3.713 (70%)
Friesland	1.122 (29%)	62 (2%)	2.643 (69%)
Drenthe	931 (23%)	48 (1%)	3.011 (75%)
Groningen (gem.)	934 (29%)	37 (1%)	2.209 (69%)
Assen	215 (40%)	6 (1%)	314 (59%)
Eemshoek	16 (24%)	-	52 (76%)
Emmen	266 (17%)	17 (1%)	1.279 (82%)
Heerenveen	159 (38%)	14 (3%)	249 (59%)
Leeuwarden	221 (35%)	13 (2%)	393 (63%)
Smallingerland	112 (38%)	-	178 (60%)
Hoogezand-S'meer	119 (28%)	-	300 (71%)
Ten Boer	11 (31%)	-	25 (69%)
Nederland	124.163 (27%)	5.510 (1%)	323.972 (71%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Kenniswerkers: meer gehuwd, arbeidsmigranten minder

Het aandeel gehuwden onder economisch-actieve internationale kenniswerkers is in 2013 hoger dan onder het aantal economisch-actieve internationale arbeidsmigranten in Zuid-Nederland: 43% versus 24%.

Tabel 2.21 Burgerlijke staat economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	Gehuwd	Samenwonend	Niet gehuwd/samenwonend
Noord-Nederland	960 (43%)	37 (2%)	1.248 (56%)
Groningen (prov)	457 (39%)	17 (1%)	692 (59%)
Friesland	268 (45%)	14 (2%)	309 (52%)
Drenthe	235 (48%)	6 (1%)	247 (51%)
Groningen (gem.)	362 (39%)	14 (2%)	548 (59%)
Assen	107 (48%)	-	112 (50%)
Eemsmond	-	-	-
Emmen	34 (50%)	-	33 (49%)
Heerenveen	48 (47%)	7 (7%)	48 (47%)
Leeuwarden	63 (42%)	-	84 (56%)
Smallingerland	22 (54%)	-	17 (41%)
Hoogezand-S'meer	17 (55%)	-	13 (42%)
Ten Boer	-	-	-
Nederland	36.794 (43%)	1.543 (2%)	48.204 (56%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.22 Burgerlijke staat economisch-actieve internationale arbeidsmigranten naar werkregio, 2013

	Gehuwd	Samenwonend	Niet gehuwd/samenwonend
Noord-Nederland	2.623 (24%)	133 (1%)	8.119 (75%)
Groningen (prov)	1.073 (26%)	43 (1%)	3.021 (73%)
Friesland	854 (26%)	48 (1%)	2.334 (72%)
Drenthe	696 (20%)	42 (1%)	2.764 (79%)
Groningen (gem.)	572 (25%)	23 (1%)	1.661 (74%)
Assen	108 (35%)	-	202 (65%)
Eemsmond	13 (21%)	-	49 (79%)
Emmen	232 (16%)	16 (1%)	1.246 (83%)
Heerenveen	111 (35%)	7 (2%)	201 (63%)
Leeuwarden	158 (33%)	10 (2%)	309 (65%)
Smallingerland	90 (35%)	-	161 (63%)
Hoogezand-S'meer	102 (26%)	-	287 (73%)
Ten Boer	9 (29%)	-	22 (71%)
Nederland	87.369 (24%)	3.967 (1%)	275.768 (75%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.5.4 Kinderen

Overwegend geen kinderen

Zo'n 70% van de economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland heeft geen kinderen. Ruim 25% van de internationale werknemers in Noord-Nederland heeft één of twee kind(eren); circa 5% heeft drie of meer kinderen.

Tabel 2.23 Aantal economisch-actieve internationale werknemers naar aantal kinderen, naar werkregio, 2013

	Een kind	Twee kinderen	Drie of meer kinderen	Geen kind
Noord-Nederland	1.627 (12%)	1.635 (12%)	648 (5%)	9.210 (70%)
Groningen (prov)	688 (13%)	687 (13%)	244 (5%)	3.684 (69%)
Friesland	553 (14%)	500 (13%)	216 (6%)	2.558 (67%)
Drenthe	386 (10%)	448 (11%)	188 (5%)	2.968 (74%)
Groningen (gem.)	424 (13%)	395 (12%)	125 (4%)	2.236 (70%)
Assen	65 (12%)	91 (17%)	35 (7%)	344 (64%)
Eemsmond	9 (13%)	9 (13%)	-	50 (74%)
Emmen	127 (8%)	143 (9%)	44 (3%)	1.248 (80%)
Heerenveen	72 (17%)	79 (19%)	25 (6%)	246 (58%)
Leeuwarden	98 (16%)	114 (18%)	43 (7%)	372 (59%)
Smallingerland	59 (20%)	47 (16%)	25 (8%)	164 (56%)
Hoogezand-S'meer	52 (12%)	43 (10%)	22 (5%)	305 (72%)
Ten Boer	-	-	-	31 (86%)
Nederland	57.926 (13%)	51.861 (11%)	22.299 (5%)	321.559 (71%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Kenniswerkers: meer kinderen

Het aandeel economisch-actieve internationale kenniswerkers met kinderen is hoger (dan voor het gehele populatie internationale werknemers): in 2013 heeft 42% en 37% van de internationale kenniswerkers in Noord-Nederland een of meerdere kind(eren).

Tabel 2.24 Aantal economisch-actieve internationale kenniswerkers naar aantal kinderen, naar werkregio, 2013

	Een kind	Twee kinderen	Drie of meer kinderen	Geen kind
Noord-Nederland	350 (16%)	414 (18%)	168 (7%)	1.313 (58%)
Groningen (prov)	193 (17%)	179 (15%)	77 (7%)	717 (61%)
Friesland	86 (15%)	133 (23%)	54 (9%)	318 (54%)
Drenthe	71 (15%)	102 (21%)	37 (8%)	278 (57%)
Groningen (gem.)	152 (16%)	144 (16%)	51 (6%)	577 (62%)
Assen	28 (13%)	43 (19%)	12 (5%)	139 (63%)
Eemsmond	-	-	-	-
Emmen	9 (13%)	15 (22%)	6 (9%)	38 (56%)
Heerenveen	10 (10%)	31 (30%)	-	57 (55%)
Leeuwarden	21 (14%)	39 (26%)	15 (10%)	75 (50%)
Smallingerland	11 (27%)	10 (24%)	-	16 (39%)
Hoogezand-S'meer	11 (35%)	-	-	11 (35%)
Ten Boer	-	-	-	-
Nederland	14.040 (16%)	15.774 (18%)	5.558 (6%)	51.169 (59%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Arbeidsmigranten: minder kinderen

Het aandeel economisch-actieve internationale arbeidsmigranten met kinderen is lager (dan voor het gehele populatie internationale werknemers): in 2013 heeft 27% van de internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland een of meerdere kind(eren).

Tabel 2.25 Aantal economisch-actieve internationale arbeidsmigranten naar aantal kinderen, naar werkregio, 2013

	Een kind	Twee kinderen	Drie of meer kinderen	Geen kind
Noord-Nederland	1.277 (12%)	1.221 (11%)	480 (4%)	7.897 (73%)
Groningen (prov)	495 (12%)	508 (12%)	167 (4%)	2.967 (72%)
Friesland	467 (14%)	367 (11%)	162 (5%)	2.240 (69%)
Drenthe	315 (9%)	346 (10%)	151 (4%)	2.690 (77%)
Groningen (gem.)	272 (12%)	251 (11%)	74 (3%)	1.659 (74%)
Assen	37 (12%)	48 (15%)	23 (7%)	205 (65%)
Eemsmond	7 (11%)	9 (15%)	-	46 (74%)
Emmen	118 (8%)	128 (9%)	38 (3%)	1.210 (81%)
Heerenveen	62 (19%)	48 (15%)	20 (6%)	189 (59%)
Leeuwarden	77 (16%)	75 (16%)	28 (6%)	297 (62%)
Smallingerland	48 (19%)	37 (15%)	21 (8%)	148 (58%)
Hoogezand-S'meer	41 (10%)	38 (10%)	18 (5%)	294 (75%)
Ten Boer	-	-	-	27 (87%)
Nederland	43.886 (12%)	36.087 (10%)	16.741 (5%)	270.390 (74%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Totaal aantal kinderen van internationale werknemers neemt toe

Het totaal aantal kinderen van internationale werknemers in Noord-Nederland neemt toe: in 2009 ging het in Noord-Nederland om ruim 6.100 kinderen; in 2013 gaat het om bijna 6.600 kinderen.

Tabel 2.26 Aantal kinderen economisch-actieve internationale werknemers, naar woonregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	6.167	6.372 (+3%)	6.797 (+7%)	7.121 (+5%)	6.591 (-7%)
Groningen (prov)	2.598	2.652 (+2%)	2.888 (+9%)	3.000 (+4%)	2.755 (-8%)
Friesland	1.966	2.080 (+6%)	2.238 (+8%)	2.333 (+4%)	2.195 (-6%)
Drenthe	1.604	1.640 (+2%)	1.671 (+2%)	1.788 (+7%)	1.641 (-8%)
Groningen (gem.)	1.140	1.165 (+2%)	1.229 (+5%)	1.296 (+5%)	1.240 (-4%)
Assen	352	360 (+2%)	364 (+1%)	367 (+1%)	351 (-4%)
Eemshoek	35	32 (-9%)	33 (+3%)	34 (+3%)	25 (-27%)
Emmen	446	463 (+4%)	461 (0%)	470 (+2%)	414 (-12%)
Heerenveen	215	233 (+8%)	259 (+11%)	252 (-3%)	241 (-5%)
Leeuwarden	388	421 (+9%)	434 (+3%)	452 (+4%)	446 (-1%)
Smallingerland	137	161 (+18%)	172 (+7%)	172 (0%)	183 (+6%)
Hoogezand-S'meer	221	215 (-3%)	240 (+11%)	240 (+0%)	203 (-15%)
Ten Boer	21	29 (+38%)	27 (-7%)	28 (+4%)	24 (-14%)
Nederland	179.082	186.070 (+4%)	197.231 (+6%)	207.015 (+5%)	196.768 (-5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Onder economisch-actieve internationale kenniswerkers is het aantal kinderen sinds 2009 relatief door de jaren licht toegenomen. Onder de internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland is eveneens een toename van het aantal kinderen te zien: van bijna 4.500 (in 2009) naar ruim 4.800 (in 2013).

Tabel 2.27 Aantal kinderen economisch-actieve internationale kenniswerkers, naar woonregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	1.678	1.817 (+8%)	2.107 (+16%)	2.233 (+6%)	1.742 (-22%)
Groningen (prov)	740	801 (+8%)	969 (+21%)	1.060 (+9%)	848 (-20%)
Friesland	462	522 (+13%)	592 (+13%)	593 (+0%)	474 (-20%)
Drenthe	477	495 (+4%)	546 (+10%)	580 (+6%)	421 (-28%)
Groningen (gem.)	335	380 (+13%)	487 (+28%)	552 (+13%)	474 (-14%)
Assen	142	151 (+6%)	128 (-15%)	140 (+9%)	108 (-23%)
Eemsmond	8	12 (+44%)	11 (-4%)	7 (-41%)	4 (-38%)
Emmen	96	94 (-2%)	104 (+11%)	95 (-8%)	64 (-33%)
Heerenveen	57	59 (+4%)	69 (+18%)	73 (+6%)	44 (-40%)
Leeuwarden	94	114 (+21%)	113 (-1%)	128 (+13%)	120 (-6%)
Smallingerland	29	45 (+55%)	62 (+38%)	60 (-3%)	50 (-17%)
Hoogezand-S'meer	56	70 (+25%)	66 (-6%)	75 (+13%)	50 (-33%)
Ten Boer	8	8 (0%)	9 (+13%)	13 (+44%)	6 (-54%)
Nederland	54.210	59.518 (+10%)	66.842 (+12%)	70.998 (+6%)	56.209 (-21%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.28 Aantal kinderen economisch-actieve internationale arbeidsmigranten, naar woonregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	4.489	4.555 (+1%)	4.690 (+3%)	4.888 (+4%)	4.849 (-1%)
Groningen (prov)	1.858	1.852 (0%)	1.919 (+4%)	1.940 (+1%)	1.907 (-2%)
Friesland	1.504	1.558 (+4%)	1.646 (+6%)	1.740 (+6%)	1.722 (-1%)
Drenthe	1.127	1.145 (+2%)	1.125 (-2%)	1.208 (+7%)	1.221 (+1%)
Groningen (gem.)	805	785 (-2%)	742 (-5%)	744 (+0%)	767 (+3%)
Assen	210	210 (0%)	236 (+13%)	227 (-4%)	243 (+7%)
Eemsmond	27	20 (-25%)	22 (+8%)	27 (+26%)	21 (-24%)
Emmen	350	369 (+5%)	357 (-3%)	375 (+5%)	351 (-6%)
Heerenveen	158	174 (+10%)	190 (+9%)	179 (-6%)	197 (+10%)
Leeuwarden	294	307 (+4%)	322 (+5%)	324 (+1%)	326 (+1%)
Smallingerland	108	116 (+7%)	110 (-5%)	112 (+1%)	133 (+19%)
Hoogezand-S'meer	165	145 (-12%)	174 (+20%)	166 (-5%)	153 (-8%)
Ten Boer	13	21 (+62%)	18 (-14%)	15 (-17%)	18 (+20%)
Nederland	124.872	126.552 (+1%)	130.389 (+3%)	136.018 (+4%)	140.560 (+3%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.5.5 Woning: huur, koop en WOZ-waarde koopwoning

Overwegend huurwoningen

Het grootste deel van de economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland (2013) woont in een huurwoning; in de provincie Groningen geldt dat voor 90% van de internationale werknemers, in de provincie Friesland voor 91% en in Drenthe voor 93%.

Tabel 2.29 Type woning economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Huurwoning	Koopwoning
Noord-Nederland	11.916 (91%)	1.204 (9%)
Groningen (prov)	4.747 (90%)	556 (10%)
Friesland	3.465 (91%)	362 (9%)
Drenthe	3.704 (93%)	286 (7%)
Groningen (gem.)	2.798 (88%)	382 (12%)
Assen	437 (82%)	98 (18%)
Eemsmond	65 (96%)	-
Emmen	1.499 (96%)	63 (4%)
Heerenveen	358 (85%)	64 (15%)
Leeuwarden	550 (88%)	77 (12%)
Smallingerland	261 (88%)	34 (12%)
Hoogezand-S'meer	386 (91%)	36 (9%)
Ten Boer	33 (92%)	-
Nederland	411.583 (91%)	42.062 (9%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Kenniswerkers: meer eigen woningen

Het aandeel economisch-actieve internationale kenniswerkers met een eigen woning is hoger: 25% van de internationale kenniswerkers in Noord-Nederland heeft een eigen woning.

Tabel 2.30 Type woning economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	Huurwoning	Koopwoning
Noord-Nederland	1.677 (75%)	568 (25%)
Groningen (prov)	895 (77%)	271 (23%)
Friesland	430 (73%)	161 (27%)
Drenthe	352 (72%)	136 (28%)
Groningen (gem.)	715 (77%)	209 (23%)
Assen	159 (72%)	63 (28%)
Eemsmond	6 (100%)	-
Emmen	51 (75%)	17 (25%)
Heerenveen	72 (70%)	31 (30%)
Leeuwarden	107 (71%)	43 (29%)
Smallingerland	27 (66%)	14 (34%)
Hoogezand-S'meer	18 (58%)	13 (42%)
Ten Boer	-	-
Nederland	63.989 (74%)	22.552 (26%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Arbeidsmigranten: minder eigen woningen

Het aandeel economisch-actieve internationale arbeidsmigranten met een eigen woning is lager: 6% van de internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland heeft een eigen woning.

Tabel 2.31 Type woning economisch-actieve internationale arbeidsmigranten naar werkregio, 2013

	Huurwoning	Koopwoning
Noord-Nederland	10.239 (94%)	636 (6%)
Groningen (prov)	3.852 (93%)	285 (7%)
Friesland	3.035 (94%)	201 (6%)
Drenthe	3.352 (96%)	150 (4%)
Groningen (gem.)	2.083 (92%)	173 (8%)
Assen	278 (89%)	35 (11%)
Eemsmond	59 (95%)	-
Emmen	1.448 (97%)	46 (3%)
Heerenveen	286 (90%)	33 (10%)
Leeuwarden	443 (93%)	34 (7%)
Smallingerland	234 (92%)	20 (8%)
Hoogezand-S'meer	368 (94%)	23 (6%)
Ten Boer	29 (94%)	-
Nederland	347.594 (95%)	19.510 (5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Gemiddelde WOZ-waarde: 100000 tot 200.000 euro

Meer dan de helft van de koopwoningen van economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland heeft een WOZ-waarde tot 200.000 euro in 2013.

Tabel 2.32 Gemiddelde WOZ-waarde koopwoning internationale werknemers naar werkregio, 2013

	0 tot 200.000 euro	200.000 tot 300.000 euro	300.000 tot 400.000 euro	400.000 tot 500.000 euro	500.000 euro of meer	Onbekend
Noord-Nederland	681 (57%)	255 (21%)	113 (9%)	44 (4%)	51 (4%)	60 (5%)
Groningen	297 (53%)	119 (21%)	57 (10%)	24 (4%)	28 (5%)	31 (6%)
Friesland	220 (61%)	66 (18%)	36 (10%)	13 (4%)	10 (3%)	17 (5%)
Drenthe	164 (57%)	70 (24%)	20 (7%)	7 (2%)	13 (5%)	12 (4%)
Groningen	195 (51%)	83 (22%)	47 (12%)	21 (5%)	22 (6%)	14 (4%)
Assen	50 (51%)	28 (29%)	8 (8%)	-	-	-
Eemsmond	-	-	-	-	-	-
Emmen	41 (65%)	13 (21%)	-	-	-	6 (10%)
Heerenveen	41 (64%)	6 (9%)	12 (19%)	-	-	-
Leeuwarden	46 (60%)	18 (23%)	-	-	-	-
Smallingerland	21 (62%)	7 (21%)	-	-	-	-
H'zand-Sappemeer	27 (75%)	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-	-
Nederland	19.169 (46%)	11.829 (28%)	4.158 (10%)	1.950 (5%)	2.775 (7%)	2.180 (5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Kenniswerkers duurdere woning

De economisch-actieve internationale kenniswerkers in Noord-Nederland hebben in 2013 een relatief duurdere woningen. De internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland hebben overwegend een eigen woning met een lagere WOZ-waarde.

Tabel 2.33 Gemiddelde WOZ-waarde koopwoning internationale kennisswerkers naar werkregio, 2013

	0 tot 200.000 euro	200.000 tot 300.000 euro	300.000 tot 400.000 euro	400.000 tot 500.000 euro	500.000 euro of meer	Onbekend
Noord-Nederland	260 (46%)	152 (27%)	78 (14%)	32 (6%)	35 (6%)	11 (2%)
Groningen	114 (42%)	66 (24%)	44 (16%)	19 (7%)	22 (8%)	6 (2%)
Friesland	84 (52%)	44 (27%)	17 (11%)	8 (5%)	6 (4%)	-
Drenthe	62 (46%)	42 (31%)	17 (13%)	-	7 (5%)	-
Groningen	84 (40%)	49 (23%)	38 (18%)	16 (8%)	18 (9%)	-
Assen	32 (51%)	18 (29%)	8 (13%)	-	-	-
Eemsmond	-	-	-	-	-	-
Emmen	7 (41%)	7 (41%)	-	-	-	-
Heerenveen	17 (55%)	-	6 (19%)	-	-	-
Leeuwarden	23 (53%)	14 (33%)	-	-	-	-
Smallingerland	9 (64%)	-	-	-	-	-
Hoogezand-Sappemeer	7 (54%)	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-	-
Nederland	8.019 (36%)	7.625 (34%)	3.036 (13%)	1.444 (6%)	1.918 (9%)	510 (2%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 2.34 Gemiddelde WOZ-waarde koopwoning internationale arbeidsmigranten naar werkregio, 2013

	0 tot 200.000 euro	200.000 tot 300.000 euro	300.000 tot 400.000 euro	400.000 tot 500.000 euro	500.000 euro of meer	Onbekend
Noord-Nederland	421 (66%)	103 (16%)	35 (6%)	12 (2%)	16 (3%)	49 (8%)
Groningen	183 (64%)	53 (19%)	13 (5%)	-	6 (2%)	25 (9%)
Friesland	136 (68%)	22 (11%)	19 (9%)	-	-	15 (7%)
Drenthe	102 (68%)	28 (19%)	-	-	6 (4%)	9 (6%)
Groningen	111 (64%)	34 (20%)	9 (5%)	-	-	10 (6%)
Assen	18 (51%)	10 (29%)	-	-	-	-
Eemsmond	-	-	-	-	-	-
Emmen	34 (74%)	6 (13%)	-	-	-	-
Heerenveen	24 (73%)	-	6 (18%)	-	-	-
Leeuwarden	23 (68%)	-	-	-	-	-
Smallingerland	12 (60%)	-	-	-	-	-
Hoogezand-Sappemeer	20 (87%)	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-	-
Nederland	11.150 (57%)	4.204 (22%)	1.122 (6%)	506 (3%)	857 (4%)	1.670 (9%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.6 Regionale spreiding internationale werknemers: werken

Groningen, Sudwest-Fryslân en Emmen belangrijkste werkgemeenten in Noord-Nederland

De gemeenten Groningen, Sudwest-Fryslân en Emmen zijn in 2013 de belangrijkste werkgemeenten voor economisch-actieve, internationale werknemers in respectievelijk Groningen, Friesland en Drenthe.

Groningen: Groningen belangrijkste werkgemeente

In 2013 zijn in de gemeente Groningen bijna 3.200 internationale werknemers economisch-actief. Daarnaast zijn in de provincie Groningen de gemeenten Hogeveen, Leek, Oldambt en Bellingwedde belangrijke werkgemeenten in de provincie Groningen.

Friesland: Sudwest-Fryslân belangrijkste werkgemeente

In de gemeente Sudwest-Fryslân zijn in 2013 ruim 1.100 internationale werknemers actief. Daarnaast zijn in de provincie Friesland de gemeenten Leeuwarden, Heerenveen, Franekeradeel en Smallingerland belangrijke werkgemeenten in de provincie Friesland.

Drenthe: Emmen belangrijkste werkgemeente

In 2013 zijn in de gemeente Emmen bijna 1.600 internationale werknemers economisch-actief. Daarnaast zijn in de provincie Drenthe de gemeenten Midden-Drenthe, Assen, Hogeveen en Meppel belangrijke werkgemeenten in de provincie Drenthe.

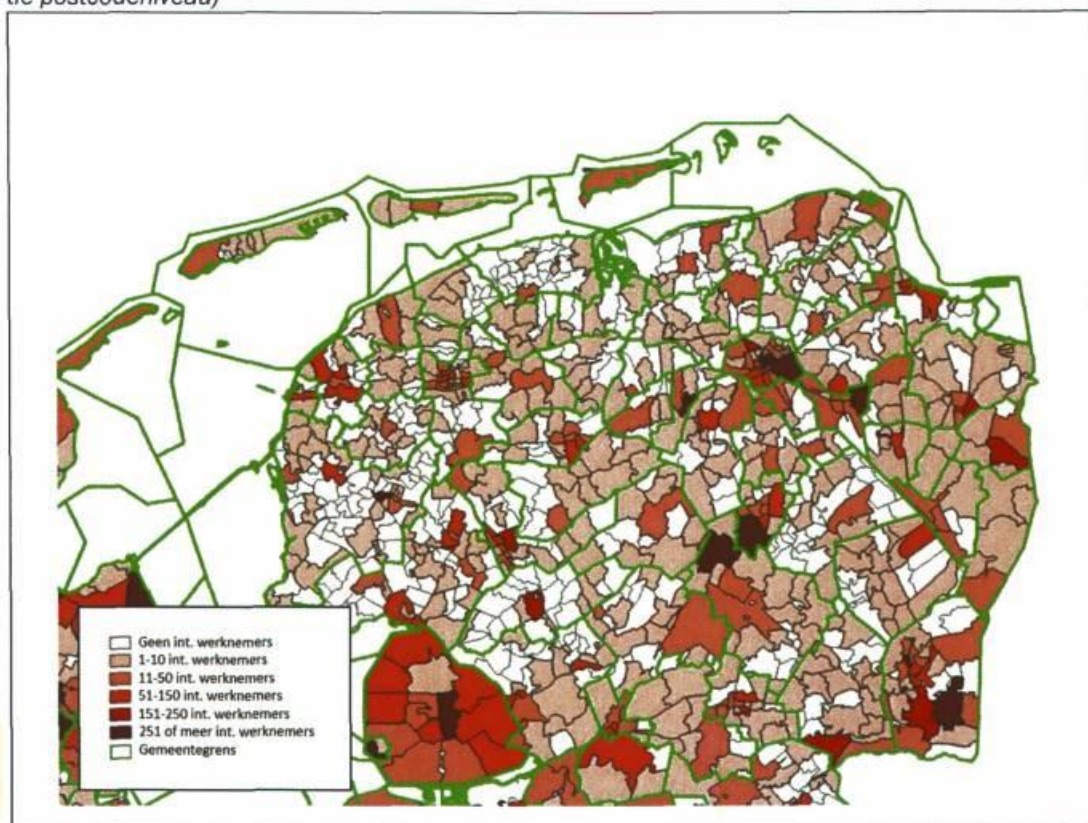
Tabel 2.35 Top 5 werkgemeenten economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Groningen (3.180; 60%)	Hoogeveen-S'meer (422; 8%)	Leek (330; 6%)	Oldambt (288; 5%)	Bellingwedde (218; 4%)
Friesland	Sudwest-Fryslân (1.124; 29%)	Leeuwarden (627; 16%)	Heerenveen (422; 11%)	Franekeradeel (310; 8%)	Smallingerland (295; 8%)
Drenthe	Emmen (1.562; 39%)	Midden-Drenthe (587; 15%)	Assen (535; 13%)	Hogeveen (314; 8%)	Meppel (282; 7%)
Nederland	Zuid-Holland (121.303; 27%)	Noord-Holland (113.555; 25%)	Noord-Brabant (71.440; 16%)	Gelderland (40.982; 9%)	Limburg (37.366; 8%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Figuur 2.1 Aantal economisch actieve internationale werknemers in 2013, naar werkregio (op 4-positie postcodeniveau)

2.7 Regionale spreiding internationale werknemers: wonen

Groningen, Leeuwarden en Emmen belangrijkste woongemeenten in Noord-Nederland

In 2013 zijn de gemeenten Groningen, Leeuwarden en Emmen de belangrijkste woongemeenten in Noord-Nederland.

In 2013 zijn in de gemeente Groningen bijna 2.800 internationale werknemers woonachtig. Daarnaast zijn in de provincie Groningen de gemeenten Hogeveen-Sappemeer, Leek, Delfzijl en Oldambt belangrijke woongemeenten in de provincie Groningen.

In de gemeente Leeuwarden zijn in 2013 bijna 700 internationale werknemers woonachtig. Daarnaast zijn in de provincie Friesland de gemeenten Leeuwarden, Sudwest-Fryslân, De Friese Meren, Heerenveen en Smallingerland belangrijke woongemeenten in de provincie Friesland.

In 2013 zijn in de gemeente Emmen ruim 500 internationale werknemers woonachtig. Daarnaast zijn in de provincie Drenthe de gemeenten Assen, Hogeveen, Meppel en Coevorden belangrijke woongemeenten in de provincie Drenthe.

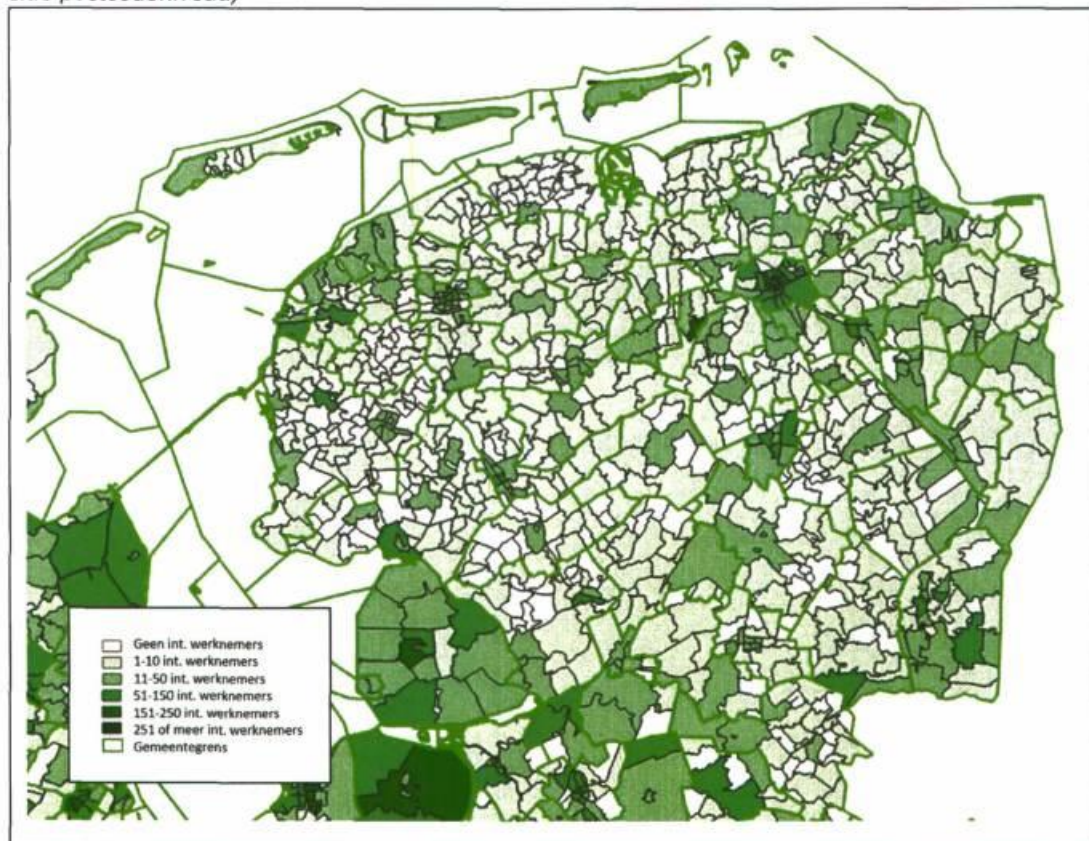
Tabel 2.36 Top 5 woongemeenten economisch-actieve internationale werknemers naar woonregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (prov)	Groningen (2.794; 62%)	Hoogezand-S'meer (241; 5%)	Leek (211; 5%)	Delfzijl (183; 4%)	Oldambt (158; 3%)
Friesland	Leeuwarden (684; 24%)	Sudwest-Fryslan (360; 13%)	De Friese Meren (284; 10%)	Heerenveen (279; 10%)	Smallingerland (225; 8%)
Drenthe	Emmen (520; 28%)	Assen (369; 20%)	Hoogeveen (199; 11%)	Meppel (130; 7%)	Coevorden (119; 6%)
Nederland	Zuid-Holland (83.493; 30%)	Noord-Holland (76.183; 27%)	Noord-Brabant (40.279; 14%)	Utrecht (17.049; 6%)	Gelderland (16.955; 6%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Figuur 2.2 Aantal economisch actieve internationale werknemers in 2013, naar woonregio (op 4-positie postcode-niveau)

2.8 Woon-werk balans en pendel van internationale werknemers

De regio in woon-werkbalans

De woon-werkbalans (of pendelbalans) van een regio duidt het verschil tussen enerzijds het aantal economisch-actieve internationale werknemers werkzaam in een regio, en anderzijds het aantal economisch-actieve internationale werknemers woonachtig in een regio. Het gaat hierbij uitsluitend om internationale werknemers met een bekende woonlocatie in Nederland; werknemers met een onbekende/buitenlandse woonregio zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal economisch-actieve internationale werknemers kan hierdoor afwijken van de aantallen in paragraaf 2.6. De woon-werkbalans is berekend door het aantal economisch-actieve, internationale werknemers in een regio te verminderen met het aantal economisch-actieve, internationale inwoners van diezelfde regio. Het verschil duidt of een regio overwegend een werk- danwel woonregio is.

Regio's hebben daarnaast te maken met **inkomende pendel**; dit zijn werknemers die buiten de regio wonen, maar in de regio werken. **Uitgaande pendel** bestaat uit inwoners van een regio die werken buiten de regio. Is de uitgaande pendel groter dan de inkomende pendel, dan werken meer inwoners buiten de eigen regio dan dat er werknemers van buiten de regio in de regio werkzaam zijn.

Uitgaande pendel groter dan inkomende pendel in Noord-Nederland

In 2013 is de uitgaande pendel voor Noord-Nederland groter dan de inkomende pendel. Noord-Nederland is daarmee meer een woonregio voor internationale werknemers dan een werkregio.

Enkele gemeenten: meer werkenden dan wonenden

Voor de meeste gemeenten in Noord-Nederland geldt dat de uitgaande pendel groter is dan de inkomende pendel. Voor enkele gemeenten is de inkomende pendel echter groter dan de uitgaande pendel; zij het dat het om relatief beperkte verschillen gaat. Gemeenten met meer werkende dan wonende internationale werknemers zijn: Assen, Heerenveen, Hoogezand-Sappemeer en Ten Boer.

Tabel 2.37 Woon-werkbalans en pendel van internationale werknemers naar woonregio, 2013

	Totaal wonend	Totaal werkend	Uitgaande pendel	Inkomende pendel	Woon-werk- balans
Noord-Nederland	9.185	8.138	3.392	2.345	-1.047
Groningen (p)	4.459	3.680	1.517	738	-779
Friesland	2.856	2.576	970	690	-280
Drenthe	1.870	1.882	905	917	12
Groningen (g)	2.774	2.461	1.104	791	-313
Assen	365	438	222	295	73
Eemsmond	50	28	35	13	-22
Emmen	517	510	238	231	-7
Heerenveen	276	364	150	238	88
Leeuwarden	682	552	383	253	-130
Smallingerland	225	211	146	132	-14
H'zand-S'meer	238	266	139	167	28
Ten Boer	26	32	22	28	6

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio. PM: wonend wil niet altijd zeggen dat de internationale werknemers ook allemaal in die regio werken. Werkend wil niet altijd zeggen dat de internationale werknemers ook allemaal in die regio werken.

Inkomende pendel: overwegend uit regiogemeenten

De inkomende pendel in 2013 in de grotere gemeenten in Noord-Nederland is overwegend afkomstig uit de omliggende regiogemeenten.

In 2013 werken in de gemeente Groningen in totaal 2.461 economisch-actieve internationale werknemers. Daarvan wonen 1.670 economisch-actieve internationale werknemers ook in de gemeente Groningen. Het resterende aantal werkende, economisch-actieve internationale werknemers (761) werkt wel in de gemeente Groningen, maar woont elders (zij pendelen naar Groningen om te werken). Van de inkomende pendel in de gemeente Groningen (werkt in Groningen, maar woont dus elders) is het grootste deel afkomstig uit respectievelijk de gemeenten Hoogezand-Sappemeer, Haren, Amsterdam, Tynaarlo en Assen.

In 2013 werken in de gemeente Assen in totaal 438 economisch-actieve internationale werknemers. Daarvan wonen 143 economisch-actieve internationale werknemers ook in de gemeente Assen. Het resterende aantal werkende, economische-actieve internationale werknemers (295) werkt wel in de gemeente Assen, maar woont elders (zij pendelen naar Assen om te werken). Van de inkomende pendel in de gemeente Assen (werkt in Assen, maar woont dus elders) is het belangrijkste deel van de economisch-actieve internationale werknemers woonachtig in de gemeenten Groningen, Tynaarlo, Midden-Drenthe, Haren en Den Haag.

In 2013 werken in de gemeente Leeuwarden in totaal 552 economisch-actieve internationale werknemers. Daarvan wonen 299 economisch-actieve internationale werknemers ook in de gemeente

Leeuwarden. Het resterende aantal werkende, economische-actieve internationale werknemers (253) werkt wel in de gemeente Leeuwarden, maar woont elders (zij pendelen naar Leeuwarden om te werken). De inkomende pendel in de gemeente Leeuwarden is grotendeels afkomstig uit nabij gelegen regiogemeenten (m.u.v. de gemeente Groningen) zoals Sudwest-Fryslan, Heerenveen, Leeuwarderdeel en Tytsjerksteradiel.

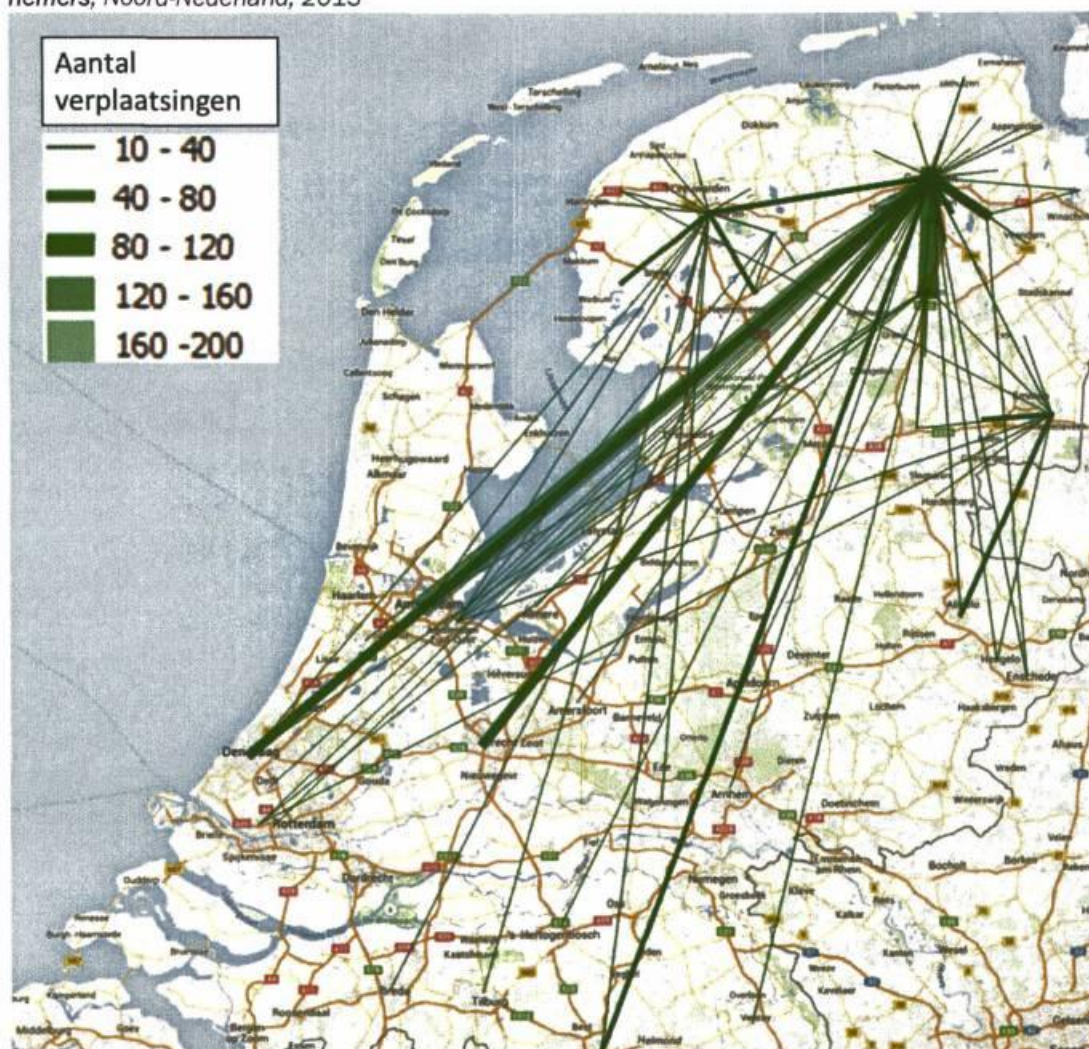
Tabel 2.38, Totaal werkend, werkend én wonend, inkomende pendel en top 3 herkomstgemeenten van inkomende pendel, aantal economische-actieve internationale werknemers, 2013

	Totaal werkend	Totaal werkend én wonend	Inkomende pendel	Herkomst Pendel Regio 1	Herkomst Pendel Regio 2	Herkomst Pendel Regio 3	Herkomst pendel overig
Groningen (g)	2.461	1.670	761	Hoogezand-S. (63; 8%)	Haren (53; 7%)	Amsterdam (45; 6%)	Andere gem. 600 (79%)
Assen	438	143	295	Groningen (145; 49%)	Tynaarlo (12; 4%)	Midden-Dr. (8; 3%)	Andere gem. 130 (44%)
Eemsmond	28	15	13	*	*	*	Andere gem. *
Emmen	510	279	231	Almelo (43; 17%)	Coevorden (20; 9%)	Borger-O. (11; 5%)	Andere gem. 157 (68%)
Heerenveen	364	126	238	De Friese M. (59; 25%)	Leeuwarden (36; 15%)	Smallingerl. (28; 12%)	Andere gem. 115 (48%)
Leeuwarden	552	299	253	Groningen (23; 9%)	Sudwest-Frl. (20; 8%)	Heerenveen (19; 8%)	Andere gem. 191 (75%)
Smallingerland	211	79	132	Leeuwarden (14; 11%)	Heerenveen (10; 8%)	Opsterland (8; 6%)	Andere gem. 100 (76%)
H'zand-S'meer	266	99	167	Groningen (27; 16%)	Veendam (18; 11%)	Oldambt (14; 8%)	Andere gem. 108 (65%)
Ten Boer	32	*	*	*	*	*	Andere gem. *

* Aantal is kleiner dan 5; wordt derhalve om privacy-redenen niet vermeld

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Figuur 2.3 Pendelrelaties (inkomende + uitgaande pendel) economisch-actieve internationale werknemers, Noord-Nederland, 2013

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.9 Inkomen

Met name inkomen tot 25.000 euro

Zo'n 54% van alle economisch-actieve, internationale werknemers in de provincie Groningen verdient een inkomen tot 25.000 euro (op jaarbasis). Circa 90% van alle internationale werknemers in Groningen heeft een inkomen tot 50.000 euro.

In 2013 verdiende een economisch-actieve internationale werknemer in de provincie Groningen gemiddeld 31.743 euro per op contractbasis.

In de provincie Friesland verdient 63% van de internationale werknemers een inkomen tot 25.000 euro op jaarbasis. Zo'n 92% van alle internationale werknemers had een inkomen tot 50.000 euro. In 2013 verdiende een economisch-actieve internationale werknemer in de provincie Friesland gemiddeld 29.413 euro per op contractbasis.

In de provincie Drenthe verdient 73% van de internationale werknemers een inkomen tot 25.000 euro op jaarbasis. Zo'n 91% van alle internationale werknemers had een inkomen tot 50.000 euro.

In 2013 verdiende een economisch-actieve internationale werknemer in de provincie Drenthe gemiddeld 28.253 euro per op contractbasis.

Tabel 2.39 Inkomensklasse economisch-actieve internationale werknemers naar werkregio, 2013

	Tot 25.000 euro	25.000 tot 50.000 euro	50.000 tot 75.000 euro	75.000 tot 100.000 euro	100.000 euro of meer
Noord-Nederland	8.183 (62%)	3.711 (28%)	651 (5%)	214 (2%)	361 (3%)
Groningen (p)	2.863 (54%)	1.902 (36%)	303 (6%)	90 (2%)	145 (3%)
Friesland	2.401 (63%)	1.110 (29%)	183 (5%)	46 (1%)	87 (2%)
Drenthe	2.919 (73%)	699 (18%)	165 (4%)	78 (2%)	129 (3%)
Groningen (g)	1.368 (43%)	1.448 (46%)	220 (7%)	58 (2%)	86 (3%)
Assen	216 (40%)	128 (24%)	83 (16%)	37 (7%)	71 (13%)
Eemshoek	45 (66%)	14 (21%)	6 (9%)	-	-
Emmen	1.313 (84%)	218 (14%)	21 (1%)	7 (0%)	-
Heerenveen	224 (53%)	140 (33%)	23 (5%)	10 (2%)	25 (6%)
Leeuwarden	335 (53%)	226 (36%)	54 (9%)	-	8 (1%)
Smallingerland	176 (60%)	104 (35%)	9 (3%)	-	-
H'zand-S'meer	328 (78%)	61 (14%)	12 (3%)	-	17 (4%)
Ten Boer	28 (78%)	-	-	-	-
Nederland	273.628 (60%)	132.162 (29%)	25.886 (6%)	8.855 (2%)	13.101 (3%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.9.1 Kenniswerkers

Kenniswerkers: inkomen tussen 25.000 tot 50.000 euro

De meerderheid van de economisch-actieve, internationale kenniswerkers in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe heeft een inkomen tussen de 25.000 en 50.000 euro op jaarbasis.

Tabel 2.40 Inkomensklasse economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	25.000 tot 50.000 euro	50.000 tot 75.000 euro	75.000 tot 100.000 euro	100.000 euro of meer
Noord-Nederland	1.346 (60%)	487 (22%)	161 (7%)	251 (11%)
Groningen (p)	777 (67%)	225 (19%)	65 (6%)	99 (8%)
Friesland	367 (62%)	131 (22%)	33 (6%)	60 (10%)
Drenthe	202 (41%)	131 (27%)	63 (13%)	92 (19%)
Groningen (g)	634 (69%)	176 (19%)	44 (5%)	70 (8%)
Assen	69 (31%)	69 (31%)	33 (15%)	51 (23%)
Eemsmond	-	-	-	-
Emmen	48 (71%)	15 (22%)	-	-
Heerenveen	57 (55%)	19 (18%)	6 (6%)	21 (20%)
Leeuwarden	98 (65%)	43 (29%)	-	-
Smallingerland	29 (71%)	7 (17%)	-	-
H'zand-S'meer	19 (61%)	7 (23%)	-	-
Ten Boer	-	-	-	-
Nederland	49.972 (58%)	21.087 (24%)	6.730 (8%)	8.752 (10%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.9.2 Arbeidsmigranten

Arbeidsmigranten: overwegend inkomen tot 25.000 euro

De meeste arbeidsmigranten in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe hebben in 2013 een jaarinkomen tot 25.000 euro.

Tabel 2.41 Inkomensklasse economisch-actieve internationale **arbeidsmigranten** naar werkregio, 2013

	Tot 25.000 euro	25.000 tot 50.000 euro	50.000 tot 75.000 euro	75.000 tot 100.000 euro	100.000 euro of meer
Noord-Nederland	8.183 (75%)	2.365 (22%)	164 (2%)	53 (0%)	110 (1%)
Groningen (prov)	2.863 (69%)	1.125 (27%)	78 (2%)	25 (1%)	46 (1%)
Friesland	2.401 (74%)	743 (23%)	52 (2%)	13 (0%)	27 (1%)
Drenthe	2.919 (83%)	497 (14%)	34 (1%)	15 (0%)	37 (1%)
Groningen (gem.)	1.368 (61%)	814 (36%)	44 (2%)	14 (1%)	16 (1%)
Assen	216 (69%)	59 (19%)	14 (4%)	-	20 (6%)
Eemsmond	45 (73%)	11 (18%)	-	-	-
Emmen	1.313 (88%)	170 (11%)	6 (0%)	-	-
Heerenveen	224 (70%)	83 (26%)	-	-	-
Leeuwarden	335 (70%)	128 (27%)	11 (2%)	-	-
Smallingerland	176 (69%)	75 (30%)	-	-	-
Hoogezand-S'meer	328 (84%)	42 (11%)	-	-	13 (3%)
Ten Boer	28 (90%)	-	-	-	-
Nederland	273.628 (75%)	82.190 (22%)	4.799 (1%)	2.125 (1%)	4.349 (1%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.10 Sectoren

De sector *Detachering- en uitzendbranche* biedt werk aan 31%, 38% en 47% van de internationale werknemers respectievelijk in Groningen, Friesland en Drenthe.. Het gaat hier overwegend om werkzaamheden binnen de uitzendbranche. Naast *Detachering- en uitzendbranche* zijn onderwijs (Groningen), horeca (Friesland) en delfstoffenwinning (Drenthe) van belang in Noord-Nederland. Een volledige lijst van sectoren en de definitie van geaggregeerde sectoren is te vinden in de bijlagen van dit rapport.

Tabel 2.42 Top 5 branche economisch-actieve internationale **werknemers** naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Det.- en uitzend- branche (31%)	Onderwijs (19%)	Horeca (9%)	Gezondheid en welzijn (9%)	Persoonlijke diensten (6%)
Friesland	Det.- en uitzend- branche (38%)	Horeca (12%)	Persoonlijke diensten (11%)	Groothandel (5%)	Maatsch. organi- saties (4%)
Drenthe	Det.- en uitzend- branche (47%)	Delfstoffenwinning (8%)	Landbouw en visserij (8%)	Horeca (7%)	Gezondheid en welzijn (4%)
Nederland	Det.- en uitzend- branche (41%)	Groothandel (7%)	Landbouw en visserij (7%)	Horeca (6%)	Facilitaire diensten (4%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.10.1 Kenniswerkers

Kenniswerkers: met name actief binnen onderwijs, persoonlijke diensten en delfstoffenwinning

De meeste internationale kenniswerkers in Noord-Nederland zijn economisch-actief binnen het onderwijs (Groningen), persoonlijke diensten (Friesland) en delfstoffenwinning (Drenthe). Daarnaast is 'gezondheid en welzijn' een belangrijke branche waar economisch-actieve, internationale kenniswerkers in Noord-Nederland werkzaam zijn.

Tabel 2.43 Top 5 branche economisch-actieve internationale kenniswerkers naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Onderwijs (33%)	Gezondheid en welzijn (23%)	Detachering- en uitzendbranche (12%)	Persoonlijke diensten (6%)	Vervoer (4%)
Friesland	Persoonlijke diensten (24%)	Onderwijs (12%)	Gezondheid en welzijn (11%)	Detachering- en uitzend- branche (11%)	Groothandel (7%)
Drenthe	Delfstoffenwin- ning (44%)	Gezondheid en welzijn (13%)	Detachering- en uitzendbranche (7%)	Persoonlijke diensten (5%)	Maatschappe- lijke org. (4%)
Nederland	Det.- en uitzend- branche (26%)	Groothandel (12%)	Onderwijs (8%)	Financiën (6%)	Persoonlijke diensten (6%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

2.10.2 Arbeidsmigranten

Arbeidsmigranten: vooral actief binnen Detachering- en uitzendbranche

Het grootste deel van de internationale arbeidsmigranten in Noord-Nederland is in 2013 actief in de sector *Detachering- en uitzendbranche*. Daarnaast zijn onderwijs (Groningen), horeca (Friesland) en landbouw en visserij (Drenthe) van belang.

Tabel 2.44 Top 5 branche economisch-actieve internationale *arbeidsmigranten* naar werkregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Detachering- en uitzendbranche (36%)	Onderwijs (15%)	Horeca (12%)	Persoonlijke diensten (5%)	Gezondheid en welzijn (5%)
Friesland	Detachering- en uitzendbranche (43%)	Horeca (14%)	Persoonlijke diensten (9%)	Groothandel (5%)	Maatschappelijke org. (4%)
Drenthe	Detachering- en uitzendbranche (52%)	Landbouw en visserij (9%)	Horeca (7%)	Facilitaire diensten (4%)	Delfstoffenwinning (3%)
Nederland	Det. en uitzend- branche (45%)	Landbouw en vis- serij (8%)	Horeca (7%)	Groothandel (6%)	Facilitaire dien- sten (5%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

3 Internationale studenten

In dit hoofdstuk schetsen we het beeld van de ontwikkeling van het aantal internationale studenten. Daarbij komt onder meer aan bod: het aantal internationale studenten, hun opleiding, jaarlijkse in- en uitstroom en de regionale spreiding.

Definitie: dit hoofdstuk gaat nader in op internationale studenten. Met internationale studenten wordt hier bedoeld:

- **Internationale studenten:** personen afkomstig uit het buitenland met alleen een buitenlandse paspoort die onderwijs volgen aan een publiek gefinancierde onderwijsinstelling in Nederland.

Een nadere toelichting op de aanpak van het onderzoek, methode, databronnen etc. is opgenomen in de bijlagen van dit rapport.

3.1 Aantal internationale studenten

Aantal internationale studenten in Noord-Nederland groeit

In 2013 telde Noord-Nederland bijna 7.700 internationale studenten; bijna 5.000 in de provincie Groningen, ruim 2.100 in de provincie Friesland en 500 internationale studenten in de provincie Drenthe. Het totaal aantal internationale studenten in Noord-Nederland is sinds 2009 gestegen met 1.800 internationale studenten.

Groningen en Leeuwarden belangrijkste, internationale studentensteden in Noord-Nederland

Groningen en Leeuwarden zijn in Noord-Nederland de belangrijkste, internationale studentensteden. In 2013 volgden bijna 5.000 internationale studenten een hoger onderwijs opleiding in Groningen; in Leeuwarden volgden in 2013 ruim 2.100 internationale studenten een hoger onderwijs opleiding. Daarnaast volgens ruim 400 internationale studenten hoger onderwijs in de gemeente Emmen.

Tabel 3.1 Aantal internationale studenten (per 31/12) naar studieregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	5.934	6.551	7.108	7.386	7.663
Groningen (prov)	3.401	3.931	4.497	4.814	4.997
Friesland	1.712	1.902	2.008	2.064	2.149
Drenthe	821	718	603	508	517
Groningen (gem.)	3.401	3.930	4.496	4.814	4.997
Assen	25	26	35	38	45
Eemsmond	-	-	-	-	-
Emmen	778	676	556	453	439
Heerenveen	-	-	-	-	-
Leeuwarden	1.704	1.897	2.007	2.062	2.148
Smallingerland	-	-	-	-	-
Hoogezand-S'meer	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	46.986	51.428 (+9%)	55.472 (+8%)	57.643 (+4%)	60.430 (+5%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.2 Geslacht, leeftijd en nationaliteit

3.2.1 Geslacht

Internationale studenten Noord-Nederland: overwegend vrouwen

De internationale studentenpopulatie in Noord-Nederland kent in 2013 een oververtegenwoordiging van vrouwen. Ruim 60% van de internationale studenten in Noord-Nederland is vrouw.

Tabel 3.2 Geslacht internationale studenten naar studieregio, 2013

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Noord-Nederland	3.010 (39%)	4.653 (61%)	7.663
Groningen (prov)	2.114 (42%)	2.883 (58%)	4.997
Friesland	673 (31%)	1.476 (69%)	2.149
Drenthe	223 (43%)	294 (57%)	517
Groningen (gem.)	2.114 (42%)	2.883 (58%)	4.997
Assen	35 (78%)	10 (22%)	45
Eemsmond	-	-	-
Emmen	183 (42%)	256 (58%)	439
Heerenveen	-	-	-
Leeuwarden	672 (31%)	1.476 (69%)	2.148
Smallingerland	-	-	-
Hoogezand-S'meer	-	-	-
Ten Boer	-	-	-
Nederland	26.869 (44%)	33.561 (56%)	60.430

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.2.2 Leeftijd

Internationale studenten: 64% in leeftijdscategorie 20 tot 25 jaar

In 2013 is 64% van de populatie internationale studenten in Noord-Nederland tussen de 20 en 25 jaar oud.

Tabel 3.3 Leeftijd internationale studenten naar studieregio, 2013

	15 tot 20 jaar	20 tot 25 jaar	25 tot 30 jaar	30 tot 35 jaar	35 tot 67 jaar
Noord-Nederland	786 (10%)	4.913 (64%)	1.615 (21%)	242 (3%)	107 (1%)
Groningen	543 (11%)	3.244 (65%)	973 (19%)	163 (3%)	74 (1%)
Friesland	171 (8%)	1.382 (64%)	500 (23%)	63 (3%)	33 (2%)
Drenthe	72 (14%)	287 (56%)	142 (27%)	16 (3%)	-
Groningen	543 (11%)	3.244 (65%)	973 (19%)	163 (3%)	74 (1%)
Assen	19 (42%)	20 (44%)	6 (13%)	-	-
Eemsmond	-	-	-	-	-
Emmen	48 (11%)	244 (56%)	132 (30%)	15 (3%)	-
Heerenveen	-	-	-	-	-
Leeuwarden	171 (8%)	1.381 (64%)	500 (23%)	63 (3%)	33 (2%)
Smallingerland	-	-	-	-	-
H'zand-Sappemeer	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland totaal	6.525 (11%)	34.747 (58%)	14.568 (24%)	2.895 (5%)	1.694 (3%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.2.3 Nationaliteit

Noord-Nederland: vooral Duitse, Chinese en Bulgaarse, internationale studenten

In 2013 zijn de internationale studenten in Noord-Nederland voor het belangrijkste deel afkomstig uit Duitsland, China en Bulgarije. Daarnaast zijn internationale studenten in Noord-Nederland overwegend afkomstig uit Midden- of Oost-Europa, bijvoorbeeld uit: Roemenië, Litouwen of Letland.

Tabel 3.4 Top 5 herkomstlanden internationale studenten naar studieregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Duitsland (52%)	China (9%)	Bulgarije (4%)	VK (3%)	Roemenië (3%)
Friesland	Duitsland (66%)	China (9%)	Bulgarije (4%)	Qatar (2%)	Roemenië (2%)
Drenthe	Duitsland (76%)	China (7%)	Litouwen (3%)	Roemenië (2%)	Letland (2%)
Groningen (g)	Duitsland (52%)	China (9%)	Bulgarije (4%)	VK (3%)	Roemenië (3%)
Assen	Roemenië (25%)	Bulgarije (16%)	Oekraïne (16%)	China (13%)	-
Eemsmond	-	-	-	-	-
Emmen	Duitsland (81%)	China (7%)	Litouwen (4%)	Letland (1%)	Rusland (1%)
Heerenveen	-	-	-	-	-
Leeuwarden	Duitsland (66%)	China (9%)	Bulgarije (4%)	Qatar (2%)	Roemenië (2%)
Smallingerland	-	-	-	-	-
H'zand-S'meer	-	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	Duitsland (41%)	China (8%)	België (4%)	Griekenland (4%)	VK (3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.3 Opleiding

3.3.1 Opleidingsinstelling WO

Groningen: Rijksuniversiteit Groningen

Van de internationale studenten die de provincie Groningen een WO-opleiding volgt doet 100% dit aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Friesland: Wageningen University

Van de internationale studenten die de provincie Friesland een WO-opleiding volgt doet 100% dit aan een onderdeel van de Wageningen University in Leeuwarden.

In de provincie Drenthe bevindt zich in de periode 2009-2013 geen universiteit.

3.3.2 Opleidingsinstelling HBO

Groningen: Hanzehogeschool Groningen

Grotendeels alle internationale HBO-studenten in de provincie Groningen staan ingeschreven bij de Hanzehogeschool Groningen.

Friesland: Stenden Hogeschool

Bijna 90% van de internationale HBO-studenten in de provincie Friesland volgt onderwijs aan de Stenden Hogeschool (in 2013). Daarnaast hebben in de provincie Friesland Hogeschool Van Hall Larenstein en NHL Hogeschool een aandeel internationale HBO-studenten; respectievelijk 6% en 4%.

Drenthe: Stenden Hogeschool

Ruim 90% van de internationale studenten in Drenthe volgt onderwijs aan de Stenden Hogeschool. Daarnaast is in de provincie Drenthe de Hanzehogeschool Groningen (vestiging Assen) van belang voor internationale HBO-studenten.

3.3.3 Type onderwijs

Groningen: WO, Friesland en Drenthe: HBO

Zo'n 57% van de internationale studenten in Noord-Nederland in 2013 volgt een HBO-opleiding; het gaat dan om bijna 4.400 studenten. Het aantal internationale WO-studenten in Noord-Nederland is in 2013 circa 3.300. De provincie Groningen heeft met 65% een groot aandeel internationale WO-studenten; de provincies Friesland en Drenthe kennis hoofdzakelijk internationale HBO-studenten.

Tabel 3.5 Type onderwijs internationale studenten naar studieregio, 2013

	HBO	WO
Noord-Nederland	4.397 (57%)	3.266 (43%)
Groningen (p)	1.747 (35%)	3.250 (65%)
Friesland	2.133 (99%)	16 (1%)
Drenthe	517 (100%)	-
Groningen (g)	1.747 (35%)	3.250 (65%)
Assen	45 (100%)	-
Eemsmond	-	-
Emmen	439 (100%)	-
Heerenveen	-	-
Leeuwarden	2.132 (99%)	16 (1%)
Smallingerland	-	-
H'zand-S'meer	-	-
Ten Boer	-	-
Nederland	29.122 (48%)	31.308 (52%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.3.4 Actuele opleiding

Groningen: WO Gedrag en maatschappij, Economie en Taal en cultuur

De belangrijkste WO-studies in 2013 in de provincie Groningen voor internationale studenten zijn Gedrag en maatschappij, Economie en Taal en cultuur. Respectievelijk 38%, 23% en 15% van de internationale WO-studenten in Groningen volgt deze studies.

Friesland: WO Techniek

De belangrijkste WO-studie in 2013 in de provincie Friesland voor internationale studenten is Techniek (Leeuwarden).

Tabel 3.6 Top 5 studierichting internationale WO-studenten naar studieregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Gedrag en maatschappij (38%)	Economie (23%)	Taal en cultuur (15%)	Recht (8%)	Natuur (8%)
Friesland	Techniek (100%)	-	-	-	-
Drenthe	-	-	-	-	-
Nederland	economie (28%)	gedrag en maatschappij (21%)	techniek (14%)	Natuur (8%)	taal en cultuur (8%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

Groningen: HBO Economie, Gezondheidszorg en Taal en cultuur

De belangrijkste HBO-studies in 2013 in de provincie Groningen voor internationale studenten zijn Economie, Gezondheidszorg en Taal en Cultuur. Respectievelijk 71%, 12% en 12% van de internationale HBO-studenten in Groningen volgt deze studies.

Friesland: HBO Economie, Gedrag en maatschappij en Landbouw en natuur

De belangrijkste HBO-studies in 2013 in de provincie Friesland voor internationale studenten zijn Economie, Gedrag en maatschappij en Landbouw en natuur. Respectievelijk 79%, 12% en 7% van de internationale HBO-studenten in Friesland volgt deze studies.

Drenthe: HBO Economie, Onderwijs en Techniek

De belangrijkste HBO-studies in 2013 in de provincie Drenthe voor internationale studenten zijn Economie, Onderwijs en Techniek. Respectievelijk 70%, 15% en 10% van de internationale HBO-studenten in Drenthe volgt deze studies.

Tabel 3.7 Top 5 studierichting internationale HBO-studenten naar studieregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Economie (71%)	Gezondheidszorg (12%)	Taal en cultuur (12%)	Techniek (3%)	Gedrag en maatschappij (2%)
Friesland	Economie (79%)	Gedrag en maatschappij (12%)	Landbouw en nat. omgeving (7%)	Onderwijs (2%)	Techniek (1%)
Drenthe	Economie (70%)	Onderwijs (15%)	Techniek (10%)	Natuur (4%)	-
Groningen (g)	Economie (71%)	Gezondheidszorg (12%)	Taal en cultuur (12%)	Techniek (3%)	Gedrag en maatschappij (2%)
Assen	Techniek (95%)	-	-	-	-
Emmen	Economie (83%)	Onderwijs (10%)	Natuur (5%)	Techniek (3%)	-
Leeuwarden	Economie (79%)	Gedrag en maatschappij (12%)	Landbouw en nat. omgeving (7%)	Onderwijs (2%)	Techniek (1%)
Nederland	economie (48%)	taal en cultuur (15%)	gedrag en maatschappij (11%)	Techniek (11%)	gezondheidszorg (7%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.3.5 Fase van opleiding

Overwegend HBO Bachelor

Het grootste deel van de internationale studenten in 2013 in Noord-Nederland doet een HBO bachelor; in de provincie Groningen zijn in 2013 ook veel internationale studenten bezig met hun WO bachelor.

Tabel 3.8 Verdeling fase opleiding internationale studenten naar studieregio, 2013

	HBO Bachelor	HBO Master	WO Bachelor	WO Master
Noord-Nederland	4.373 (57%)	24 (0%)	2.227 (29%)	1.024 (13%)
Groningen (p)	1.723 (35%)	24 (0%)	2.227 (45%)	1.008 (20%)
Friesland	2.133 (99%)	-	-	16 (1%)
Drenthe	517 (100%)	-	-	-
Groningen (g)	1.723 (35%)	24 (0%)	2.227 (45%)	1.008 (20%)
Assen	45 (100%)	-	-	-
Emmen	439 (100%)	-	-	-
Leeuwarden	2.133 (99%)	-	-	16 (1%)
Nederland	27.839 (46%)	1.283 (2%)	15.255 (25%)	15.949 (26%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.3.6 Duur van inschrijving per jaar

Noord-Nederland: minimaal 9-12 maanden inschrijving

Veruit het grootste deel (84% of meer) van de internationale studenten in Noord-Nederland in 2013 was 9 tot 12 maanden ingeschreven aan een hoger onderwijsinstelling. Regionale verschillen binnen de provincies in Noord-Nederland zijn nihil.

Kijkend naar de duur van inschrijving van studenten per provincie in 2013 blijken nauwelijks afwijkingen van het landelijke beeld. Het aandeel van de groep 9 tot 12 maanden ingeschreven beweegt tussen een bandbreedte van 83% (Flevoland) en 89% (provincie Utrecht).

Tabel 3.9 Duur van inschrijving van internationale studenten naar studieregio, 2009-2013

	0-3 maanden	3-6 maanden	6-9 maanden	9-12 maanden
Noord-Nederland	115 (2%)	534 (7%)	456 (6%)	6.558 (86%)
Groningen (prov)	68 (1%)	388 (8%)	323 (6%)	4.218 (84%)
Friesland	40 (2%)	106 (5%)	100 (5%)	1.903 (89%)
Drenthe	7 (1%)	40 (8%)	33 (6%)	437 (85%)
Groningen (gem.)	68 (1%)	388 (8%)	323 (6%)	4.218 (84%)
Assen	-	-	-	37 (82%)
Emmen	-	26 (6%)	28 (6%)	380 (87%)
Leeuwarden	40 (2%)	106 (5%)	100 (5%)	1.902 (89%)

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.4 Instroom, uitstroom en duur van opleiding

3.4.1 Jaarlijkse instroom van internationale studenten

Lichte groei instroom van internationale studenten

De instroom (zij die starten met een opleiding) van internationale studenten in Noord-Nederland kent sinds 2010 een lichte groei. Jaarlijks starten in de provincie Groningen zo'n 1.800 internationale studenten met een opleiding. In de provincie Friesland gaat het jaarlijks om circa 600 studenten; in Drenthe om gemiddeld 135 internationale studenten per jaar.

Tabel 3.10 Jaarlijkse instroom internationale studenten naar studieregio, 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	2.297	2.510	2.566	2.712
Groningen (p)	1.515	1.743	1.813	1.870
Friesland	641	640	628	684
Drenthe	141	127	125	158
Groningen (g)	1.515	1.743	1.813	1.870
Assen	8	15	14	18
Eemsmond	-	-	-	-
Emmen	132	112	99	110
Heerenveen	-	-	-	-
Leeuwarden	641	640	628	684
Smallingerland	-	-	-	-
H'zand-S'meer	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-
Nederland	19.165	20.790	21.340	21.848

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

Instroom 2013: overwegend vanuit Duitsland

De instroom van internationale studenten in 2013 was in Noord-Nederland overwegend afkomstig uit Duitsland. In Drenthe is een relatief grote instroom van internationale studenten uit Litouwen.

Tabel 3.11 Top 5 herkomstlanden instroom internationale studenten naar studieregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Duitsland (39%)	China (9%)	VK (5%)	Indonesië (5%)	Bulgarije (4%)
Friesland	Duitsland (50%)	China (9%)	Qatar (6%)	Bulgarije (4%)	Litouwen (4%)
Drenthe	Duitsland (65%)	Litouwen (10%)	Roemenië (5%)	Letland (4%)	Oekraïne (3%)
Nederland	Duitsland (32%)	China (7%)	Griekenland (5%)	VK (5%)	België (4%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.4.2 Jaarlijkse uitstroom van internationale studenten

Uitstroom van internationale studenten neemt licht toe

De uitstroom van internationale studenten in Noord-Nederland neemt de afgelopen jaren ieder jaar steeds iets toe: in 2013 stroomden 2.400 internationale studenten uit. De uitstroom van internationale studenten in jaren daarvoor vanaf 2010 was respectievelijk 1.700, 1.950 en 2.300.

Tabel 3.12 Jaarlijkse uitstroom internationale studenten naar studieregio, 2010-2013

	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	1.676	1.953	2.289	2.434
Groningen (p)	982	1.178	1.496	1.688
Friesland	450	533	573	597
Drenthe	244	242	220	149
Groningen (g)	982	1.178	1.496	1.688
Assen	7	6	11	11
Eemsmond	-	-	-	-
Emmen	234	232	202	124
Heerenveen	-	-	-	-
Leeuwarden	442	529	573	597
Smallingerland	-	-	-	-
H'zand-S'meer	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-
Nederland	14.722	16.744	19.166	19.067

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

Uitstroom: overwegend Duitsers en Chinezen

De uitstroom van internationale studenten in 2013 in Noord-Nederland bestond overwegend uit studenten afkomstig uit Duitsland, China en Indonesië.

Tabel 3.13 Top 5 herkomstlanden uitstroom internationale studenten naar studieregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Duitsland (49%)	China (12%)	Indonesië (5%)	Bulgarije (3%)	Roemenië (2%)
Friesland	Duitsland (62%)	China (11%)	Singapore (4%)	Bulgarije (2%)	Oostenrijk (2%)
Drenthe	Duitsland (79%)	China (8%)	Indonesië (3%)	Roemenië (1%)	Bulgarije (1%)
Nederland	Duitsland (40%)	China (9%)	Griekenland (4%)	België (4%)	Bulgarije (3%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.4.3 Verbljfsduur van internationale studenten

Verbljfsduur internationale studenten neemt met name in Groningen af

Van alle internationale studenten in Noord-Nederland is gemiddeld een op drie na een jaar weer vertrokken. Echter, hoe lang internationale studenten daadwerkelijk verblijven verschilt regionaal. Met name de verbljfsduur van internationale studenten in de provincie Groningen is de afgelopen steeds iets afgenomen. Van de internationale studenten die in 2009 startten, was na 1 jaar nog 71% studerend; van de internationale studenten die in 2012 startten, was na 1 jaar nog 65% studerend. De verbljfsduur van de internationale studenten in Groningen is dus in de afgelopen steeds iets afgenomen.

De verblijfsduur van internationale studenten in de provincies Friesland en Drenthe is de afgelopen relatief constant gebleven.

Tabel 3.14 Verblijfsduur als internationale student, 2009-2012, provincie Groningen

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	71%	48%	27%	11%
2010	70%	44%	24%	-
2011	67%	41%	-	-
2012	65%	-	-	-

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 3.15 Verblijfsduur als internationale student, 2009-2012, provincie Friesland

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	74%	52%	32%	14%
2010	72%	50%	32%	-
2011	71%	50%	-	-
2012	71%	-	-	-

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

Tabel 3.16 Verblijfsduur als internationale student, 2009-2012, provincie Drenthe

Startjaar	1 jaar	2 jaar	3 jaar	4 jaar
2009	70%	45%	25%	13%
2010	66%	42%	28%	-
2011	64%	47%	-	-
2012	71%	-	-	-

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.5 Regionale spreiding internationale studenten: wonen

Groningen en Leeuwarden belangrijkste woongemeenten voor internationale studenten

Groningen en Leeuwarden zijn in 2013 de belangrijkste woongemeenten voor internationale studenten in Noord-Nederland. Bijna 3.500 internationale studenten wonen in Groningen; in Leeuwarden wonen omstreeks 1.200 internationale studenten in 2013.

In Drenthe is de gemeente Emmen in 2013 de meest belangrijke woongemeenten voor internationale studenten; er woonden in dat jaar in Emmen ruim 200 internationale studenten.

Tabel 3.17 Top 5 woongemeenten internationale studenten, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Groningen (3.467; 97%)	Haren (29; 1%)	Hoogezand- S'meer (11; 0%)	Delfzijl (8; 0%)	Zuidhorn (7; 0%)
Friesland	Leeuwarden (1.193; 94%)	Heerenveen (14; 1%)	Sudwest-Frys- lan (13; 1%)	Smallingerland (9; 1%)	-
Drenthe	Emmen (204; 65%)	Assen (43; 14%)	Meppel (31; 10%)	Borger-Odoorn (7; 2%)	Midden-Drenthe (7; 2%)
Nederland	Zuid-Holland (10.017; 26%)	Noord-Holland (6.293; 17%)	Limburg (4.110; 11%)	Noord-Brabant (3.723; 10%)	Gelderland (3.666; 10%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

3.6 Regionale spreiding internationale studenten: vestiging opleiding

Groningen en Leeuwarden: belangrijkste, internationale opleidingsvestigingen

Overeenkomstig de voorgaande ontwikkelingen: als we kijken naar de regionale spreiding van internationale studenten gelet op de vestigingsplaats van de opleiding die zij volgen, dan zien we wederom dat Groningen en Leeuwarden de belangrijkste, internationale opleidingsvestigingen in Noord-Nederland huisvesten.

Tabel 3.18 Top 5 gemeenten met vestiging opleiding internationale studenten, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Groningen (4.997; 100%)	-	-	-	-
Friesland	Leeuwarden (2.148; 100%)	-	-	-	-
Drenthe	Emmen (439; 85%)	Assen (45; 9%)	Meppel (33; 6%)	-	-

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio

4 Internationale zelfstandigen

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de internationale zelfstandigen. Daarbij stellen we onder meer het volgende aan de orde: aantal internationale zelfstandigen, regionale spreiding, sectoren en omzet.

Definities: dit hoofdstuk gaat nader in op internationale zelfstandigen. Met internationale zelfstandigen wordt hier bedoeld:

- **Internationale zelfstandigen:** personen afkomstig uit het buitenland met alleen een buitenlandse paspoort die als natuurlijk persoon (zonder personeel) aangifte doet van omzetbelasting (BTW).

Een nadere toelichting op de aanpak van het onderzoek, methode, databronnen etc. is opgenomen in de bijlagen van dit rapport.

4.1 Aantal internationale zelfstandigen

Bijna verdubbeling van het aantal internationale zelfstandigen in Noord-Nederland

In 2013 telde Noord-Nederland ruim 1.700 internationale zelfstandigen. Dit is bijna meer dan het dubbele van het totale aantal in 2009 toen Noord-Nederland ruim 900 internationale zelfstandigen telde.

Aantal internationale zelfstandigen groeit gemiddeld met 17% per jaar

Elk jaar neemt het aantal internationale zelfstandigen in Noord-Nederland gemiddeld met 17% toe.

Tabel 4.1 Aantal economisch-actieve internationale zelfstandigen (per 31/12) naar bedrijfsvestigings-regio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Noord-Nederland	930	1.053 (+13%)	1.255 (+19%)	1.466 (+17%)	1.725 (+18%)
Groningen (prov)	421	477 (+13%)	558 (+17%)	670 (+20%)	786 (+17%)
Friesland	287	332 (+16%)	395 (+19%)	456 (+15%)	531 (+16%)
Drenthe	222	244 (+10%)	302 (+24%)	340 (+13%)	408 (+20%)
Groningen (gem.)	235	273 (+16%)	319 (+17%)	372 (+17%)	450 (+21%)
Assen	44	48 (+9%)	65 (+35%)	73 (+12%)	85 (+16%)
Eemsmond	-	6 (+50%)	6 (0%)	10 (+67%)	13 (+30%)
Emmen	53	56 (+6%)	69 (+23%)	81 (+17%)	101 (+25%)
Heerenveen	35	37 (+6%)	45 (+22%)	56 (+24%)	61 (+9%)
Leeuwarden	83	99 (+19%)	122 (+23%)	145 (+19%)	168 (+16%)
Smallingerland	14	16 (+14%)	18 (+13%)	22 (+22%)	26 (+18%)
Hoogezand-S' meer	23	25 (+9%)	27 (+8%)	36 (+33%)	41 (+14%)
Ten Boer	-	-	6 (+50%)	7 (+17%)	7 (0%)
Nederland	24.772	29.475 (+19%)	35.696 (+21%)	42.523 (+19%)	51.009 (+20%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.1.1 Leeftijd

Internationale zelfstandigen in Noord-Nederland: grootste groep is 35 tot 45 jaar

In 2013 is bijna een derde van de internationale zelfstandigen in Noord-Nederland 35 to 45 jaar.

Tabel 4.2 Leeftijd economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	15 tot 25 jaar	25 tot 35 jaar	35 tot 45 jaar	45 tot 55 jaar	55 tot 67 jaar
Noord-Nederland	68 (4%)	402 (23%)	542 (31%)	484 (28%)	229 (13%)
Groningen (prov)	30 (4%)	209 (27%)	246 (31%)	206 (26%)	95 (12%)
Friesland	25 (5%)	108 (20%)	169 (32%)	161 (30%)	68 (13%)
Drenthe	13 (3%)	85 (21%)	127 (31%)	117 (29%)	66 (16%)
Groningen (gem.)	22 (5%)	150 (33%)	130 (29%)	105 (23%)	43 (10%)
Assen	3 (4%)	15 (18%)	32 (38%)	21 (25%)	14 (16%)
Eemsmond	-	-	-	-	-
Emmen	6 (6%)	26 (26%)	31 (31%)	27 (27%)	11 (11%)
Heerenveen	-	10 (16%)	26 (43%)	13 (21%)	8 (13%)
Leeuwarden	10 (6%)	45 (27%)	60 (36%)	39 (23%)	14 (8%)
Smallingerland	-	-	14 (54%)	-	-
Hoogezand-S'meer	-	6 (15%)	19 (46%)	10 (24%)	5 (12%)
Ten Boer	-	-	-	-	-
Nederland	2.309 (5%)	14.844 (29%)	18.190 (36%)	11.345 (22%)	3.957 (8%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.1.2 Geslacht

Internationale zelfstandigen in Noord-Nederland: overwegend mannen

De populatie economisch-actieve, internationale zelfstandigen in Noord-Nederland kent een groter aandeel van mannen. Zij vormen met bijna 1.100 zelfstandigen in 2013 een meerderheid van zo'n 62%.

Tabel 4.3 Geslacht economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Noord-Nederland	1.065 (62%)	660 (38%)	1.725
Groningen (prov)	487 (62%)	299 (38%)	786
Friesland	321 (60%)	210 (40%)	531
Drenthe	257 (63%)	151 (37%)	408
Groningen (gem.)	269 (60%)	181 (40%)	450
Assen	55 (65%)	30 (35%)	85
Eemsmond	10 (77%)	-	13
Emmen	64 (63%)	37 (37%)	101
Heerenveen	40 (66%)	21 (34%)	61
Leeuwarden	84 (50%)	84 (50%)	168
Smallingerland	19 (73%)	7 (27%)	26
Hoogezand-S'meer	30 (73%)	11 (27%)	41
Ten Boer	-	-	-
Nederland	34.408 (68%)	16.237 (32%)	50.645

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.1.3 Nationaliteit

Overwegend Duitse en Poolse zelfstandigen

De grootste groep internationale zelfstandigen in Noord-Nederland is afkomstig uit Duitsland en Polen. Daarna zijn de internationale zelfstandigen in Noord-Nederland in 2013 vooral afkomstig uit Turkije en het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 4.4 Top 5 herkomstlanden economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (prov)	Duitsland (13%)	Polen (11%)	Turkije (9%)	VK (6%)	Italië (5%)
Friesland	Duitsland (16%)	Turkije (7%)	VK (7%)	Roemenië (6%)	Polen (5%)
Drenthe	Duitsland (15%)	Polen (13%)	Turkije (8%)	VK (8%)	Marokko (4%)
Groningen (gem.)	Duitsland (12%)	Polen (9%)	Turkije (7%)	VK (6%)	Iran (4%)
Assen	Polen (16%)	Turkije (12%)	VK (8%)	Marokko (6%)	Roemenië (5%)
Eemsmond	Roemenië (23%)	Frankrijk (8%)	VS (8%)	Italië (8%)	België (8%)
Emmen	Duitsland (30%)	Turkije (14%)	Polen (8%)	VK (5%)	Italië (4%)
Heerenveen	Turkije (21%)	Duitsland (10%)	China (7%)	Roemenië (7%)	Italië (7%)
Leeuwarden	Roemenië (10%)	Duitsland (8%)	Spanje (8%)	Marokko (5%)	Turkije (5%)
Smallerland	VK (12%)	Duitsland (12%)	Rusland (8%)	Frankrijk (8%)	Turkije (8%)
H'zand-S'meer	Turkije (29%)	Polen (22%)	Marokko (10%)	China (5%)	Egypte (2%)
Ten Boer	Duitsland (43%)	België (14%)	Turkije (14%)	Afghanistan (0%)	Rusland (0%)
Nederland	Turkije (17%)	Polen (11%)	Marokko (9%)	Duitsland (7%)	VK (6%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%. Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.1.4 Burgerlijke staat

62% van internationale zelfstandigen in Noord-Nederland gehuwd of samenwonend

In 2013 was 62% van de internationale zelfstandigen in Noord-Nederland gehuwd of samenwonend.

Tabel 4.5 Burgerlijke staat economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Gehuwd	Samenwonend	Niet gehuwd/samenwonend
Noord-Nederland	952 (55%)	116 (7%)	657 (38%)
Groningen (prov)	423 (54%)	48 (6%)	315 (40%)
Friesland	278 (52%)	48 (9%)	205 (39%)
Drenthe	251 (62%)	20 (5%)	137 (34%)
Groningen (gem.)	209 (46%)	25 (6%)	216 (48%)
Assen	54 (64%)	-	28 (33%)
Eemsmond	10 (77%)	-	-
Emmen	56 (55%)	7 (7%)	38 (38%)
Heerenveen	38 (62%)	-	21 (34%)
Leeuwarden	68 (40%)	12 (7%)	88 (52%)
Smallerland	13 (50%)	4 (15%)	9 (35%)
Hoogezand-S'meer	30 (73%)	-	11 (27%)
Ten Boer	-	-	-
Nederland	26.641 (53%)	3.194 (6%)	20.810 (41%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.1.5 Woning: huur, koop en WOZ-waarde koopwoning

Overwegend koopwoningen

Het grootste deel van de economisch-actieve internationale zelfstandigen in Noord-Nederland (2013) woont in een koopwoning; circa 58%.

Tabel 4.6 Type woning economisch-actieve internationale **zelfstandigen** naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Koopwoning	Huurwoning
Noord-Nederland	1.001 (58%)	724 (42%)
Groningen (prov)	473 (60%)	313 (40%)
Friesland	295 (56%)	236 (44%)
Drenthe	233 (57%)	175 (43%)
Groningen (gem.)	262 (58%)	188 (42%)
Assen	52 (61%)	33 (39%)
Eemsmond	9 (69%)	-
Emmen	52 (51%)	49 (49%)
Heerenveen	38 (62%)	23 (38%)
Leeuwarden	93 (55%)	75 (45%)
Smallingerland	12 (46%)	14 (54%)
Hoogezand-S'meer	29 (71%)	12 (29%)
Ten Boer	-	-
Nederland	30.321 (60%)	20.324 (40%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

WOZ-waarde: met name tot 200.000 euro

De helft van alle internationale zelfstandigen in Noord-Nederland heeft een koopwoning met een WOZ-waarde tussen de 100.000 en 200.000 euro. In Drenthe liggen de WOZ-waardes van koopwoningen van internationale zelfstandigen iets hoger.

Tabel 4.7 Gemiddelde WOZ-waarde koopwoning internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	0 tot 100.000 euro	100.000 tot 200.000 euro	200.000 tot 300.000 euro	300.000 tot 400.000 euro	400.000 tot 500.000 euro	500.000 euro of meer
Noord-Nederland	149 (15%)	490 (49%)	193 (19%)	82 (8%)	38 (4%)	49 (5%)
Groningen (p)	72 (15%)	244 (52%)	81 (17%)	38 (8%)	17 (4%)	21 (4%)
Friesland	56 (19%)	140 (47%)	53 (18%)	24 (8%)	9 (3%)	13 (4%)
Drenthe	21 (9%)	106 (45%)	59 (25%)	20 (9%)	12 (5%)	15 (6%)
Groningen (g)	25 (10%)	146 (56%)	49 (19%)	26 (10%)	10 (4%)	6 (2%)
Assen	-	32 (62%)	8 (15%)	-	-	-
Eemshoek	-	-	-	-	-	-
Emmen	-	28 (54%)	16 (31%)	-	-	-
Heerenveen	-	22 (58%)	-	-	-	-
Leeuwarden	32 (34%)	41 (44%)	12 (13%)	-	-	-
Smallingerland	-	-	-	-	-	-
H'zand-S'meer	7 (24%)	15 (52%)	-	-	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-	-
Nederland	3.378 (11%)	13.837 (46%)	7.647 (25%)	2.626 (9%)	1.183 (4%)	1.648 (5%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.2 Regionale spreiding internationale zelfstandigen: wonen

Groningen, Leeuwarden en Emmen belangrijkste woonplaatsen voor internationale zelfstandigen

In Noord-Nederland zijn Groningen, Leeuwarden en Emmen de belangrijkste woonplaatsen voor internationale zelfstandigen in 2013 in Noord-Nederland.

Tabel 4.8 Top 5 woongemeenten economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Groningen (450; 57%)	Hoogezand- S'meer (41; 5%)	Oldambt (34; 4%)	Delfzijl (32; 4%)	Veendam (32; 4%)
Friesland	Leeuwarden (168; 32%)	Sudwest-Fryslan (75; 14%)	Heerenveen (61; 11%)	De Friese Meren (45; 8%)	Smallingerland (26; 5%)
Drenthe	Emmen (101; 25%)	Assen (85; 21%)	Hoogeveen (41; 10%)	Coevorden (31; 8%)	Meppel (23; 6%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

4.3 Sectoren

Internationale zelfstandigen met name actief met Persoonlijke diensten

Zo'n 30% van alle internationale zelfstandigen in Noord-Nederland is actief in de sector 'Persoonlijke diensten'. Naast de persoonlijke diensten zijn in Noord-Nederland ook de Detachering- en uitzendbranche en de detailhandel van belang voor activiteiten van internationale zelfstandigen. Een volledige lijst van sectoren en de definitie van geaggregeerde sectoren is te vinden in bijlagen van dit rapport.

Tabel 4.9 Top 5 branche economisch-actieve internationale zelfstandigen naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Positie 1	Positie 2	Positie 3	Positie 4	Positie 5
Groningen (p)	Persoonlijke diensten (34%)	Det.- en uitzendbranche (20%)	Detailhandel (12%)	Horeca (10%)	Bouwnijverheid (5%)
Friesland	Persoonlijke diensten (32%)	Det.- en uitzendbranche (16%)	Detailhandel (12%)	Horeca (11%)	Bouwnijverheid (7%)
Drenthe	Persoonlijke diensten (24%)	Det.- en uitzendbranche (20%)	Detailhandel (14%)	Horeca (11%)	Gezondheid en welzijn (7%)
Groningen (g)	Persoonlijke diensten (35%)	Det.- en uitzendbranche (24%)	Horeca (11%)	Detailhandel (11%)	Gezondheid en welzijn (4%)
Assen	Persoonlijke diensten (33%)	Det.- en uitzendbranche (18%)	Detailhandel (18%)	Gezondheid en welzijn (6%)	Horeca (6%)
Eemshoek	Persoonlijke diensten (69%)	Detailhandel (16%)	Gezondheid en welzijn (8%)	Machines (8%)	-
Emmen	Detailhandel (26%)	Det.- en uitzendbranche (22%)	Persoonlijke diensten (13%)	Horeca (10%)	Gezondheid en welzijn (8%)
Heerenveen	Persoonlijke diensten (33%)	Det.- en uitzendbranche (21%)	Horeca (16%)	Detailhandel (10%)	Groothandel (7%)
Leeuwarden	Persoonlijke diensten (38%)	Detailhandel (14%)	Det.- en uitzendbranche (11%)	Horeca (11%)	Bouwnijverheid (7%)
Smallingerland	Persoonlijke diensten (23%)	Det.- en uitzendbranche (15%)	Horeca (12%)	Gezondheid en welzijn (8%)	Onderwijs (8%)
H'zand-S'meer	Persoonlijke diensten (29%)	Horeca (17%)	Gezondheid en welzijn (10%)	Detailhandel (7%)	Bouwnijverheid (7%)
Ten Boer	Persoonlijke diensten (29%)	Detailhandel (29%)	Det.- en uitzendbranche (15%)	Groothandel (15%)	Metaal en metaalprod. (14%)
Nederland	Persoonlijke diensten (30%)	Det.g- en uitzendbranche (19%)	Detailhandel (10%)	Bouwnijverheid (10%)	Horeca (6%)

* Het gaat in deze tabel om een top 5. De rijen tellen hierdoor niet op tot 100%.

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio.

4.4 Omzet

Omzet tussen 10.000 en 30.000 euro

De grootste groep internationale zelfstandigen in Noord-Nederland heeft in 2013 een omzet tussen de 10.000 en 30.000 euro.

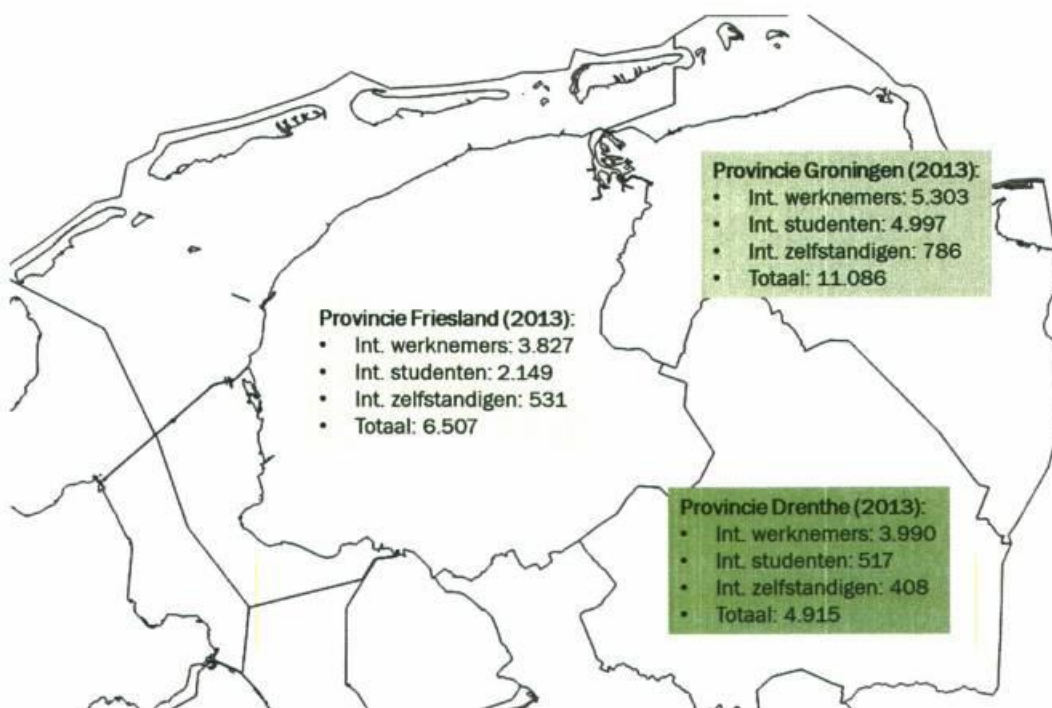
Tabel 4.10 Jaaromzet economisch-actieve internationale zelfstandigen, naar bedrijfsvestigingsregio, 2013

	Tot 3.000 euro	3.000 tot 10.000 euro	10.000 tot 30.000 euro	30.000 tot 100.000 euro	100.000 tot 300.000 euro	300.000 euro of meer
Noord-Nederl.	304 (18%)	317 (18%)	453 (26%)	438 (25%)	168 (10%)	45 (3%)
Groningen (p)	145 (18%)	148 (19%)	209 (27%)	194 (25%)	66 (8%)	24 (3%)
Friesland	75 (14%)	112 (21%)	142 (27%)	134 (25%)	62 (12%)	6 (1%)
Drenthe	84 (21%)	57 (14%)	102 (25%)	110 (27%)	40 (10%)	15 (4%)
Groningen (g)	84 (19%)	98 (22%)	123 (27%)	101 (22%)	33 (7%)	11 (2%)
Assen	21 (25%)	12 (14%)	18 (21%)	24 (28%)	8 (9%)	-
Eemsmond	-	-	-	-	-	-
Emmen	21 (21%)	16 (16%)	20 (20%)	23 (23%)	15 (15%)	6 (6%)
Heerenveen	7 (11%)	8 (13%)	16 (26%)	17 (28%)	13 (21%)	-
Leeuwarden	29 (17%)	40 (24%)	51 (30%)	29 (17%)	16 (10%)	-
Smallingerland	-	8 (31%)	6 (23%)	6 (23%)	-	-
H'zand-S'meer	6 (15%)	-	7 (17%)	17 (41%)	-	-
Ten Boer	-	-	-	-	-	-
Nederland	6.837 (13%)	8.477 (17%)	14.704 (29%)	14.857 (29%)	4.625 (9%)	1.145 (2%)

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

5 Overall analyse en conclusies

In dit hoofdstuk komen een aantal conclusies en ontwikkelingen aan bod voor de drie onderzochte populaties in Groningen, Friesland en Drenthe. We duiden deze conclusies door de ontwikkelingen op regionaal niveau te koppelen aan ontwikkelingen op landelijk niveau.

Een overzicht van de top-5 nationaliteiten (2013) naar verschillende typen 'internationals' voor de provincie Groningen ziet er als volgt uit:

Tabel 5.1 Overzicht top-5 nationaliteiten, naar type 'internationals', provincie Groningen, 2013

	1	2	3	4	5	Overig	Totaal
Int. werknemers	Polen (1.190; 22%)	Duitsland (832; 16%)	China (278; 5%)	Italië (274; 5%)	Hongarije (239; 5%)	Andere (2.490; 47%)	5.303
w.v. kenniswerkers	Duitsland (308; 26%)	Italië (81; 7%)	VK (78; 7%)	Polen (68; 6%)	België (59; 5%)	Andere (572; 49%)	1.166
w.v. arb. migranten	Polen (1.122; 27%)	Duitsland (524; 13%)	China (234; 6%)	Hongarije (220; 5%)	Italië (193; 5%)	Andere (1.844; 45%)	4.137
Int. studenten	Duitsland (2.584; 52%)	China (425; 9%)	Bulgarije (183; 4%)	VK (156; 3%)	Roemenië (142; 3%)	Andere (1.507; 30%)	4.997
Int. zelfstandigen	Duitsland (106; 13%)	Polen (85; 11%)	Turkije (73; 9%)	VK (48; 6%)	Italië (41; 5%)	Andere (433; 55%)	786

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Een overzicht van de top-5 nationaliteiten (2013) naar verschillende typen 'internationals' voor de provincie Friesland ziet er als volgt uit:

Tabel 5.2 Overzicht top-5 nationaliteiten, naar type 'internationals', provincie Friesland, 2013

	1	2	3	4	5	Overig	Totaal
Int. werknemers	Polen (1.395; 36%)	Duitsland (499; 13%)	China (212; 6%)	VK (175; 5%)	Hongarije (132; 3%)	Andere (1.414; 37%)	3.827
w.v. kenniswerkers	Duitsland (163; 28%)	VK (64; 11%)	Polen (51; 9%)	België (44; 7%)	Frankrijk (28; 5%)	Andere (241; 41%)	591
w.v. arb. migranten	Polen (1.344; 42%)	Duitsland (336; 10%)	China (204; 6%)	Hongarije (117; 4%)	VK (111; 3%)	Andere (1.124; 35%)	3.236
Int. studenten	Duitsland (1.429; 66%)	China (199; 9%)	Bulgarije (76; 4%)	Qatar (43; 2%)	Roemenië (38; 2%)	Andere (364; 17%)	2.149
Int. zelfstandigen	Duitsland (85; 16%)	Turkije (39; 7%)	VK (38; 7%)	Roemenië (31; 6%)	Polen (27; 5%)	Andere (311; 59%)	531

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Een overzicht van de top-5 nationaliteiten (2013) naar verschillende typen 'internationals' voor de provincie Drenthe ziet er als volgt uit:

Tabel 5.3 Overzicht top-5 nationaliteiten, naar type 'internationals', provincie Drenthe, 2013

	1	2	3	4	5	Overig	Totaal
Int. werknemers	Polen (1.930; 48%)	Duitsland (408; 10%)	VK (168; 4%)	China (166; 4%)	Italië (102; 3%)	Andere (1.216; 30%)	3.990
w.v. kenniswerkers	Duitsland (104; 21%)	VK (70; 14%)	België (32; 7%)	Polen (29; 6%)	Frankrijk (25; 5%)	Andere (228; 47%)	488
w.v. arb. migranten	Polen (1.901; 54%)	Duitsland (304; 9%)	China (153; 4%)	Letland (100; 3%)	VK (98; 3%)	Andere (946; 27%)	3.502
Int. studenten	Duitsland (395; 76%)	China (36; 7%)	Litouwen (17; 3%)	Roemenië (12; 2%)	Letland (10; 2%)	Andere (47; 9%)	517
Int. zelfstandigen	Duitsland (62; 15%)	Polen (51; 13%)	Turkije (34; 8%)	VK (32; 8%)	Marokko (16; 4%)	Andere (213; 52%)	408

Bron: gegevens Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

5.1 Internationale werknemers

Bijna verdubbeling aantal economisch-actieve, internationale werknemers in Noord-Nederland

In 2013 telde Noord-Nederland ruim 13.000 economisch-actieve internationale werknemers; sinds 2009 is het aantal economisch-actieve, internationale werknemers bijna verdubbeld. In 2009 was het aantal internationale werknemers ruim 7.700 personen.

Werkzame beroepsbevolking krimpt; internationale populatie groeit daarentegen fors

De totale werkzame beroepsbevolking is in Nederland tussen 2009 en 2013 licht afgenomen (-3%); in Groningen, Friesland en Drenthe was de ontwikkeling van de totale werkzame beroepsbevolking respectievelijk 0%, -5% en -3%. De populatie van internationale werknemers is daarentegen in dezelfde periode fors toegenomen; in Nederland 56%. De groei van internationale werknemers in Groningen was gelijk aan de landelijke trend; de groei in Friesland en Drenthe van het aantal internationale werknemers was fors hoger (dan het Nederlands gemiddelde): 70%.

Tabel 5.4 Ontwikkeling aantal economisch-actieve werknemers (internationaal en totaal), naar werkregio

	2009	2013	Ontw.	Groningen	Friesland	Drenthe
NL totaal (CBS)	7.134.000	6.947.000	- 3%	0%	-5%	-3%
Int. werkn.	302.300	472.000	+56%	+57%	+70%	+70%

Bron: gegevens CBS en Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

Vooraf sterke vertegenwoordiging van internationale kenniswerkers in Groningen

De provincie Groningen – met de gemeente Groningen in het bijzonder – herbergt een omvangrijke populatie kenniswerkers; in 2013 was 22% van alle internationale werknemers in de provincie Groningen een kenniswerker (bijna 1.200 kenniswerkers); terwijl van alle internationale werknemers in Noord-Nederland 17% kenniswerker is in 2013.

Het modale inkomen van alle werknemers in Nederland laat tussen 2009 en 2013 een lichte groei zien (+2%). Over dezelfde periode daalt het gemiddelde fiscale jaarinkomen van de internationale werknemer in Nederland met 14%. In Groningen zien we een zelfde daling van het gemiddeld inkomen van de internationale werknemers; in Friesland is de daling iets lager (-12%), maar in Drenthe fors hoger (-24%).

Tabel 5.5 Ontwikkeling jaarinkomen economisch-actieve werknemers (internationaal en totaal), naar werkregio

	2009	2013	Ontw.	Groningen	Friesland	Drenthe
NL totaal (CBS)	€ 32.500	€ 33.000	+2%	-	-	-
Int. werkn.	€ 34.000	€ 29.500	-14%	-14%	-12%	-24%

Bron: gegevens CBS en Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio

5.2 Internationale studenten

Groei aantal internationale studenten Groningen bovengemiddeld

Het aantal ingeschreven studenten in Nederland als geheel is tussen 2009 en 2013 nauwelijks gewijzigd (-1%). De populatie internationale studenten ingeschreven aan een Nederlandse onderwijsinstelling groeide over dezelfde periode met 29%. Vooral het aantal internationale studenten in Groningen liet een nog sterkere groei (47%) zien. Met name onderwijsinstellingen in de provincie Groningen lijken

er dus beter in te slagen om internationale studenten aan te trekken dan de gemiddelde onderwijsinstelling in Nederland. De toename van het aantal internationale studenten in de provincie Friesland (+26%) is nagenoeg gelijk aan de landelijke trend; in Drenthe is juist sprake van een forse afname van internationale studenten (-37%).

Tabel 5.6 Ontwikkeling aantallen studenten (internationaal en totaal), naar studieregio

	2009	2013	Ontw.	Groningen	Friesland	Drenthe
NL totaal	690.554	688.137	-1%	-	-	-
Int. studenten	46.986	60.430	+29%	+47%	+26%	-37%

Bron: gegevens DUO en Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio.

WO-studierichtingen *Economie* en *Gedrag & Maatschappij* bovengemiddeld populair

De studierichtingen *Economie* en *Gedrag & Maatschappij* zijn bovengemiddeld populair onder internationale studenten in Noord-Nederland. Van alle WO-studenten in Nederland kiest respectievelijk 16% en 19% voor deze opleidingen; in Groningen is dit voor internationale studenten veel hoger: respectievelijk 23% en 38%. In Friesland kiezen alle internationale studenten voor een technische opleiding (dit is dan ook de enige WO-opleiding die in Friesland wordt aangeboden).

Tabel 5.7 Verdeling studenten (internationaal en totaal) naar type WO-opleiding, naar studieregio

	Economie	Gedrag & Maatschappij	Techniek
NL totaal	16%	19%	13%
Int. studenten			
Groningen	23%	38%	2%
Friesland	-	-	100%
Drenthe	-	-	-

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio.

HBO Economie zeer populair onder internationale studenten in Noord-Nederland

Van de HBO-opleidingen in Noord-Nederland is voor HBO Economie zeer populair onder internationale studenten. Terwijl landelijk 27% van de studenten kiest voor een HBO Economie opleiding is dat in Noord-Nederland vele malen hoger voor internationale studenten: in Groningen, Friesland en Drenthe kiezen minimaal 70% van de internationale studenten voor HBO Economie.

Het aandeel internationale HBO-studenten Gedrag & Maatschappij en Techniek is opvallend lager dan Nederland totaal.

Tabel 5.8 Verdeling studenten (internationaal en totaal) naar type HBO-opleiding, naar studieregio

	Economie	Gedrag & Maatschappij	Techniek
NL totaal	27%	16%	17%
Int. studenten			
Groningen	71%	2%	3%
Friesland	79%	12%	1%
Drenthe	71%	2%	3%

Bron: gegevens DUO. Bewerking en analyse: Decisio.

5.3 Internationale zelfstandigen

Groei internationale zelfstandigen Noord-Nederland boven provinciale en landelijke gemiddelden

Het aantal zelfstandig zelfstandigen in Nederland laat tussen 2010 en 2013 een groei zien van 15%; in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe is dat de afgelopen jaren lager geweest, respectievelijk 12%, 13% en 10% geweest.

Het aantal internationale zelfstandigen is echter de afgelopen jaren in Nederland fors gestegen: de groei tussen 2010 en 2013 bedroeg 73%. De groei in Groningen, Friesland en Drenthe was in dezelfde periode nog groter. De groei van het aantal internationale zelfstandigen in deze provincies bedroeg respectievelijk 87%, 85% en 84%.

Tabel 5.9 Aantal economisch-actieve zelfstandigen (internationaal en totaal), naar werkregio

	2010*	2013	Ontw.	Groningen	Friesland	Drenthe
NL totaal (CBS)	624.900	716.200	+15%	+12%	+13%	+10%
Int. zelfstandigen	29.500	51.000	+ 73%	+87%	+85%	+84%

*Wegens beperkte beschikbaarheid van gegevens tonen we in deze tabel de ontwikkeling vanaf 2010

Bron: gegevens CBS en Belastingdienst. Bewerking en analyse: Decisio.

Bijlage 1: Verantwoording

B1.1 Aanpak van het onderzoek

Het onderzoek en bijbehorende analyses zijn uitgevoerd door Decisio | Economisch onderzoek en Advies te Amsterdam in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en negen expatcenters in Nederland.

Gegevensbronnen

Voor het onderzoek zijn door Decisio diverse gegevensbronnen geraadpleegd. Het gaat daarbij om de volgende bronnen:

- **Fiscale Loon Gegevens (FLG):** betreft gegevens afkomstig van de Belastingdienst. De informatie betref gegevens over economisch-actieve, internationale werknemers in Nederland. De gegevens zijn met toestemming van het ministerie van Financiën en met medewerking van de Belastingdienst eenmalig voor dit onderzoek ter beschikking gesteld. Direct tot een individu te herleiden gegevens zijn in de verstrekte datasets versleuteld tot een niet tot een persoon te herleiden waarde. Het bestand bevat gegevens over alle internationale werknemers die door het verrichten van actieve arbeid bij een in Nederland gevestigde werkgever loonheffing hebben aan de Belastingdienst. De arbeids- of verblijfsduur van de desbetreffende personen is daarbij geen onderscheidend criteria: of een persoon nu 1 dag of 1 jaar heeft gewerkt; zolang deze persoon loonheffing heeft betaald, is deze opgenomen in de FLG van de Belastingdienst¹.
- **Omzetbelasting:** betreft gegevens afkomstig van de Belastingdienst. De informatie betref gegevens over economisch-actieve, internationale zelfstandigen in Nederland. De gegevens zijn met toestemming van het ministerie van Financiën en met medewerking van de Belastingdienst eenmalig voor dit onderzoek ter beschikking gesteld. Direct tot een individu te herleiden gegevens zijn in de verstrekte datasets versleuteld tot een niet tot een persoon te herleiden waarde.
- **Gegevens internationale studenten:** de gegevens over internationale studenten zijn verkregen door tussenkomst en medewerking van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Direct tot een individu te herleiden gegevens zijn in de verstrekte datasets versleuteld tot een niet tot een persoon te herleiden waarde.
- **Gegevens Probas:** met toestemming en medewerking van het ministerie van Buitenlandse Zaken zijn gegevens verkregen uit het meldingenregister protocollaire basisadministratie (Probas). Probas registreert gegevens van medewerkers van in Nederland gevestigde ambassades, consulaten en 34 internationale organisaties.

---

¹ PS: vanaf begin 2014 geldt de Registratie Niet-Ingezetenen (RNI). Deze registratie geldt voor personen die niet of korter dan 4 maanden in Nederland verblijven en een relatie hebben met een Nederlandse overheidsinstelling: zoals de Belastingdienst. Voor toekomstig onderzoek is de RNI niet toepassing; zolang internationale personen, waaronder niet-ingezetenen, in Nederland werken en loonheffing betalen zullen zij opgenomen zijn in de FLG van de Belastingdienst.

Dataverwerking en -analyses

Alle verkregen brongegevens zijn door Decisio verwerkt en geanalyseerd. Om tot analyseerbare gegevens te komen zijn de volgende controle- en verwerkingstappen uitgevoerd (deze stappen hebben vooral betrekking tot het gegevensbestand met Fiscale Loon Gegevens):

- **Controle looncodes actieve arbeid:** in het FLG-bestand zijn gegevens met betrekking tot looncodes (anders dan 11 t/m 17 conform registratie Belastingdienst) voor niet-actieve arbeid (bijv. uitkeringen etc.) verwijderd (indien aanwezig).
- **Leeftijdscategorie 15 t/m 67 jaar:** in het FLG-bestand zijn gegevens met betrekking tot werknemers die jonger waren dan 15 jaar of ouder waren dan 67 jaar van het betreffende onderzoeksjaar verwijderd.
- **Nul of negatief fiscaal loon:** in het FLG-bestand zijn contracten met nul of negatief fiscaal loon uit de dataset verwijderd.
- **Nationaliteit onbekend:** indien in het FLG-bestand werknemers waren opgenomen met een onbekende nationaliteit dan zijn deze verwijderd uit de datasets.
- **Conversie van 'contracten' naar 'personen':** de basisdata van een FLG-bestand bestaat uit contracten. Immers, een persoon kan op jaarbasis meer dan een arbeidscontract hebben. Ten behoeve van analysedoeleinden is op enig moment in de dataverwerking een omslag gemaakt van 'contracten' naar 'personen'. Daarbij is de keuze gemaakt om per persoon de gegevens van dat contract te handhaven waarvoor de betreffende persoon in het betreffende onderzoek jaar het hoogste fiscale loon heeft ontvangen.
- **Berekeningen:** aan de basisdata van het FLG-bestand is nieuwe data toegevoegd op basis van de volgende berekeningen:
  - Totaal aantal contracten per internationale werknemer
  - Totaal verdiende loon als optelsom van alle contracten in het betreffende jaar
  - Totaal aantal SV-dagen als optelsom van allen contracten in het betreffende jaar
  - Contractduur op basis van begin- en einddatum van contract waarvoor de persoon in het betreffende jaar het hoogste fiscale loon heeft ontvangen
  - Totaal fiscale loon op jaarbasis berekend op basis van contract met hoogste fiscale loon en aantal SV-dagen
- **Regionale indelingen:** op basis van de basisdata van het FLG-bestand over woon- en werkpostcodes zijn diverse, aanvullende regionale indelingen toegevoegd:
  - Wonen: gemeente, provincie, regio, grootstedelijke agglomeratie en stadsgewest
  - Werken: idem
- **Onderscheid totale populatie:** in de rapportage gaan we in op de totale populatie economisch-actieve, internationale werknemers; tevens wordt in de rapportage gesproken over het aantal economisch-actieve kenniswerkers en het aantal economisch-actieve arbeidsmigranten. Beide groepen (kenniswerkers en arbeidsmigranten) zijn altijd verbijzondering van de totale populatie economisch-actieve, internationale werknemers.

B1.2 Gehanteerde definities

In het onderzoek worden diverse begrippen gehanteerd waarvoor de volgende definities gelden:

- **Economisch-actieve, internationale werknemer:** een economisch-actieve, internationale werknemer is een persoon (in de leeftijdscategorie 15 t/m 66 jaar) in loondienst bij een in Nederland gevestigde organisatie waarvoor loonheffing is betaald aan de Belastingdienst. Daarnaast geldt dat deze persoon *alleen een buitenlandse nationaliteit* heeft; oftewel deze persoon heeft niet de Nederlandse nationaliteit. De argumentatie voor deze definitie is dat met het onderzoek beoogd is om de populatie internationale werknemers zo allesomvattend mogelijk in kaart brengen. Daarbij is er rekening mee gehouden dat de persoon wel tot de beroepsbevolking (leeftijdscriterium²) behoort, niet economisch-*inactief*³ is en niet het Nederlands paspoort bezit⁴.
- **Kenniswerker:** een kenniswerker is een economisch-actieve werknemer. Daarnaast is voor kenniswerkers een minimale looneis gesteld (criterium 1: fiscaal loon/loon voor belastingen) voor twee leeftijdsgroepen en een minimaal aantal SV-dagen (Sociale Verzekeringen) (criterium 2: als representant van de arbeidsduur). De minimale (fiscale) looneisen per jaar per leeftijdsgroep zijn:

Leeftijd	2009	2010	2011	2012	2013
< 30 jaar	€ 25.198	€ 25.761	€ 25.985	€ 26.605	€ 27.109
≥ 30 jaar	€ 34.361	€ 35.128	€ 35.433	€ 35.867	€ 36.407

De bedragen voor de minimale *fiscale* looneis per jaar per leeftijdsgroep zijn ontleend aan de *bruto* loonbedragen per jaar zoals gepubliceerd in de Kennismigrantenregeling (of '30 procent regeling'). Voor berekening van de *fiscale* loonsom is 70% genomen van de *bruto* loonbedragen per jaar (zoals bekend per jaar en per leeftijdsgroep in de Kennismigrantenregeling) (criterium 1). Als weerspiegeling van de arbeidsduur is uitgegaan van tenminste 87 SV-dagen (gelijk aan 4 maanden) (criterium 2). In diverse publicaties op het vlak van de internationale arbeidsmarkt worden uiteenlopende definities gehanteerd voor 'kenniswerker'. De 'kenniswerker' is daarmee niet een vast omrand begrip: al naar gelang de doelstellingen van de verschillende onderzoeken variëren de criteria die gehanteerd worden om de 'kenniswerker' te duiden. In onderhavig onderzoek is een relatief ruime definitie gehanteerd voor het begrip 'kenniswerker' vanwege de overall insteek van onderhavig onderzoek om de populatie internationale werknemers zo allesomvattend mogelijk in kaart te brengen. Andere onderzoeken⁵ hanteren aanvullende criteria zoals beroep, opleidingsniveau of andere inkomensnormen per leeftijdsgroep.

- **Arbeidsmigrant:** een arbeidsmigrant is een economisch-actieve, internationale werknemer. Indien een economisch-actieve, internationale werknemer geen kenniswerker is (zie voorgaande definitie) dan is deze persoon gerekend tot de groep 'arbeidsmigranten'. PS: het kan voorkomen dat

² Normaliter de leeftijdscategorie 15 tot en met 64 jaar, echter in verband met de wijziging van de pensioenge-rechtigde leeftijd (67 jaar) is in dit onderzoek uitgegaan van de leeftijdscategorie 15 tot en met 66 jaar.

³ Niet economisch-actief is bijvoorbeeld: met pensioen, Ziektewet, bijstandsuitkering etc. De economisch-inac-tieve, internationale werknemers vormen niet de doelgroep van de regionale expatcenters.

⁴ Indien de persoon wel een Nederlands paspoort bezit, is er verondersteld dat de persoon de intentie heeft gehad zich permanent in Nederland te vestigen.

⁵ Bijvoorbeeld: PBL, 2014: Buitenlandse kenniswerkers in Nederland, waar werken en wonen ze en waarom?

een arbeidsmigrant een inkomen verdiend heeft dat valt binnen de definitie van een 'kenniswerker' (zie voorgaande definitie). Echter, in voorkomende gevallen is er toch sprake van een arbeidsmigrant omdat voor deze persoon niet voldaan wordt aan het tweede criterium: een arbeidsduur (aantal SV-dagen) van minimaal 4 maanden.

- **Instream:** met instroom wordt bedoeld dat een internationale werknemer economisch-actief wordt/is. Oftewel, er vindt afdracht van loonheffing aan de Belastingdienst plaats. Instream betekent derhalve niet altijd dat een internationale werknemer instroomt in Nederland; het kan namelijk ook zijn dat de internationale werknemer al in Nederland gevestigd is maar van economisch-inactief economisch-actief wordt.
- **Uitstroom:** met uitstroom wordt bedoeld dat een internationale werknemers economisch-inactief wordt/is (zie ook voorgaande definitie van 'instroom').
- **Duur economische activiteit:** de periode waarin daadwerkelijk loonheffing wordt betaald door de economisch-actieve, internationale werknemer.
- **Internationale studenten:** personen afkomstig uit het buitenland met alleen een buitenlandse paspoort die onderwijs volgen aan een publiek gefinancierde onderwijsinstelling in Nederland.
- **Internationale zelfstandigen:** personen afkomstig uit het buitenland met alleen een buitenlandse paspoort die als natuurlijk persoon (zonder personeel) aangifte doet van omzetbelasting (BTW).
- **Werkregio:** de regio (gemeenten, provincie, afgebakende regio) waar de internationale werknemer (of student, of zelfstandige) werkzaam is.
- **Woonregio:** de regio (gemeenten, provincie, afgebakende regio) waar de internationale werknemer (of student, of zelfstandige) woonachtig is.
- **De woon-werkbalans (of pendelbalans):** van een regio duidt het verschil tussen enerzijds het aantal economisch-actieve internationale werknemers werkzaam in een regio, en anderzijds het aantal economisch-actieve internationale werknemers woonachtig in een regio. Het gaat hierbij uitsluitend om internationale werknemers met een bekende woonlocatie in Nederland; werknemers met een onbekende/buitenlandse woonregio zijn buiten beschouwing gelaten. Het aantal economisch-actieve internationale werknemers kan hierdoor afwijken van de aantallen in paragraaf 2.6. De woon-werkbalans is berekend door het aantal economisch-actieve, internationale werknemers in een regio te verminderen met het aantal economisch-actieve, internationale inwoners van diezelfde regio. Het verschil duidt of een regio overwegend een werk- danwel woonregio is.
- **Inkomende pendel:** dit zijn werknemers die buiten de regio wonen, maar in de regio werken.
- **Uitgaande pendel:** bestaat uit inwoners van een regio die werken buiten de regio. Is de uitgaande pendel groter dan de inkomende pendel, dan werken meer inwoners buiten de eigen regio dan dat er werknemers van buiten de regio in de regio werkzaam zijn.
- **Geprivilegieerden:** geprivilegieerden zijn economisch-actieve, internationale personen (15 t/m 66 jaar) die werkzaam zijn bij een ambassade, consulaat of een van de internationale organisaties⁶ in Nederland. Geprivilegieerden zijn niet opgenomen in de FLG-data van de Belastingdienst. Gegevens zijn ontleend aan de Probas-registratie (Ministerie BuZa).

---

⁶<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ambassades-consulaten-en-overige-vertegenwoordigingen/internationale-organisaties>

B1.3 Regio-indelingen

In de diverse regio-rapporten die in het kader van dit onderzoek zijn opgesteld zijn verschillende regio-indelingen gehanteerd. Deze regio-indelingen zijn:

MRA	Regio Food Valley	Rotterdam	Regio Haaglanden	Leidse regio
(gemeenten):	(gemeenten):	Werkgebied R'dam Partners	(gemeenten):	(gemeenten):
Aalsmeer	Wageningen	postcodes):	Den Haag	Leiden
Almere	Ede	2901 - 2909	Zoetermeer	Leiderdorp
Amstelveen	Nijkerk	2911 - 2914	Westland	Oegstgeest
Amsterdam	Scherpenzeel	2921 - 2941	Delft	Voorschoten
Beemster	Renswoude	2951 - 2977	L'dam-Voorburg	Zoeterwoude
Beverwijk	Barneveld	2981 - 2989	Pijnacker-Nootdorp	Katwijk
Blaricum	Rhenen	2291 - 2995	Rijswijk	
Bloemendaal	Veenendaal	3011 - 3089	Wassenaar	
Bussum		3111 - 3125	Midden-Delfland	
Diemen		3131 - 3139		
Edam-Volendam		3141 - 3146	Regio 070	
Haarlem		3150 - 3151	(gemeenten):	
H'liede-Spaarnwoude		3155 - 3156	Den Haag	
Haarlemmermeer		3161 - 3176	L'dam-Voorburg	
Heemskerk		3180 - 3199	Rijswijk	
Heemstede		3201 - 3299	Wassenaar	
Hilversum				
Huizen			Regio 015	
Landsmeer			(gemeenten):	
Laren			Delft	
Lelystad				
Muiden				
Naarden				
Oostzaan				
Ouder-Amstel				
Purmerend				
Uitgeest				
Uithoorn				
Velsen				
Waterland				
Weesp				
Wijdmeren				
Wormerland				
Zaanstad				
Zandvoort				
Zeevang				

Bijlage 2: Overzicht sectoren

In de analyse onderscheiden we 28 sectoren. In dit overzicht laten we zien hoe deze sectoren zich verhouden tot de branchecodes van de Belastingdienst en geven we enkele voorbeelden van branches die onder een bepaalde sector vallen. Een aandachtspunt hierbij is dat branchecodes van de Belastingdienst uit 4 cijfers bestaan, terwijl we hier alleen de eerste 2 cijfers van deze codes presenteren. We onderscheiden de volgende sectoren:

- Landbouw en visserij (branchecodes 01 t/m 03 in de database): o.a. Akkerbouwbedrijven, Pluimvee- en gevogeltefokkerijen, Groentekwekerijen, Bosexploitatie en -beheer, Visteelt.
- Delfstoffenwinning (branchecodes 12 t/m 19 in de database): o.a. Aardgaswinning, Aardolie- en aardgasexploratie, Zoutwinning)
- Voedingsmiddelen (branchecodes 20 t/m 21 in de database): o.a. Slachthuizen, Zuivel- en melkproductiefabrieken, Cacao- en chocoladefabrieken, Deegwarenfabrieken etc.
- Overige industrie (branchecodes 21 en 38 t/m 39 in de database): o.a. Sigarettenfabrieken (branchecode 21) en Orthopedische en prothese-artikelen-fabrieken, Muziekinstrumentenfabrieken, Sportartikelenfabrieken etc.
- Textiel, lederwaren (branchecodes 22 t/m 24 in de database): o.a. Textielblekerijen, -ververijen, -drukkerijen, Linoleum- en viltzeilfabrieken, Schoenfabrieken etc.
- Hout, bouwmaterialen, glas (branchecodes 25 t/m 32 in de database): o.a. Timmerfabrieken, Meubelstofeerderijen, Natuursteenbewerkingsbedrijven etc.
- Papier, uitgeverijen, drukkerijen (branchecodes 26 t/m 27 in de database): o.a. Papier- en kartonfabrieken, Diepdrukkerijen, Boekuitgeverijen etc.
- Chemie en kunststof (branchecodes 28 t/m 31 in de database): o.a. Aardolieraffinaderijen, Kunstmeststoffenfabrieken, Drukinktfabrieken, Rubberbandenfabrieken etc.
- Metaal en metaalproducten (branchecodes 33 t/m 34 in de database): o.a. Stamp-, pers-, dieptrek- en forceerbedrijven, Smederijen, Lasinrichtingen etc.
- Machines (branchecode 35 in de database): o.a. Verpakkingsmachinefabrieken, Machine-onderdelenfabrieken, Machinereparatiebedrijven etc.
- Elektrische apparaten (branchecode 36 in de database): o.a. Elektrische draad- en kabelfabrieken, Fabrieken van radio- en televisie-ontvangapparaten, etc.
- Transportmiddelen (branchecode 37 in de database): o.a. Carrosseriefabrieken, Wagonbouw en spoorwegwerkplaatsen, Vliegtuigbouw- en vliegtuigreparatiebedrijven, etc.
- Nutsbedrijven (branchecode 40 in de database): o.a. Elektriciteitsproductiebedrijven, Gasdistributiebedrijven, Waterdistributiebedrijven etc.
- Bouwnijverheid (branchecodes 51 t/m 52 in de database): o.a. Betonijzervlechtersbedrijven, Slopersbedrijven (bouwwerken), Stukadoorsbedrijven, Isolatiebedrijven etc.
- Groothandel (branchecodes 61 t/m 64 in de database): Groothandels in allerlei artikelen.
- Detailhandel (branchecodes 65 t/m 66 en 68 in de database): Detailhandels in allerlei artikelen.
- Horeca (branchecode 67 in de database): o.a. Viskramen, Koffiehuizen, Hotels, Pensions etc.
- Vervoer (branchecodes 71 t/m 77 in de database): o.a. Spoorwegen, Taxibedrijven, Luchtvaartbedrijven, Postdiensten etc.

- Financiën (branchecodes 81 t/m 82 in de database): o.a. Algemene banken, Effectenkredietinstellingen, Pensioenfondsen etc.
- Persoonlijke diensten (branchecodes 83 en 95 t/m 97 in de database): o.a. Woningbouwverenigingen en -stichtingen, Bemiddelingsbureaus voor onroerende goederen, Jeugd- en jongerenwerk, Musea, Planten- en dierentuinen, Tennisverenigingen, Schoonheidsinstituten etc.
- Detachering- en uitzendbranche (branchecodes 84 en 87 in de database): o.a. Octrooibureaus, Binnenhuisarchitecten, Uitzendbureaus van arbeidskrachten, Bewakingsdiensten etc.
- Facilitaire diensten (branchecodes 85 en 98 in de database): o.a. Bouwmachineverhuurbedrijven, Verhuurbedrijven van laadbakken voor puin, schroot, Autowasserijen etc.
- Zakelijk beheer (branchecode 86 in de database): Holding-, trustee- of houdstermaatschappijen.
- Overheid (branchecodes 26 t/m 27 in de database): o.a. Belastingkantoren, kadasters, Ambassades, gezantschappen en consulaten, Politie, Ziekenfondsen etc.
- Maatschappelijke organisaties (branchecodes 91 en 94 in de database): o.a. Religieuze organisaties, Bejaardentehuizen, Dagverblijven voor geestelijk gehandicapten, Gezinsverzorging en gezinshulp etc.
- Onderwijs (branchecode 92 in de database): o.a. Kleuterscholen, Algemeen voortgezet onderwijs, Autorijscholen etc.
- Gezondheid en welzijn (branchecode 93 in de database): o.a. Algemene ziekenhuizen, Verslavingsklinieken, Huisartsenpraktijken, Verloskundigenpraktijken, Medische laboratoria etc.
- Onbekend (branchecode 99 in de database): onbekend of ondernemingen zonder bedrijfsactiviteit.

Bijlage 3: Overzicht CROHO

De indeling van ho opleidingen naar onderwijsgebied gebaseerd op het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO).

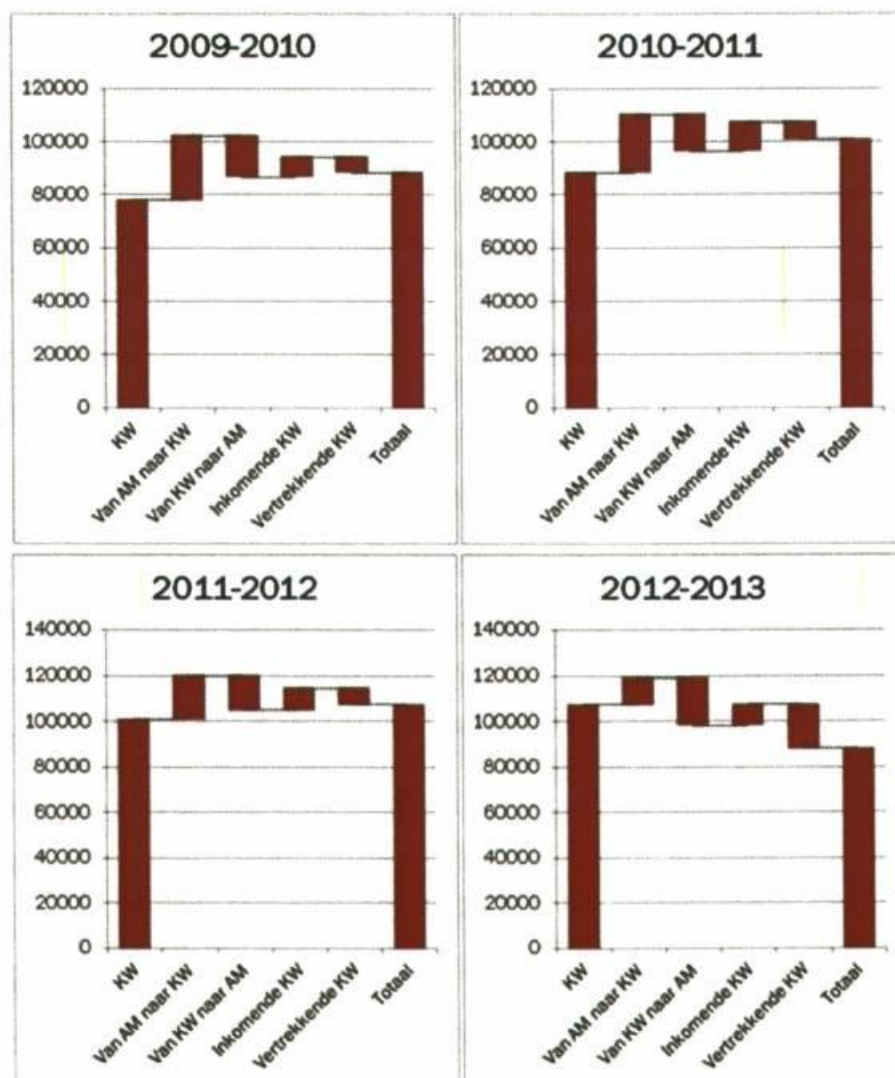
CROHO-waardes	Voorbeeldopleidingen
Economie	B Bedrijfskunde, M Business Administration, B Technologie Management, M Supply Chain Management, M International Business, B Vastgoed en Makelaardij.
Gedrag en maatschappij	Pedagogische wetenschappen, M Human Geography, M Urban Studies (research), M Psychology, M Development Studies, M Forensische Criminologie.
Gezondheidszorg	B Geneeskunde, M Tandheelkunde, B Gezondheidswetenschappen, M Health Education and Promotion, M Diergeneeskunde.
Landbouw en natuurlijke omgeving	Economie van landbouw en milieu, Rurale ontwikkelingsstudies, B Agrotechnologie, B Bodem, Water, Atmosfeer, B Toegepaste Biologie.
Natuur	B Natuurwetenschappen, B Scheikunde, B Biologie, B Moleculaire Levenswetenschappen, M Environmental Sciences.
Onderwijs	M Leraar Voorbereidend Hoger Onderwijs in Aardrijkskunde, M Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de eerste graad in Engelse Taal en Cultuur, M Science Education and Communication.
Recht	B European Law School, B Rechtsgeleerdheid, M International and European Law, M Recht en Bestuur, M Law and Technology.
Taal en cultuur	B Religiewetenschappen, B Griekse en Latijnse Taal en Cultuur, B Kunstgeschiedenis, M Language and Communication (research), M Niederlande-Deutschland-Studien.
Techniek	M Water Technology (joint degree), B Scheikundige Technologie, M Embedded Systems, M Automotive Technology, M Computer Science and Engineering, M Science and Technology of Nuclear Fusion.
Sectoroverstijgend	B Liberal Arts and Sciences, M Victimology and Criminal Justice, B Windesheim Honours College, B Technology and Liberal Arts & Sciences.

Bijlage 4: Duiding ontwikkeling aantal kenniswerkers

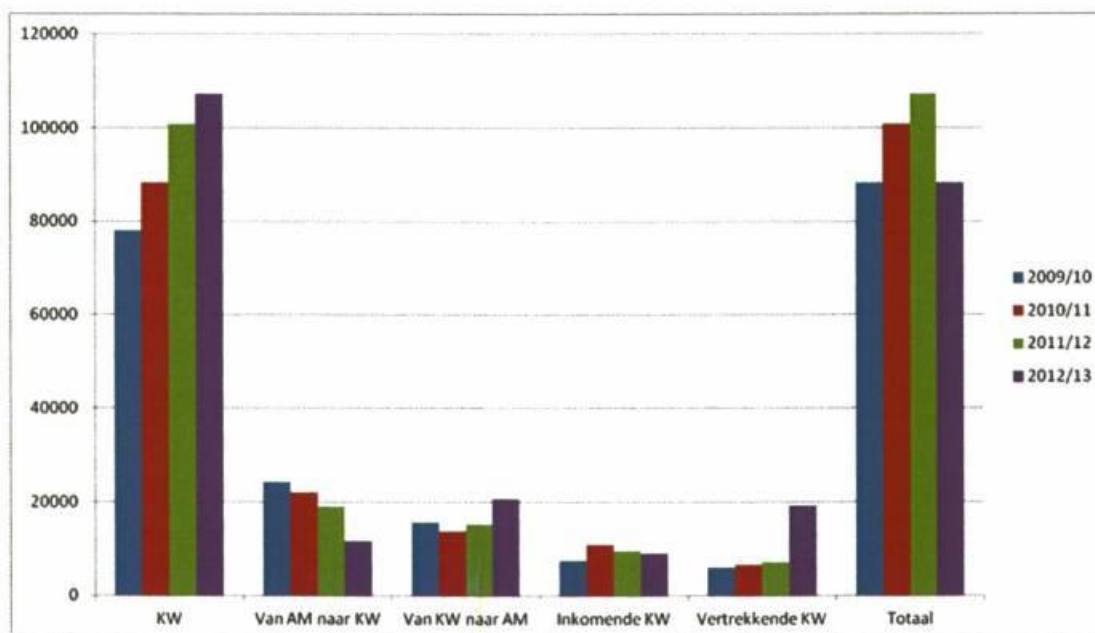
De jaarlijkse mutatie van het aantal kenniswerkers kan door volgende variabelen redenen toe- of afnemen ten opzichte van het voorgaande jaar.

- Een arbeidsmigrant is kenniswerker geworden (toename van de groep kenniswerkers).
- Een kenniswerker is arbeidsmigrant geworden (afname van de groep kenniswerkers).
- Een internationale werknemers wordt economisch actief in Nederland en voldoet aan de norm voor kenniswerkers (toename van de groep kenniswerkers).
- Een economisch-actieve kenniswerker verlaat Nederland of wordt economisch inactief (afname van de groep kenniswerkers).

De onderstaande grafieken tonen voor ieder jaar voor elk van de bovengenoemde variabelen de bijdrage aan de ontwikkeling van het aantal kenniswerkers.

De ontwikkeling tussen 2012 en 2013 wijkt duidelijk af van de gemiddelde ontwikkeling tussen 2009 en 2012. De grootste verschillen zitten in het aantal arbeidsmigranten dat kenniswerker is geworden, de toename van het aantal kenniswerkers dat arbeidsmigrant is geworden en een sterke toename van het aantal kenniswerkers dat niet meer economisch actief is in Nederland. De onderstaande grafiek laat deze verschillen per jaar nog eens zien.

Het aantal arbeidsmigranten dat kenniswerker is geworden en vice versa

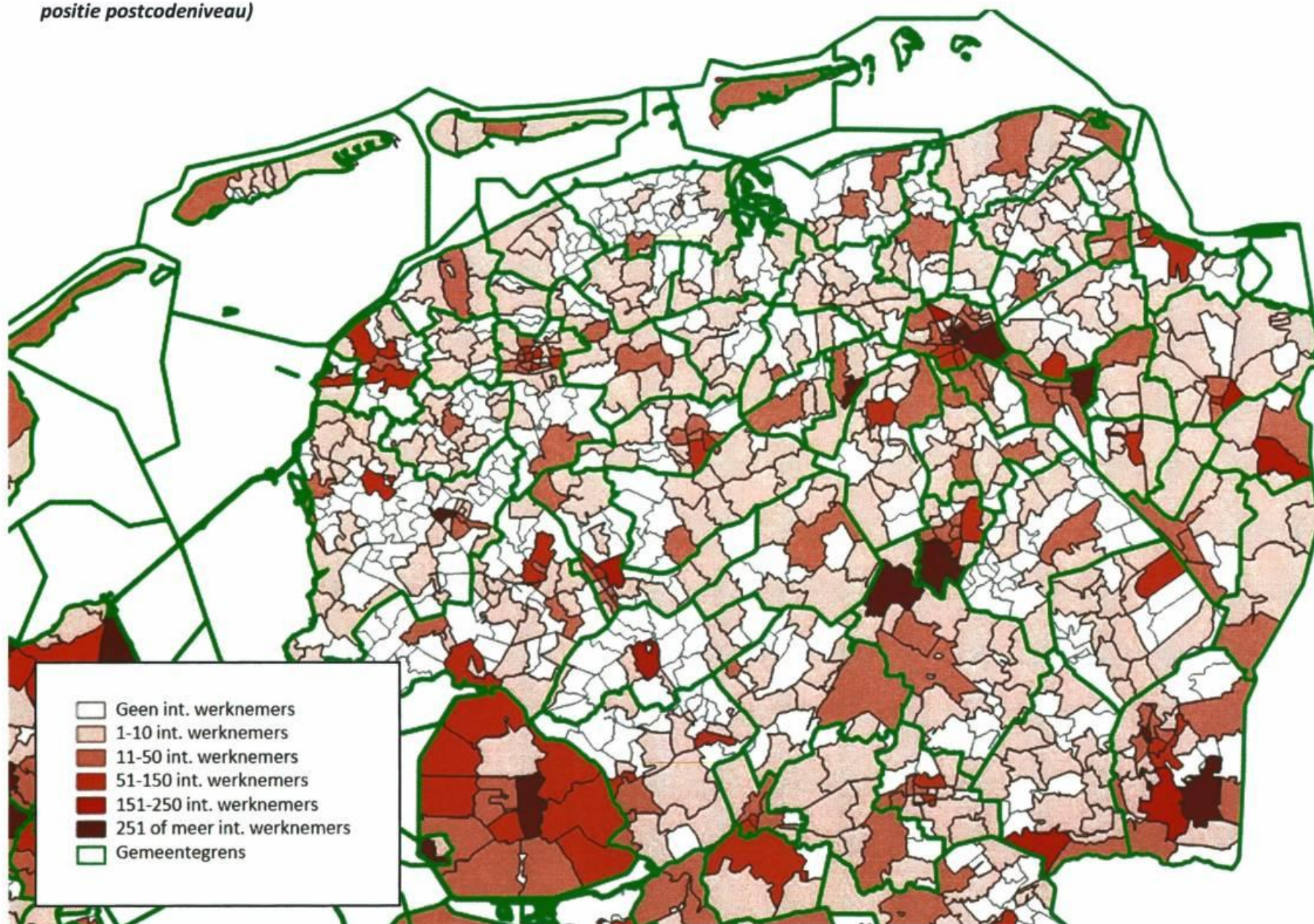
De verschuiving tussen arbeidsmigranten en kenniswerkers (*Van AM naar KW* en *Van KW naar AM*) werkt twee kanten op: als een kenniswerker arbeidsmigrant wordt, groeit de groep arbeidsmigranten, en wordt de groep kenniswerkers kleiner. Als een arbeidsmigrant kenniswerker wordt, is het precies andersom. Het netto effect op de omvang van de populatie economisch-actieve internationale werknemers in Nederland is daarmee nul.

De totale omvang van de verschuiving tussen arbeidsmigranten en kenniswerkers neemt in de loop van de jaren af. Met andere woorden, steeds minder mensen zijn in het ene jaar kenniswerker en in het andere jaar arbeidsmigrant. Daar staat tegenover dat de groep arbeidsmigranten die in het volgende jaar kenniswerker is, sneller afneemt dan de totale verschuiving tussen arbeidsmigranten en kenniswerkers. Dat betekent een jaarlijkse toename van de groep kenniswerkers die arbeidsmigranten worden. De belangrijkste reden voor deze toename is de afname van de gemiddelde contractduur. Er zijn simpelweg minder internationale werknemers die aan de norm voldoen om als kenniswerker aangemerkt te worden. Tussen 2009 en 2012 was er een netto toename van het aantal kenniswerkers door de verschuiving tussen arbeidsmigranten en kenniswerkers, maar in 2013 was er een netto afname van bijna 9.000 kenniswerkers.

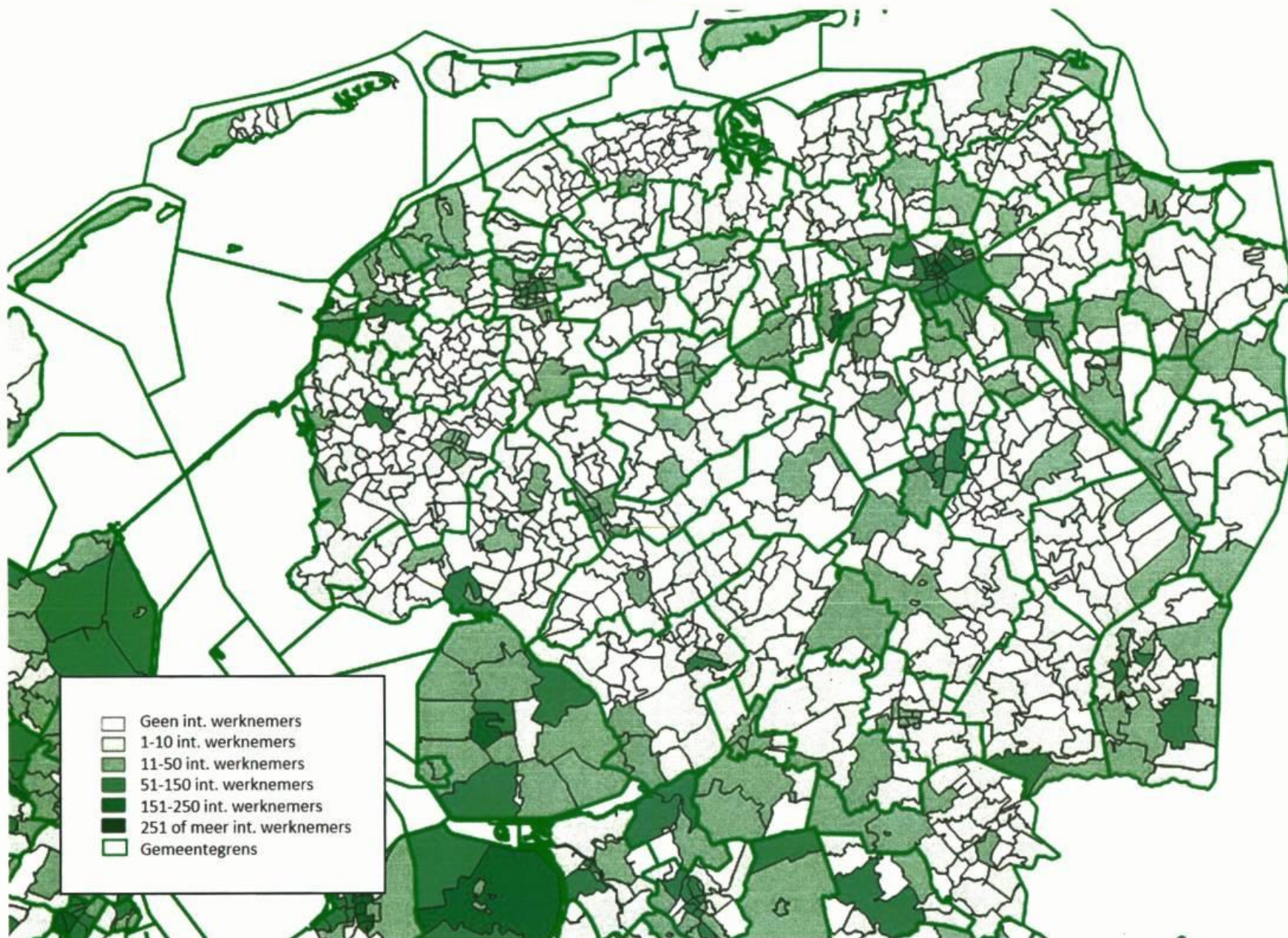
Uitstroom van kenniswerkers

Een andere belangrijke reden voor de afname van de groep kenniswerkers is de sterke toename van de uitstroom. Deze uitstroom resulteert direct in een afname van de omvang van de populatie economisch-actieve internationale werknemers in Nederland. Het kan bij uitstroom gaan om mensen die nog wel in Nederland verblijven maar werkloos zijn geworden, maar het kan ook gaan om mensen die zijn teruggekeerd naar hun eigen land. Er is niet een specifieke reden aan te geven waarom de uitstroom in zo'n sterke mate is toegenomen. Feit is wel dat er tot 2012 een netto toename van het aantal kenniswerkers was door in- en uitstroom (instroom was hoger dan de uitstroom), maar in 2013 een grote afname van bijna 10.000 kenniswerkers. Wanneer we kijken naar de samenstelling van deze uitgestroomde groep, dan verschilt deze op het punt van leeftijd, inkomen, branche en land van herkomst niet sterk van die van 2012. Er is daarmee geen duidelijke reden aan te geven waarom er in 2013 relatief veel kenniswerkers zijn uitgestroomd.

Figuur Fout! Geen tekst met de opgegeven stijl in het document..1 Aantal economisch actieve internationale werknemers in 2013, naar werkregio (op 4-positie postcode-niveau)

Figuur 2.2 Aantal economisch actieve internationale werknemers in 2013, naar woonregio (op 4-positie postcodeniveau)

Infographic overall rapport Nederland

Internationale werknemers Nederland

Gegevens 2009 - 2013 ● 2009 ● 2013

Groei aantal internationale werknemers
in aantallen personen

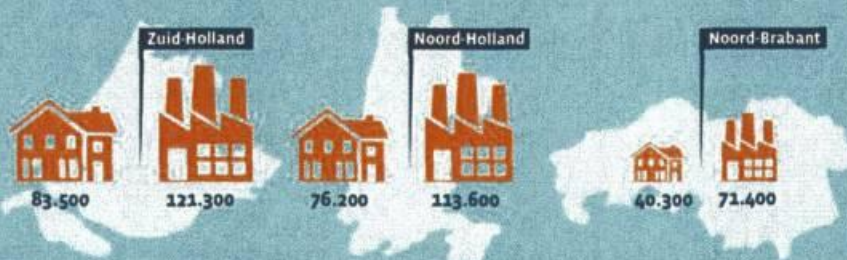
Groei aantal internationale kenniswerkers
in aantallen personen

Gemiddeld inkomen daalt

Zuid-Holland belangrijkste woon- en werkprovincie
Top 3 woon- en werkregio 2013, in aantallen personen

Detacherings- en uitzendbranche
belangrijkste werkgelegenheidssector
Top 3 werkgelegenheidssectoren

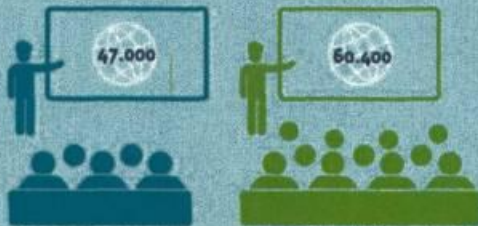

Vooral Duitse kenniswerkers
Top 3 nationaliteiten 2013

Internationale studenten Nederland

Forse groei aantal internationale studenten
in aantallen personen

Vooral Duitse studenten
Top 3 nationaliteit 2013

Internationale zelfstandigen Nederland

Verdubbeling aantal internationale zelfstandigen
in aantallen personen

Overwegend WO-studenten
Aantal en verdeling (WO/HBO) 2013

Inzicht overall rapport Nederland

Tabel 2.1 Aantal economisch-actieve internationale werknemers (per 31/12) naar werkregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Groningen	3.376	3.942 (+17%)	4.860 (+23%)	5.226 (+8%)	5.303 (+1%)
Friesland	2.247	2.407 (+7%)	3.312 (+38%)	3.682 (+11%)	3.827 (+4%)
Drenthe	2.169	2.286 (+5%)	3.146 (+38%)	3.678 (+17%)	3.990 (+8%)
Overijssel	8.988	9.484 (+6%)	11.414 (+20%)	12.969 (+14%)	12.707 (-2%)
Flevoland	6.241	6.323 (+1%)	8.468 (+34%)	9.388 (+11%)	9.257 (-1%)
Gelderland	23.556	25.378 (+8%)	36.425 (+44%)	39.792 (+9%)	40.982 (+3%)
Utrecht	21.300	21.776 (+2%)	25.253 (+16%)	27.270 (+8%)	25.648 (-6%)
Noord-Holland	86.848	92.113 (+6%)	106.138 (+15%)	116.212 (+9%)	113.555 (-2%)
Zuid-Holland	78.619	83.384 (+6%)	102.144 (+22%)	117.634 (+15%)	121.303 (+3%)
Zeeland	4.980	5.139 (+3%)	7.528 (+46%)	8.093 (+8%)	8.267 (+2%)
Noord-Brabant	41.796	44.305 (+6%)	59.850 (+35%)	69.697 (+16%)	71.440 (+3%)
Limburg	16.742	17.708 (+6%)	27.082 (+53%)	33.171 (+22%)	37.366 (+13%)
Overig ¹	5.436	5.549 (+2%)	12.122 (+118%)	16.429 (+36%)	18.348 (+12%)
Nederland	302.298	319.794 (+6%)	407.742 (+28%)	463.241 (+14%)	471.993 (+2%)

Tabel 2.2 Aantal economisch-actieve internationale kenniswerkers (per 31/12) naar werkregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Groningen	963	1.016 (+6%)	1.509 (+49%)	1.621 (+7%)	1.166 (-28%)
Friesland	457	562 (+23%)	640 (+14%)	711 (+11%)	591 (-17%)
Drenthe	501	524 (+5%)	605 (+15%)	617 (+2%)	488 (-21%)
Overijssel	1.932	2.363 (+22%)	2.500 (+6%)	2.598 (+4%)	1.967 (-24%)
Flevoland	1.517	1.351 (-11%)	1.502 (+11%)	1.606 (+7%)	1.188 (-26%)
Gelderland	4.860	5.147 (+6%)	5.891 (+14%)	6.126 (+4%)	4.589 (-25%)
Utrecht	6.185	6.565 (+6%)	7.952 (+21%)	8.373 (+5%)	6.390 (-24%)
Noord-Holland	24.210	29.886 (+23%)	33.574 (+12%)	36.072 (+7%)	30.780 (-15%)
Zuid-Holland	21.075	23.142 (+10%)	25.931 (+12%)	27.204 (+5%)	22.963 (-16%)
Zeeland	1.186	1.123 (-5%)	1.364 (+21%)	1.483 (+9%)	1.179 (-20%)
Noord-Brabant	10.126	11.625 (+15%)	13.260 (+14%)	14.083 (+6%)	11.305 (-20%)
Limburg	3.710	3.932 (+6%)	4.714 (+20%)	5.050 (+7%)	3.935 (-22%)
Overig ²	1.284	1.056 (-18%)	1.456 (+38%)	1.702 (+17%)	1.659 (-3%)
Nederland	78.006	88.292 (+13%)	100.898 (+14%)	107.246 (+6%)	88.200 (-18%)

Tabel 3.1 Aantal internationale studenten (per 31/12) naar studieregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Groningen	3.401	3.931 (+16%)	4.497 (+14%)	4.814 (+7%)	4.997 (+4%)
Friesland	1.712	1.902 (+11%)	2.008 (+6%)	2.064 (+3%)	2.149 (+4%)
Drenthe	821	718 (-13%)	603 (-16%)	508 (-16%)	517 (+2%)
Overijssel	4.503	5.049 (+12%)	5.536 (+10%)	5.767 (+4%)	5.675 (-2%)
Flevoland	181	205 (+13%)	203 (-1%)	238 (+17%)	251 (+5%)
Gelderland	5.475	6.166 (+13%)	6.554 (+6%)	6.548 (0%)	6.545 (0%)
Utrecht	2.281	2.273 (0%)	2.413 (+6%)	2.512 (+4%)	2.546 (+1%)
Noord-Holland	5.847	6.395 (+9%)	6.889 (+8%)	7.071 (+3%)	7.665 (+8%)
Zuid-Holland	8.798	9.803 (+11%)	10.702 (+9%)	11.609 (+8%)	12.991 (+12%)
Zeeland	294	304 (+3%)	385 (+27%)	427 (+11%)	493 (+15%)
Noord-Brabant	3.883	4.285 (+10%)	4.695 (+10%)	4.757 (+1%)	4.974 (+5%)
Limburg	9.790	10.397 (+6%)	10.987 (+6%)	11.328 (+3%)	11.627 (+3%)
Nederland	46.986	51.428 (+9%)	55.472 (+8%)	57.643 (+4%)	60.430 (+5%)

Tabel 4.1 Aantal economisch-actieve internationale zelfstandigen (per 31/12) in Nederland naar bedrijfsvestigingsregio, 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013
Groningen	421	477 (+13%)	558 (+17%)	670 (+20%)	786 (+17%)
Friesland	287	332 (+16%)	395 (+19%)	456 (+15%)	531 (+16%)
Drenthe	222	244 (+10%)	302 (+24%)	340 (+13%)	408 (+20%)
Overijssel	725	856 (+18%)	1.031 (+20%)	1.216 (+18%)	1.481 (+22%)
Flevoland	472	577 (+22%)	712 (+23%)	894 (+26%)	1.117 (+25%)
Gelderland	1.540	1.835 (+19%)	2.170 (+18%)	2.617 (+21%)	3.089 (+18%)
Utrecht	1.714	2.022 (+18%)	2.489 (+23%)	2.983 (+20%)	3.570 (+20%)
Noord-Holland	7.476	8.882 (+19%)	10.806 (+22%)	12.822 (+19%)	15.394 (+20%)
Zuid-Holland	8.132	9.604 (+18%)	11.644 (+21%)	13.867 (+19%)	16.512 (+19%)
Zeeland	238	419 (+76%)	514 (+23%)	600 (+17%)	736 (+23%)
Noord-Brabant	2.341	2.794 (+19%)	3.370 (+21%)	4.007 (+19%)	4.837 (+21%)
Limburg	1.131	1.344 (+19%)	1.567 (+17%)	1.804 (+15%)	2.184 (+21%)
Overig	73	89 (+22%)	138 (+55%)	247 (+79%)	364 (+47%)
Nederland	24.772	29.475 (+19%)	35.696 (+21%)	42.523 (+19%)	51.009 (+20%)

Internationale werknemers Noord-Nederland

Gegevens 2009 - 2013 ● 2009 ● 2013

Bijna verdubbeling aantal internationale werknemers in aantallen personen

Groei aantal internationale kenniswerkers in aantallen personen

Gemiddeld inkomen daalt

Groningen belangrijkste woon- en werkgemeente Top 3 woon- en werkregio 2013, in aantallen personen

Onderwijs belangrijkste werkgelegenheidssector Top 3 werkgelegenheidssectoren

Vooral Duitse kenniswerkers Top 3 nationaliteiten 2013

Internationale studenten Noord-Nederland

Groei aantal internationale studenten in aantallen personen

Vooral Duitse studenten Top 3 nationaliteit 2013

Internationale zelfstandigen Noord-Nederland

Bijna verdubbeling aantal internationale zelfstandigen in aantallen personen

Overwegend HBO-studenten Aantal en verdeling (WO/HBO) 2013

